

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARIMSAL DESTEKLEMELERDE ÇİFTÇİ ÖRGÜTLERİNİN
ETKİNLİĞİNİN ARTIRILMASI
İÇİN FARKLI BİR MODEL GELİŞTİRİLMESİ

İbrahim Halil BAKIR

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Doç. Dr. Gülen ÖZDEMİR

TEKİRDAĞ – 2017

Her hakkı saklıdır

Doç. Dr. Gülen ÖZDEMİR danışmanlığında, İbrahim Halil BAKIR tarafından hazırlanan “Tarımsal Desteklemelerde Çiftçi Örgütlerinin Etkinliğinin Artırılması için Farklı Bir Model Geliştirilmesi” isimli bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Juri Başkanı: Prof. Dr. Meral UZUNÖZ

İmza:

Üye: Doç. Dr. Gülen ÖZDEMİR

İmza:

Üye: Yrd. Doç. Dr. Sema KONYALI

İmza:

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu adına

Prof. Dr. Fatih KONUKCU

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TARIMSAL DESTEKLEMELERDE ÇİFTÇİ ÖRGÜTLERİNİN ETKİNLİĞİNİN ARTIRILMASI İÇİN FARKLI BİR MODEL GELİŞTİRİLMESİ

İbrahim Halil BAKIR

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Gülen ÖZDEMİR

İnsanlığın en temel gereksinimi olan beslenme ihtiyacının karşılanması tarımsal üretim ile mümkündür. Tarımsal üretimin başta beslenme olmak üzere insanların, toplumların ve ülkelerin ihtiyaçlarını nitelik ve nicelik olarak karşılaması gerekmektedir. Ancak insanlık için hayati öneme sahip tarımsal üretim birçok risk ve belirsizliğin olduğu bir ortamda gerçekleşmektedir. Bu risk ve belirsizlik ortamının etkilerini azaltmak veya ortadan kaldırmak, yeterli, kaliteli ve sürdürülebilir tarımsal üretim sağlamak için tarımsal üretim devletler tarafından çeşitli araçlarla desteklenmektedir. Tarımsal üretimin risk ve belirsizlik ortamı ile mücadelede en önemli araçlardan biri de birlik olmak, yani üreticilerin kooperatif başta olmak üzere üretici örgütlenmesi şeklinde bir araya gelmeleridir. Üretici örgütlenmesi girdi tedarikinden pazarlamaya kadar tarımsal üretimin her aşamasında birçok fayda sağlayan bir oluşumdur. Nitekim gelişmiş ülkelerde tarımsal üretimde kooperatifleşme ya da üretici örgütlenmesi son derece ileri seviyelerdedir. Ülkemizde de tarımsal üretimin kimi alanlarında üretici örgütlenmeleri önemli ilerlemeler sağlamasına rağmen halen istenilen seviyelerde değildir. Tarımsal desteklemelerin yönlendirici etkisi ile üreticiler birlik olmaya sevk edilebilir ve zaman içerisinde, belirli kurallar içerisinde işleyen üretici örgütlenmelerinin yararlarını yaşayarak öğrenebilirler. Bu çalışmada tarımsal desteklemeler hakkında bilgiler verilmiş, tarımsal desteklemelerin hangi amaçlarla ve hangi araçlarla yapıldığı incelenmiştir. Ülkemizde ve Avrupa Birliğinde tarımsal desteklemelerin geçmişi incelenerek mevcut tarımsal destekleme politikaları araştırılmıştır. Çiftçi örgütlenmelerinin amacı, örgütlenme biçimleri ve ülkemizdeki mevcut üretici örgütleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ülkemizde ve Avrupa Birliğinde mevcut uygulanan tarımsal destekleme uygulamalarında üretici örgütlerinin üstlendikleri görev ve sorumluluklar araştırılmıştır. Halen ülkemizde hayvancılık desteklemelerinin büyük çoğunluğu ile tarımsal yayım ve danışmanlık desteklemesinde üretici örgütlerinin aktif olarak görev aldıkları tespit edilmiştir. Elde edilen tüm veriler doğrultusunda ülkemizde uygulanan tarımsal desteklemelerde ortak pazarlama, sosyal güvenlik bağlantılı tarımsal üretim ve ürün-ürün grubu proje bazlı tarımsal destekleme modelleri ile üreticiler etkin ve sürdürülebilir bir örgütlenmeye yönlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Tarımsal Desteklemeler, Üretici Örgütlenmesi, Ortak Pazarlama, Sosyal Güvenlik

2017, 107 sayfa

ABSTRACT

MSc. Thesis

DEVELOPING A DIFFERENT MODEL FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF FARMER'S ORGANISATIONS IN AGRICULTURAL SUPPORTS

İbrahim Halil BAKIR

Tekirdağ Namık Kemal University

Graduate School of Natural and Applied Sciences

Department of Agricultural Economics

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Gülen ÖZDEMİR

Meeting the nutritional needs, which is the most basic requirement of the human being, is possible through agricultural production. Agricultural production must meet the requirements, in particular, the nutrition needs of people, societies and countries in quality and quantity. However, the agricultural production, which has vital importance for humanity, occurs in an environment where there are many risks and uncertainties. Agricultural production is supported by various means by states to provide adequate, high quality and sustainable agricultural production in order to reduce or eliminate the effects of this risk and uncertainty environment. One of the most important means of struggling with this risk and uncertainty environment for the agricultural production is to collaborate, in other words, producers should organize in the form of producers' unions, especially as cooperatives. Producers' unions are the organizations that provide many benefits at every stage of agricultural production, starting from supplying the inputs to the marketing stage. Yet, establishing cooperatives or producer organizations in agricultural production is at a very advanced level in developed countries. Despite the significant progress of the producers' unions in certain fields of agricultural production in our country, they are still not at the desired levels yet. Together with the guiding effects of the agricultural supports, producers can be directed to establish unions, and, they can learn the benefits of producer organizations operating within certain rules by experiencing over time. In this study, information about agricultural supports was presented and the purposes and means of agricultural support were examined. The current agricultural support policies have been investigated by examining the history of agricultural support in our country and in the European Union. The purposes of the farmers' organizations, their organizational structures and the existing producers' organizations in our country are presented. The tasks and responsibilities undertaken by producers' organizations in the current agricultural support practices in our country and in the European Union have been investigated. It has been determined that producers' organizations actively participate in the vast majority of livestock supports and agricultural publication and counselling supports in our country currently. In the direction of all the data obtained, within the scope of the agricultural supports in our country, the producers have been tried to be directed to an effective and sustainable organization model through joint marketing, social security related agricultural production and product-product group project based agricultural support models.

Keywords: Agricultural Supports, Farmer's Organisations, Joint Marketing, Social Security

2017, 107 pages

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	v
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	vii
1.GİRİŞ.....	1
2. KAYNAK ÖZETLERİ.....	5
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	9
3.1 Materyal	9
3.2 Yöntem.....	9
4. TARIMSAL DESTEKLEMELER.....	10
4.1 Tarımsal Destekleme Politikalarının Amaçları.....	10
4.1.1 Ekonomik amaçlar.....	11
4.1.1.1 Toplumun beslenme ihtiyacının temini.....	11
4.1.1.2 İstihdam ve milli gelire katkı.....	12
4.1.1.3 Tarımsal üretimdeki istikrarsızlığa müdahale.....	12
4.1.1.4 Tarımsal üretimi yönlendirme.....	13
4.1.2 Sosyal Amaçlar.....	13
4.1.3 Çevresel Amaçlar.....	13
4.1.4 Politik Amaçlar.....	14
4.2 Tarımsal Desteklemelerde Kullanılan Araçlar.....	14
4.2.1 Piyasa fiyatlarını doğrudan etkileyen araçlar.....	14
4.2.1.1 Fiyat belirleme.....	14
4.2.2 Piyasa fiyatlarını doğrudan etkilemeyen araçlar.....	15
4.2.2.1 Fark ödeme sistemi.....	16
4.2.2.2 Doğrudan gelir desteği.....	16
4.2.2.3 Doğal afet ve sigorta ödemeleri.....	17
4.2.2.4 Girdi sübvansiyonları.....	18
4.2.2.5 Ticaret kolaylıkları.....	18
4.2.2.6 Kredi sağlanması.....	19
5. ÇİFTÇİ ÖRGÜTLERİ.....	20

5.1 Üretici Örgütlenmesinde Temel Amaçlar.....	20
5.2 Türkiye Tarımında Örgütlenme Biçimleri.....	21
6. AVRUPA BİRLİĞİNDE DESTEKLEME POLİTİKALARI.....	30
6.1 Ortak Tarım Politikası.....	30
6.1.1 Ortak tarım politikası çerçevesinde tarımsal desteklemelerin geçmişi.....	31
6.1.2 AB’de mevcut destekleme sistemi.....	37
6.1.2.1 Ortak piyasa düzeni içerisinde yer alan desteklemeler.....	39
6.2 Ortak Balıkçılık Politikası ve Balıkçılık Desteklemeleri.....	41
6.2.1 Ortak balıkçılık politikası ortak piyasa düzeni.....	42
7.TÜRKİYE’DE TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKALARI.....	43
7.1 2000 Yılı Öncesi Destekleme Politikaları.....	43
7.2 2000 Yılından Günümüze Destekleme Politikaları.....	46
7.3 Türkiye’de Son Yıllarda Yapılan Destekleme Uygulamalarının Gelişimi.....	50
7.3.1 Alan bazlı desteklemeler.....	51
7.3.2 Organik tarım desteklemeleri.....	53
7.3.3 Fark ödemesi (prim) desteği.....	54
7.3.4 Hayvancılık desteklemeleri.....	56
7.3.5 Diğer tarımsal amaçlı desteklemeler.....	64
7.3.6 Telafi edici ödeme desteklemeleri.....	68
8. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA.....	71
8.1 AB’de Üretici Örgütlerinin Tarımsal Desteklemeler İçindeki Fonksiyonları.....	71
8.2 Türkiye’de Üretici Örgütlerinin Tarımsal Destekleme İçindeki Fonksiyonları.....	75
8.2.1 2015 Yılında çiftçi örgütleriyle ilişkilendirilen desteklemeler.....	77
8.2.2 2016 Yılında çiftçi örgütleriyle ilişkilendirilen desteklemeler.....	81
8.2.3 Üye/Ortak üreticilerden kesinti.....	86
9. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	88
10. KAYNAKLAR.....	100
ÖZGEÇMİŞ.....	107

Çizelge 5.1. Tarımsal Örgütler.....	25
Çizelge 5.2. Islah amaçlı yetiştirici birliklerinin sayısı.....	26
Çizelge 5.3. Tarımsal üretici birlikleri sayısı.....	27
Çizelge 5.4. Tarımsal üretici merkez birlikleri.....	28
Çizelge 6.1. OTP'nin tarihsel gelişimi.....	32
Çizelge 7.1. Türkiye'de yıllara göre kimyevi gübreye verilen sübvansiyon (destek) Miktarları.....	45
Çizelge 7.2. 2002-2016 yılları arasında yapılan desteklemeler.....	52
Çizelge 7.3. İyi tarım desteklemeleri.....	54
Çizelge 7.4. Fark ödemesi desteklemeleri.....	55
Çizelge 7.5. Ürün bazında fark ödemesi desteklemeleri.....	56
Çizelge 7.6. Yem bitkileri desteklemeleri.....	60
Çizelge 7.7. Aşı ve küpe desteklemeleri.....	62
Çizelge 7.8. Biyolojik ve biyoteknik mücadele desteklemeleri.....	63
Çizelge 7.9. Su ürünleri desteklemeleri.....	63
Çizelge 7.10. Hayvan gen kaynakları desteklemeleri.....	64
Çizelge 7.11. Diğer desteklemeler.....	65
Çizelge 7.12. Sertifikalı tohum üretim desteklemeleri.....	66
Çizelge 8.1. Üye yada ortak üreticilerden yapılan kesintiler.....	87
Çizelge 9.1. Tarımsal destekleme modelleri.....	92
Çizelge 9.2. Zeytin ve zeytinyağı alan tarım satış kooperatifleri birlikleri.....	97

ŞEKİL DİZİNİ**SAYFA**

Şekil 5. 1. Tarımsal örgütlenme biçimleri.....	21
Şekil 6. 1. Doğrudan ödemelerin dağıtımındaki değişimler.....	36
Şekil 6. 2. Ortak tarım politikası harcamaları ve 2013 sonrası ortak tarım politikası.....	37
Şekil 7.1. 2012-2016 yılları arasında yapılan alan bazlı desteklemeler.....	51
Şekil 7.2. 2012-2016 yılları arasında yapılan organik tarım ve iyi tarım uygulama desteklemeleri.....	53
Şekil 7.3. 2012 ile 2016 yılları arasında yapılan fark ödeme desteklemeleri.....	55
Şekil 7.4. Hayvancılık desteklemeleri.....	57
Şekil 7.5. 2012 ile 2016 yılları arasında yapılan süt primi ve süt tozu desteklemeleri.....	58
Şekil 7.6. Besilik erkek sığır desteklemeleri.....	58
Şekil 7.7. Tiftik ve ipekböceği desteklemeleri.....	59
Şekil 7.8. Yem bitkileri desteklemeleri.....	61
Şekil 7.9. Su ürünleri desteklemeleri.....	64
Şekil 7. 10. Sertifikalı tohum ve fidan kullanım desteklemeleri.....	66
Şekil 8.1. Örgütlü desteklemelerin diğer desteklemeler içerisindeki payı.....	75
Şekil 8.2. Tarımsal desteklemeler, hayvancılık desteklemeleri ve örgütlü desteklemeler.....	76
Şekil 8.3. 2015 yılında ödenen örgütlerle ilişkilendirilen desteklemeler.....	81
Şekil 8.4. Örgütlü desteklemelerin diğer desteklemeler içindeki payı	81
Şekil 8.5. 2016 yılında örgütler ile ilişkilendirilmiş desteklemeler.....	84

ŞİMGELER VE KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKS	: Arıcılık Kayıt Sistemi
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
ARIP	: Tarım Reformu Uygulama Projesi
AT	: Avrupa Topluluğu
BPS	: Temel Ödeme Planı
ÇATAK	: Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma Programı
ÇKS	: Çiftçi Kayıt Sistemi
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DB	: Dünya Bankası
DGD	: Doğrudan Gelir Desteği
DOKAP	: Doğu Karadeniz Projesi
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EAFRD	: European Agricultural Fund for Rural Development (Kırsal Kalkınma için Avrupa Tarımsal Fonu)
EAGF	: European Agricultural Guarantee Fund (Avrupa Tarımsal Garanti Fonu)
ESK	: Et ve Süt Kurumu
FEOGA	: European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu)
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GTHB	: Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı
IMF	: International Monetary Fund
IPARD	: Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı
IRFO	: Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Güçlendirilmesi Projesi

KİT	: Kamu İktisadi Teşekkülü
KKBS	: Koyun Keçi Bilgi Sistemi
KKKS	: Koyun Keçi Kayıt Sistemi
KOP	: Konya Ovası Projesi
MİS	: Manda İslah Sistemi
OBP	: Ortak Balıkçılık Politikası
OPD	: Ortak Piyasa Düzeni
OTP	: Ortak Tarım Politikası
SAPS	: Tek Alan Ödeme Planı
SKS	: Süt Kayıt Sistemi
TARSİM	: Tarım Sigortaları Merkezi
TÇÖP	: Tek Çiftlik ödemesi Planı
TKS	: Tiftik Kayıt Sistemi
TMO	: Toprak Mahsulleri Ofisi
TSKB	: Tarım Satış Kooperatifi Birliği
TURKVET	: Veteriner Bilgi Sistemi
UEP	: Ulusal Eylem Planı

1. GİRİŞ

Türkiye’de ve Dünya’da tarım sektörü ekonomik ve sosyal açıdan önem taşır. Tarım, insanın yaşaması için gerekli olan temel besin maddeleriyle doğrudan ilişkili olduğundan ve ayrıca nüfusun belirli bir kısmını içinde barındırıp istihdam olanağı yarattığı için ülke ekonomileri açısından önemini her daim korumuştur. Tarımsal üretimin, teknolojidaki tüm gelişmelere rağmen doğa koşullarına bağlı olması ve belirsizlik ortamı içerisinde sürdürülmesi ise bu sektörün kırılgan bir yapıda olmasına sebep olmaktadır. Bu sebeplerle sektörde verimliliği artırmak ve sürdürülebilir üretim sağlamak amacıyla devletin desteği gerekmektedir. Tarımsal desteklemeleri kamu idaresinin belirlenen sosyal, ekonomik veya diğer amaçlar doğrultusunda tarım sektörüne yönelik doğrudan veya dolaylı olarak uyguladığı her türlü önlem olarak tanımlayabiliriz (Aksöz 1973).

Tarımsal desteklemeler piyasa taban fiyatı belirleme, alım garantisi, uluslararası ticaret kapsamında alınan kararlar, girdi temininde kolaylıklar, kredi sağlanması ve faiz indirimleri, üretimi artırmaya veya azaltmaya yönelik atılan adımlar, kırsal kalkınma yatırımları, araştırma, yayım, eğitim, kontrol hizmetleri, pazarlama ve tanıtım çalışmaları gibi birçok başlık altında uygulanabilir (Gaytancıoğlu 2009).

Tarım sektörü, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun bütün ülkelerde doğrudan ya da dolaylı yöntemlerle desteklenmektedir. Tarım sektörünün desteklenmesi, toplumun beslenme ihtiyacının karşılanması, tarımsal fiyat ve üretim istikrarının sağlanması, tarımsal alanlarda yaşayanların gelir düzeyinin ve hayat standardının iyileştirilmesi, üretimde çeşitliliğin ve verimliliğin artırılması ya da politik kaygılar ile gerçekleştirilmektedir. Politik kaygıların diğer gerekçelerin önüne geçmesi durumunda destekleme politikaları kaynak israfının yanı sıra enflasyonist eğilimlerin kaynağı olmaktadır. Politik kaygılar özellikle gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelerde öne çıkan bir destekleme gerekçesidir. Gelişmiş ülkelerde az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere farklı olarak tarım sektörü stratejik bir sektör olarak değerlendirilmekte ve tarımsal destekleme politikaları bu esas doğrultusunda belirlenmekte ve uygulanmaktadır (Erdoğan 2012).

Tarımda meydana gelebilecek herhangi bir problemin ortadan kaldırılması veya etkisinin en aza indirilmesi tarım politikalarının amaçlarını yansıtmaktadır. Bu yüzden tarım politikası, olumsuzlukların ortadan kaldırılarak, ülke ekonomisine katkı sağlanması aynı zamanda uluslararası anlaşmalar çerçevesinde almış oldukları kararlar şeklinde de tanımlanmaktadır (Eraktan 2001). Tarım politikası kapsamında; tarımsal üretim, tarımsal

pazar, tüketim ve altyapı gibi unsurlar yer almaktadır. Bu unsurlarda meydana gelebilecek herhangi bir olumsuzluk halinde hükümetler piyasalara doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale ederek piyasanın etkin çalışmasını sağlamayı amaçlamaktadır (Karaman 2011).

Türkiye’de tarımın ekonomi ve istihdam içindeki payının küçümsenemeyecek kadar büyük olması geçmişten beri bu sektörün gündemde olmasına neden olmuş, fakat bu alandaki sorunlara yönelik kalıcı çözümler bulunamamıştır (Acar ve Bulut 2009).

Türkiye’de tarım politikalarının belirlenmesinde ulusal çıkarların öncelenmesi ve rekabete dayanıklı bir tarım sektörü yaratmak için karar verme, politika ve strateji geliştirme, iş yapma süreçlerinde çok taraflı ortaklıklar kurmak kaçınılmaz olmuştur. Hükümet, kamu sektörü, iş dünyası, tüketici dernekleri, kooperatifler, üretici örgütleri, sendikalar, üniversiteler, medya gibi bir çok paydaşı, yani sektör paydaşları içinde örgütlü tüm kesimleri dahil eden karar mekanizmaları oluşturmak gerekmektedir. Tarım sektöründe demokratik üretici örgütlerinin geliştirilmesi ve tarım politikalarının demokratikleşmesi en önemli hedeflerden biri olmalıdır (Yılmaz 2008).

Üreticilerin gerek girdi temini gerekse de ürün pazarlama aşamasında organize olamaması, fiyat belirleme konusunda daha pasif bir pozisyonda bulunması ve tarımsal üretimin diğer yapısal sorunları nedeniyle üreticiler birçok güçlükle karşı karşıya kalmaktadır. Kırsalda yaşayan ve tarımsal üretimde bulunanların hayat standartlarını yükseltmek, gelir ve refahtan daha fazla pay almasına yardımcı olmak, tarımsal yapının aksayan taraflarını düzeltmek ve üreticilerin her türlü teknik ve pazarlamaya dair bilgi ihtiyaçlarını karşılamak organizasyonla yani örgütlenerek daha etkin bir şekilde çözülebilir. Bu durumun farkına varan üreticiler tüm bu sorunlarla baş edebilmek için farklı alanlarda hizmet veren kooperatifler, ziraat odaları, birlikler ve dernekler gibi örgütlerin çatısı altında bir araya gelmişlerdir (Özdemir 2016).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarım işletmeleri üretim büyüklüğü bakımından iki gruba ayrılabilir. Bunlar; küçük aile işletmeleri ile daha organize ve pazara göre üretim yapan büyük tarım işletmeleridir. Küçük aile işletmelerinin en bariz özellikleri geçimlik üretim yapmalarıdır. Küçük aile işletmeleri girdi temininden ürün pazarlamaya, teknik bilgiden planlamaya kadar her türlü konuda büyük tarım işletmelerinin ulaşabildiği imkanlara ya ulaşamamakta ya da çok zor ulaşmaktadır. Gelişmiş ülkelerin birçoğunda tarımsal yapının bu ve buna benzer sorunlu taraflarının çözümünde örgütlenmeden faydalanılmıştır. Tarımsal örgütlerin özellikle pazarlama, girdi ve kredi temini konularında etkin olması beklenmektedir (Ekmen 2006).

Kırsal kesimde üreticiler piyasaya mal arz ederken veya piyasadan üretim için girdi talep ederken, oldukça örgütlü bir ticaret ve sanayi kesimi ile karşılaşmaktadırlar. Üreticilerin karşısındaki taraf örgütlü ve güçlü, üreticiler ise dağınık ve güçsüz olduklarından, üreticilerin mesleki ve ekonomik çıkarlarını korumaları oldukça zordur. Devletin kamu sektörü ve özel sektör yanında bir diğer güç olan kooperatif sektörünün tarım ürünleri piyasasını düzenler hale gelmesinden çekinmemesi, aksine teşvik etmesi gerekir (Eraktan 2008). Tarıma yapılan desteklerin ise üretici organizasyonları aracılığı ile yapılması sonucunda, yapılan desteklerin üretime ve üreticiye yansımaları tarımda örgütlenme bilinci ve uygulamasını sağlayacaktır (Anonim 2010a).

Gelişmiş ülkelerde tarımın desteklenmesi veya tarım piyasalarının kontrol altına alınması gibi durumlarda bu konuda üreticilerin bir araya gelerek kurdukları kooperatif veya diğer üretici örgütleri ile işbirlikleri yapılmakta ve böylece bu yönde atılan adımlarda daha etkili sonuçlar alınabilmektedir (İnan 2016).

Avrupa Birliği'nde tarımsal piyasaların işletilmesinde üretici örgütlerine birçok görev verilmekte, Birlik tarafından belirlenen çeşitli tanınma kriterlerini sağlayan üretici örgütlerine her ülkenin kendi mevzuatı çerçevesinde piyasa düzenlerindeki bir kısım yetkinin devir edildiği görülmektedir. Bu şekilde üretici örgütlerince sorumluk alınması ve kimi yetkilerin örgütlere devir edilmesinin uygulamada hem kamu kesimi için hem de üreticiler için büyük avantajlar sağladığı tespit edilmiştir.

Üreticilerin gelir seviyesini artırmak ve refahtan daha fazla pay alması için yapılan doğrudan veya dolaylı desteklemelerin dağıtılması sürecinde üretici örgütlerine yetki ve sorumluluk verilmesi birçok bakımdan daha doğru ve daha etkili olacaktır. Piyasada arz ve talep dengesini dikkate alarak, oluşan fiyatlar üzerinden üretim miktarında ya da pazara sunulan ürün miktarında ayarlamalar yapmada da üretici örgütlerinden faydalanmak çok daha verimli sonuçlar alınmasına yardımcı olacağı gibi aynı zamanda bu gibi piyasaya müdahale durumlarında çok önemli olan çabuk ve hızlı müdahaleye de imkân sunacaktır (Ekmen 2006).

Türkiye'de tarımsal üretim son yıllarda beklentileri karşılayamamaktadır. Tarımsal arazi kullanımında 2001 yılından 2015 yılına kadar yaklaşık 2 milyon hektar (toplam tarımsal alanın % 5'i) azalma meydana gelmiştir. Dünya bankası tarafından 150'den fazla ülkenin tarımsal üretim değerleri karşılaştırılmış ve buna göre Türkiye tarımsal katma değer açısından 2014 yılında 9. sırada yer almıştır. Ancak 1997 ve 2005 yıllarında ise 5. sıradadır. Sıralamalardaki mutlak büyüklükten kısmi verimlilik göstergelerine geçildiğinde ise Türkiye geçtiğimiz on yıldaki olumlu gelişmelere rağmen aşağılara düşmektedir. Türkiye iş gücü verimliliğinde 30 arazi verimliliğinde ise 21. sırada yer almaktadır (Anonim 2016c).

Türkiye tarımsal üretiminin yapısal sorunlarını çözmeye, üretim miktarında ve verimlilikte istenilen seviyelere ulaşmada başta kooperatifler olmak üzere örgütlenmenin gücünden faydalanılabilir. Etkili bir örgütlenme ise tarımsal desteklemelerin yönlendirici gücünden yararlanarak sağlanabilir.

Bu çalışmada tarımsal desteklemeler hakkında genel bilgiler verilmiş, Türkiye’de ve Avrupa Birliğinde tarımsal desteklemelerin geçmişi ile mevcut destekleme politikaları incelenmiştir. Ayrıca Türkiye’de ve Avrupa Birliğinde verilmekte olan tarımsal desteklemelerde çiftçi örgütlerinin pozisyonları irdelenmiştir. Bu bilgiler ışığında, 5488 sayılı Tarım Kanunu çerçevesinde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca tarımsal destekleme araçlarından faydalanarak, üreticilerin örgütlenme çatısı altında toplanmalarını sağlayacak destekleme modelleri öne sürülmüştür. Çiftçi örgütlerinin sivil toplum kuruluşu olarak, tarımsal desteklemelerin yürütülmesinde daha fazla sorumluluk ve görev alması ilerleyen zamanlarda oluşturulacak destekleme politikalarının karar alma mekanizmalarında etkin olmasına katkıda bulunacak, ayrıca kamu otoritesi olan Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının iş yükünü paylaşabilecektir. Buradan aldıkları destek ile zaman içerisinde idari ve teknik alt yapısı güçlenmiş, piyasada söz sahibi üretici örgütlerinin pazarlama, girdi temini ve çiftçi eğitimi gibi asli görevlerini yapma kapasitelerinde artış sağlanabilecektir.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

Ekmen (2006), “Avrupa Birliği Ortak Piyasa Mekanizmasının Uygulanmasında Çiftçi Örgütlerinin Rolü ve Türkiye İçin Öneriler” isimli çalışmada Avrupa Birliğinde Ortak Piyasa Düzenlerinin uygulanmasında üretici örgütlerinin etkinlikleri ürün bazında belirlenmiş, örgütlerin görev ve sorumlukları incelenmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de de üretici örgütlenmeleri araştırılmış, bu örgütlerin içerisinde özellikle bu ürünleri üreten çiftçilerin örgütlenmeleri irdelenerek ürün bazında kıyaslamalar yapılmıştır. Elde edilen veriler çerçevesinde Türkiye için model geliştirilerek, önerilerde bulunulmuştur.

Köse (2007), “Meyve ve Sebze Ortak Piyasa Düzeni 2007 Reformu” isimli çalışmasında Türkiye’nin ve Avrupa Birliğinin meyve ve sebze üretimi ile ticareti hakkında bilgiler vermiştir. Türkiye meyve sebze sektörü açısından tüm gelişmeleri yakından takip etmenin önemi ve gereği ile Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Sebze ve Meyve Ortak Piyasa Düzeni incelenerek 2007 reformunun sebepleri araştırılmış ve reform sonuçları çeşitli başlıklar altında ele alınmıştır. Üretici örgütlenmesinin etkili olduğu Avrupa Birliği meyve sebze sektöründe reform sürecinin desteklemeler üzerindeki etkisi ortaya koyulmuştur.

Şahin ve Berk (2008), “Avrupa Birliği’nde Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi” isimli çalışmada Avrupa Birliğine üyelik sürecinde bulunan Türkiye’de uygulanan tarım politikalarının genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. AB’de uygulanan tarımsal destekleme politikaları, reform süreci ve 2007 Ocak ayından itibaren üye ülkelerde uygulanmaya başlanılan tek çiftlik ödeme yöntemine ilişkin bilgiler verilmiştir. Türkiye’nin de bu sistemi uygulayacağı düşünülerek, destekleme mevzuatımıza ilişkin bilgiler verilerek AB mevzuatı ile karşılaştırılması yapılmıştır.

Gaytancıoğlu (2009), “Türkiye ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası” isimli çalışmasında tarım politikasını detaylı bir şekilde incelemiş, Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Birliğinde tarımsal desteklemeler hakkında bilgiler vermiştir. Bu çerçevede Türkiye tarım politikalarının genel durumu hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur.

Karaman (2011), “Dünyadaki Eğilimler Işığında Türkiye Tarımsal Destekleme Politikalarının Değerlendirilmesi” isimli çalışmada AB, ABD, Avustralya, Yeni Zelanda, Çin ve Hindistan tarımı ve destekleme politikaları incelenmiştir. Türkiye’nin tarımsal destekleme politikalarının geleceği irdelenerek, öngörülerde bulunulmuştur.

Gürkan (2012), “Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Desteklerin Üretici Açısından Değerlendirilmesi (Kahramanmaraş ili Örneği)” adlı bu çalışmada Türkiye’de uygulanan

güncel tarımsal destekleme politikaları çerçevesinde, Kahramanmaraş ilindeki uygulamalar ortaya konulmuş, üreticilerin tarımsal desteklemelerden yararlanma durumları tespit edilmiş ve desteklerin uygulanması sırasında ortaya çıkan sorunlar tespit edilerek çözüm önerileri getirilmiştir.

Havstein (2013), “Change and Continuity: 40 Years Of Reforming The Common Fisheries Policy” (Değişim ve Süreklilik: Ortak Balıkçılık Politikasını Reforma Tabi Tutmak İçin 40 yıl) isimli master çalışmasında Ortak Balıkçılık Politikasının geçmiş dönemlerdeki reformlarını sürdürülebilir balıkçılık yönetim politikası konusunda incelemiştir. 2013 yılı itibari ile devam eden yeni reform sürecinin daha iyi bir su ürünleri yönetim politikası oluşturma ihtimalini önceki reformlar ışığında araştırmıştır.

Katsarova (2013), “Common Agricultural Policy After 2013” (2013 sonrası Ortak Tarım Politikası) isimli çalışmada 50 yıllık geçmişe sahip ortak tarım politikasının iklim değişikliği, gıda güvenilirliği, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi gibi mevcut sorunların üstesinden gelebilmek için reforma tabii tutulduğunu belirtmiştir. Araştırmacı 2013 sonrası OTP’yi doğrudan ödemelerdeki eşitsizlik, şeffaflıktan yoksun oluşu, yoksul gıda ihracatçısı ülkeler üzerindeki olumsuz etkileri, mali yönetimin basitleştirilmesi ve üye ülkelerdeki bütçe kısıtlamaları gibi konular üzerinden araştırmıştır ve değerlendirmiştir.

Uğur (2013), “Türkiye ve AB Ülkelerinde Tarımsal Destek Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi” isimli doktora çalışmasında Türkiye’de ve AB’de uygulanan destekleme politikalarını, yaşanan önemli siyasi ve sosyal olaylara göre tarihsel dönemlere ayırarak değerlendirmiş, yapılan desteklerin hangi amaçla verildiğini ve belirlenen amaçlara ulaşıp ulaşılmadığını araştırmıştır. Avrupa Birliği’nde uygulanan desteklerle, Türkiye’de uygulanan desteklerin karşılaştırılması sonucu Türkiye için başlıca kısıtlar ve farklılıklar ortaya konulmuş, uyuma yönelik yapılması gereken başlıca önlemler belirlenmiş ve reform önerileri tartışılmıştır.

Şahin ve arkadaşları (2013), “Türkiye’de Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde; Ortak-Kooperatif İlişkileri” isimli çalışmada Türkiye’de yedi coğrafi bölgede 392 kooperatif ortağı ile anket yapmış, kooperatifler ile ortakları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ortakların %26,3’nün pazarlamak üzere kooperatiflere ürün teslim ettiğini, bu oranın süt pazarlamada ise %47,7’ye çıktığını tespit etmiştir. Kooperatiflerin, girdi temini, ürün pazarlama ve risturn dağıtmasının sürdürülebilir örgütlenmeye katkı sağlayacağını ifade etmiştir.

Güresinli (2015), “Avrupa Birliği ve Türkiye Tarımsal Destekleme Politikaları ve Yapısal Politikalarının Tarihi Gelişiminin Değerlendirilmesi” adlı çalışmada, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasının oluşturulmasından günümüze kadar geçen süreçte yaşanan

reformlar ve Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi’nden bugüne kadar tarım politikalarının yaşadığı değişim ve dönüşüm süreci değerlendirilmiştir. Ayrıca; Avrupa Birliği’ne uyum süreci geçiren Türkiye’de uygulanan tarım politikalarının hem üyelik doğrultusunda hem de iç dinamiklerine yönelik olarak incelenmesi ve geçmişte uygulanan politikalar ışığında mevcut politikaların daha etkin şekilde uygulanmasına yönelik öneriler sunulmuştur.

Bozkuş (2015), “ Reform Sonrası Avrupa Birliği Balıkçılık Ortak Piyasa Düzeni ve Türkiye’ye Muhtemel Etkileri” isimli uzmanlık tezinde, reform sonrası Ortak Balıkçılık Politikası’nın Ortak Piyasa Düzeni bileşeninde ortaya çıkan değişikliklerin AB’ye üyelik sürecinde olan Türkiye’ye yönelik muhtemel etkilerini araştırmıştır. Bu amaçla tez içerisinde Ortak Piyasa Düzenindeki yeni düzenlemeler incelenerek ve Türkiye’deki su ürünleri piyasasına ilişkin düzenlemelerle karşılaştırılarak, AB mevzuatı ile uyum durumu analiz edilmiş ve mevcut uyumsuzlukların giderilmesi için öneriler getirilmiştir.

Tezcan (2015), “AB ve Türkiye’deki Tarımsal Destekleme Politikaları (AB Sisteminin Türkiye’ye Uygulanabilirliği)” isimli çalışmada Türkiye ve Avrupa Birliği’nde geçmişten 2015 yılına kadar tarımsal destekleme politikaları incelemiş ve bu ikisinin karşılaştırılması suretiyle Türkiye’nin AB tarımsal destek politikalarına uyum durumu değerlendirilmiştir.

Korkmaz (2015), “Tarım Ürünlerini Destekleme Politikası: Türkiye ve AB Karşılaştırması” isimli çalışmasında, AB ve Türkiye’de uygulanan tarım ürünleri destekleme politikalarını, istatistiki verileri baz alarak irdelemiştir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Avrupa Birliğinin mevzuatının da incelendiği çalışmada, Türkiye ile Avrupa Birliği destekleme politikaları karşılaştırılmıştır.

Sarıal (2015), “DTÖ Tarım Anlaşması Ve Doha Tarım Müzakereleri Kapsamında İç Destek Uygulamaları: Türkiye’nin Tutumu” isimli uzmanlık tezinde, Türkiye’de uygulanan destekleme uygulamalarını Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve İleri Tarım Müzakereleri penceresinden değerlendirerek, Türkiye’nin gelecekte uluslararası tarım ticaretinde karşılaşılabileceği durumları ele almıştır.

Akbulut (2015), “Türkiye’de Devlet ve Tarım İlişkisi” isimli çalışmada tarım politikalarının gelişimi tarihsel dönemlere ayrılarak incelenmiş, bu dönemler içinde ne tür tarımsal destekleme politikalarından yararlandığı araştırılmıştır. Türkiye tarım politikasının yapısı, tarım politikalarının mevcut durumu, tarım ve devlet ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca, bu çalışmada, çeşitli uluslararası ekonomik kuruluşlar tarafından teşvik edilen tarımsal destekleme politikalarının Türk tarım politikaları ile uyumu incelenmektedir.

Daldal (2016), “Tarımsal Desteklemelere Üreticilerin Yaklaşımı: Tekirdağ İli Örneği” konulu çalışmasında Türkiye’de uygulanan tarımsal desteklemelerin durumunu incelemiş,

Üreticilerin bu desteklemelere olan yaklaşımını değerlendirmiştir. Ayrıca üreticilerin destekleri kullanma biçimleri ve geleceğe ilişkin beklentilerini de irdelemiştir. Tekirdağ ili 11 ilçesi ve bu ilçelere bağlı 39 mahalleden toplam 146 üreticiyle anket yapılarak tarım sektöründeki sorunlar üreticilerin gözünden değerlendirilmiş ve çözüm nerileri getirilmiştir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1 Materyal

Çalışmanın ana materyalini Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu ile Kalkınma Bakanlığında elde edilen veriler, tarımsal desteklemelere yönelik resmi mevzuat ve üretici örgütlerine dair istatistik veriler oluşturmuştur. Ayrıca Avrupa Birliğinin Ortak Tarım Politikası çerçevesinde yayımladığı çeşitli mevzuat ve yayınlarından faydalanılmış, tarımsal destekleme politikalarının Türkiye’de ve AB’deki amaçları, araçları ve gelişimi hakkındaki yurt içi ve yurt dışındaki bilimsel yayınlar incelenerek materyal olarak kullanılmıştır.

3.2 Yöntem

Çalışmada tarım politikası, tarımsal desteklemeler ve üretici örgütlenmelerine dair resmi mevzuat ile akademik yayınlar bilimsel bir bakış açısıyla incelenmiş, istatistik veriler ayrı ayrı veya gruplandırılarak grafik ve çizelgeler halinde değerlendirilmiştir.

Konu hakkında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığında görevli uzman ve yetkili kişilerle yüz yüze ve telefon ile görüşmeler yapılmış, ayrıca resmi yazışma yoluyla da iletişime geçilerek veri temin edilmeye çalışılmıştır.

Elde edilen bilgilerden faydalanılarak, üreticileri örgütlenmeye sevk edecek ve örgütlerin de desteklemeler üzerindeki etkisini artıracak üç farklı tarımsal destekleme modeli tasarlanmıştır.

4. TARIMSAL DESTEKLEMELER

Tarım sektörünün yapısal özelliklerinden dolayı, tarımsal gelirin diğer sektörlerle göre düşük fakat tarımsal ürünlerin stratejik bir öneme sahip olması, bu sektörün destekleme politikaları ile desteklenmesini gerekli kılmaktadır. Söz konusu destekleme politikaları özellikle üretim ve verimliliğin artırılmasının yanı sıra ürünün çeşitlendirilmesi ve üretimin sürekliliği konusunda da önemli etkiye sahiptir (Yavuz ve ark. 2004).

Tarım sektörünün istikrarlı ve yeterli seviyede desteklenmesi ile bu sektördeki üreticilerin yaşam şartlarının iyileştirilmesi, ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi ile yakından ilişkilidir (Acar ve Bulut 2009).

Yeterli miktarda ve kalitede ve sürdürülebilir bir şekilde besin temini, ülkeler için en önemli politikalardan biridir. Özellikle savaş, kuraklık veya buna benzer doğa olayları sonrası yaşanmış kötü tecrübeler, ülkeleri ekonomik veya sosyal durumları ne olursa olsun tarımı desteklemeye mecbur kılmaktadır (Gaytancıoğlu 2009).

4.1 Tarımsal Destekleme Politikalarının Amaçları

Tarım, sanayi ve hizmetler gibi diğer üretim alanlarından birçok farklı özelliğe sahiptir. Tarımsal üretimin doğa koşullarına bağlı olması, tarımsal ürün piyasalarının dalgalı seyri, tarımsal ürünlerden elde edilen gelirlerin nispeten azlığı ve tarımsal üretimdeki istihdam şartlarının daha zor oluşu gibi birçok etken, politika belirleyicilerin bu konuda farklı politikalar belirlemesine yol açmaktadır. Tarım politikalarının bu sebeplerle orta ve uzun dönemli planlanması gerekmektedir. İstikrarlı tarım piyasaları ve planlı bir üretimin en önemli basamaklarından biri de, bu yönde belirlenmiş tutarlı ve uzun dönemli politikalardır. Tarım ürünlerinin diğer sektörlerde ham madde olarak kullanılması da, bu yönde belirlenecek politikaların belirlenmesi aşamasında dikkate alınması gereken bir diğer husustur (Kazgan 2003).

Tarımsal destekler tarım sektörünün sorunlarının çözümüne yardımcı olmayı, sektörün uygulanan politikalardan en iyi sonuçları almasını ve bu politikalara uyumunu kolaylaştırmayı amaçlamaktadır (Aksöz 1973).

Tarımsal destekleme politikalarının ekonomik, sosyal, siyasi ve çevresel amaçları vardır. Yapılan destekleme politikalarıyla fiyat oluşumuna müdahalede bulunularak üretici ve tüketicilerin karar ve davranışları değiştirilmekte ve böylece ekonomik çeşitli faydalar beklenilmektedir. Sosyal amaçlarla yapılan desteklemeler özellikle geliri az olan üreticilerin gelirlerinin artırılması amacı taşımaktadır. Siyasal amaçlarla yapılan tarımsal desteklemeler,

özellikle nüfusun büyük çoğunluğunun tarımla geçimini sağladığı ülkelerde siyasal partilerin seçilebilmek veya iktidarda kalmak amacıyla seçimlerden önce tarımsal desteklemeleri artırmaları şeklinde yapılan destekleme türüdür. Bu desteklemeler iktisadi amaçlardan daha ziyade popülist amaçlarla yapılmaktadır. Çevresel amaçlarla yapılan desteklemelerde amaç tarımsal ekolojinin desteklenmesi, alternatif tarım uygulamalarının teşvik edilmesidir (Acar 2003).

Türkiye’de tarımsal desteklemelerin amacı ve ilkeleri 18.04.2006 tarih ve 5488 sayılı Tarım kanununda aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir (Anonim 2006)

“Tarımsal desteklemelerin amacı; tarım sektörünün öncelikli problemlerinin çözümüne katkıda bulunmak, uygulanan politikaların etkinliğini artırmak, sektörün bu politikalara uyumunu kolaylaştırmaktır. Tarımsal destekleme politikaları, ekonomik ve sosyal etkinlik ve verimlilik koşullarını sağlayacak programlarla uygulanır.”

Söz konusu tarım kanununda “Tarımsal destekleme programlarının belirlenmesinde, aşağıdaki ilke ve stratejiler dikkate alınır” denilmektedir.

- a) Tarım politikalarının amaçlarına ulaşılmasına katkıda bulunması,
- b) Avrupa Birliği mevzuatı ve uluslararası taahhütler ile uyumlu olması,
- c) Üreticilerin piyasa koşullarında faaliyetlerini yürütmesi,
- ç) Kullanılacak kaynağın, adil ve etkin bir şekilde üreticilere yansımaları sağlayacak yapıda olması,
- d) Tarımın alt sektörlerinde dengeli bir dağılım göstermesidir.

Bu çalışmada tarımsal desteklemelerin amaçları ekonomik, sosyal, çevresel ve politik amaçlar olmak üzere dört ana başlık şeklinde ele alınarak incelenecektir.

4.1.1 Ekonomik amaçlar

4.1.1.1 Toplumun beslenme ihtiyacının temini

Tarımsal destekleme politikalarının en temel amacı, toplumun beslenme ihtiyacının karşılanması açısından hayati öneme sahip tarımsal ürünlerin üretimini teşvik etmektir. Toplumun asgari gıda ihtiyacını sağlayacak bir üretim yapısı kuramayan ya da bu açıdan dışa bağımlı ülkelerin her an ciddi sıkıntılar ile karşı karşıya kalmaları muhtemeldir. Bu gerçeğin farkında olan ülkeler, kıt kaynaklarının dağılımını en etkin şekilde gerçekleştirirken tarım sektörünü asla ihmal etmezler. Kaynakların tarım sektörü yerine sanayi sektörüne aktarılarak gıda ihtiyacının diğer ülkelerden karşılanması önerisi akla gelebilir. Ancak bu tercihin sürdürülebilir olmadığını vurgulamak gerekir. Çünkü uluslararası ilişkiler esnek nitelikte olup değişken bir seyir izleyebilir. Vatandaşların gıda ihtiyacının karşılanmadığı koşullarda ülkenin etkili bir dış politika uygulaması güç olacaktır (Erdoğan 2012).

Üretim amacı üretimi en yüksek düzeye çıkarmak şeklinde anlaşılmamalıdır. Çünkü üretim azlığı kadar, üretim fazlalığı da ekonomik sorunlar yaratır. Amaç, üretimin tüketimi, ihracatı (iç ve dış talebi) karşılaması olmalıdır. İhracatın mümkün olmadığı ürünlerde ise amaç, olabildiğince kendine yeterliliği sağlamaktır (İnan 2016).

4.1.1.2 İstihdam ve milli gelire katkı

Tarım sektörünün insan beslenmesindeki öneminin yanı sıra ülke ekonomisine de katkısı bulunmaktadır. Tarımsal üretim faaliyetlerinin ülke ekonomisine katkılarında biri, her ülkenin önemle üzerinde durduğu işsizlik veya eksik istihdam sorununu bir nebze önlemek için istihdam sağlayarak ekonomiye katkıda bulunmaktadır. İkincisi, tarım sektörü yalnızca kendi içinde meydana gelen olaylardan değil, diğer sektörlerde meydana gelen gelişmelerden de etkilenmektedir. Bu nedenle tarım dışı sektörlerin gelişimi tarım sektörünü de olumlu şekilde etkilemektedir. Üçüncüsü, tarımsal sanayiye hammadde sağlayarak ekonomiye katkı sağlamaktadır. Sadece sanayi sektörüne hammadde sağlayarak değil aynı zamanda, alet-makine, gübre ve ilaç gibi sanayi sektöründen mal talebinde bulunarak bu ürünlerin pazar oluşumuna katkı sağlamaktadır (Akder 2007, Şahin ve Berk 2008, Acar ve Bulut 2009).

4.1.1.3 Tarımsal üretimdeki istikrarsızlığa müdahale

Diğer sektörlerden farklı olarak doğal koşullar tarımsal üretimi doğrudan etkilemektedir. Bu durum tarımsal üretimin dalgalı bir seyir izlemesine yol açmaktadır. Bazı yıllar üretim hacminde büyük artış gözlenirken, bazı yıllarda üretim açığı sorunu ile karşılaşmaktadır. Bu gibi durumlarda devlet önlem almak durumunda kalmaktadır (Erdoğan 2012). Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarım sektöründe ağırlıklı olarak parçalı ve küçük üretim birimleri faaliyette bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile tarımsal üreticiler sayıca çok fazla olmalarının yanı sıra coğrafik olarak dağınık bir görüntü sergilemektedir. Öte yandan bu ülkelerde eğitim düzeyinin düşük olması ve teknolojik gelişmelerin yetersizliğinin yanı sıra piyasa hakkında gerekli bilgi kaynaklarına ulaşma sorunu gözlenmektedir. Bilgi eksikliğinin söz konusu olduğu koşullarda, üreticiler fiyat ve üretim kararlarını birbirlerinden tamamen habersiz bir şekilde belirlemektedirler. Tüketici talebindeki değişikliklere ilişkin piyasa bilgisine ulaşma imkânı zayıf olduğundan, üretim kararı ile talep arasındaki ilişki doğru bir şekilde yönetilememektedir. Sonuç olarak, üretimde dalgalanma eğilimleri ortaya çıkmaktadır. Üretimde dalgalanmalar tarımsal ürün fiyatlarının istikrarsızlığını tetiklemektedir. Tarımsal ürün fiyatları üretimin bol olduğu yıllarda düşük seviyelerde, buna karşın üretim miktarının azaldığı yıllarda ise yüksek seviyelerde seyretmektedir (Kıymaz 2008). Uygulanan destekleme politikaları ile özellikle stratejik öneme sahip ürünler başta olmak üzere tarımsal üretimde istikrarsızlık önenebilmektedir.

4.1.1.4 Tarımsal üretimi yönlendirme

Devlet, tarımsal üretimi yönlendirmek amacıyla çeşitli tarımsal destekleme politikalarını kullanabilir. Bu anlamda iç talebi karşılama, uluslararası piyasalardaki pazar payını genişletme ya da ürün ve üretim alanlarını etkileme amaçları esas alınabilir. İç talebi karşılama amacı esas alındığında, toplumun temel gıda ihtiyaçlarını karşılayacak tarımsal ürünler desteklenmektedir. Örneğin, tahıl ürünlerine yönelik destekler ile iç tüketim karşılanabilir. İç tüketim ihtiyacının karşılanması amacıyla destekleme uygulamalarına gidildiğinde dışa bağımlılık azaltılmış olmaktadır. Tarımsal destekler dış talebi desteklemek amacıyla da uygulanabilir. Uluslararası piyasalardaki pazar payını artırmak isteyen ülkeler bazı ürünlere yönelik desteklerini artırabilirler. Dış pazar payının artırılması yani tarımsal ürünler ihracatının artırılması sayesinde, ülkenin döviz gelirlerine pozitif katkı yapılmış olacaktır. Son olarak tarımsal destekleme politikaları, tarımsal üretime uygun olmayan alanların daraltılması ve tarımsal ürünlerin verimlilik açısından uygun tarımsal alanlarda yetiştirilmesi amacıyla da kullanılabilir (Erdoğan 2012).

4.1.2 Sosyal amaçlar

Tarım sektörü, ülke genelinde gelir dağılımının en alt dilimlerinde yer alan kitlelerin istihdam edildiği sektörlerin başında gelmektedir. Gizli işsizliğin yoğunlukla görüldüğü tarımın, genellikle kırsal kesimde yürütülen bir iktisadi faaliyet olmasından dolayı, geçimlerini tarımsal faaliyetlerle sağlayanlar kalkınmışlık kriterleri bakımından standartların geri olduğu koşullarda yaşamlarını sürdürmektedirler. Dolayısıyla da yoksulluğa, tarım sektörünün ağırlıklı olduğu bölgelerde daha fazla rastlanmaktadır. Bu nedenlerden dolayı tarım sektörünün desteklenmesine yönelik doğrudan ve dolaylı tüm çabalar, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması bakımından da pozitif sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Erdoğan 2012).

4.1.3 Çevresel amaçlar

Tarımsal üretim doğa ile iç içe bir üretim şekli olması sebebiyle, hem doğa koşullarından etkilenmekte hem de toprak, hava, su gibi çevre bileşenlerini etkilemektedir. Tarımsal üretim, gübre ve pestisit gibi kimyasal ilaçlarla toprak, su ve havayı olumsuz yönde etkilemektedir. Tarımsal sulama yöntemleri de toprak üzerinde erozyon ve tuzluluk gibi sorunlara sebep olabilmektedir. Son yıllarda genetiği değiştirilmiş organizmaların özellikle tarımsal üretim üzerindeki baskısı ve biyoçeşitlilik gibi diğer unsurlarda tarım ve çevrenin ilişkisi üzerinde önemli yer tutmaktadır (Dişbudak 2008). Sürdürülebilir bir tarımsal üretim, kaynakların etkin kullanımı, insan, hayvan ve bitki sağlığının korunması gibi amaçlarla tarımsal politikalar geliştirilmekte ve bu yönde teşvik edici desteklemeler uygulanmaktadır.

4.1.4 Politik amaçlar

Tarım sektörüne yapılan müdahaleler zaman zaman politik gerekçelere de dayanabilir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede nüfusun yarıya yakın kısmı hatta bazı ülkelerde daha fazlası kırsal alanlarda yaşamaktadır. Bu gerçeği gören siyasal iktidarlar, tarım sektöründeki seçmenlere sempatik gözükme amacıyla bu sektöre kamu kaynaklarını transfer edici bir tutum sergileyebilirler. Seçim dönemlerinde birçok ülkede bazı tarımsal ürünler piyasa fiyatlarını aşan yüksek fiyatlar ile devlet tarafından satın alınmaktadır (Erdoğan 2012).

4.2 Tarımsal Desteklemelerde Kullanılan Araçlar

Tarım kesiminin desteklenmesi amacıyla başvuru olan önlemler tarım politikası araçları olarak isimlendirilmektedir. Hükümetler; tarifeler, girdi ve kredi sübvansiyonları, fiyat kontrolleri, nicel sınırlamalar, kamusal harcamalar ve vergiler gibi yollarla doğrudan tarım sektörünü etkilemektedirler (Uğur 2013).

Tarım kanununda destekleme araçları olarak; doğrudan gelir desteği, fark ödemesi, telafi edici ödemeler, hayvancılık destekleri, tarım sigortası ödemeleri, kırsal kalkınma destekleri, çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri ve diğer destekleme ödemeleri belirlenmiştir.

Tarımsal destekleme araçlarını; piyasa fiyatlarına doğrudan etki yapan araçlar ile piyasa fiyatlarına doğrudan müdahalede bulunmayan araçlar olmak üzere iki grup altında toplamak mümkündür (Gaytancıoğlu 2009).

4.2.1 Piyasa fiyatlarını doğrudan etkileyen araçlar

Üretici gelirinin artması ya verimlilik artışına ya da üretilen ürünün piyasada daha yüksek bir fiyat bulmasına bağlıdır. Verimlilik yoluyla artış sonucunda üretim miktarında da bir artış olacağı için piyasa fiyatları etkilenmeden üretici gelirinin artması mümkün olacaktır.

Tarım politikası araçlarını gerçekleştirmenin en kolay ve en kısa vadeli olanı ise tarım politikası yürütücülerince ürün fiyatlarına müdahale edilmesi, yani ürüne pazar fiyatı desteği sağlanmasıdır. Ürün fiyatlarına müdahale ile üretici geliri artırılarak gelir amacı güdülebilir. Ancak bu uygulama sonucunda o ürünü satın alan sanayiciler ve tüketiciler için fiyatlar yükselebilir. Ayrıca yüksek fiyatlar bir sonraki yıllarda ürün arzının da artmasına sebep olabilir (İnan 2016).

4.2.1.1 Fiyat belirleme

Fiyat politikası; fiyat belirleme ve bu fiyattan ürün alımı olmak üzere iki aşamalı bir politika aracıdır. Sadece fiyat belirlenmesi fakat belirlenen fiyattan ürün alımı yapılmaması durumunda bu politika aracı tam olarak uygulanabilirlikten uzak kalmaktadır. Devletler tarım

ürünlerinde fiyat belirleyerek piyasada serbest fiyat oluşumuna müdahale etmeyi ve böylece üretici ve tüketicileri korumayı hedeflemektedirler.

Tarım politikalarında belirlenen amaçlara kısa dönemde ulaşmada en etkili araçlardan biri olan fiyat politikası aracı üreticiler için gelir artırıcı, tüketiciler için ise uygun fiyatlarla gıda temini sağlaması açısından en önemli tarımsal destekleme ve politika araçlarından biridir. Fiyat politikasından kısa dönemde etkili sonuçlar alınabilmesine rağmen, uzun dönemli planlanan ve uygulanan fiyat politikasında üretici ve tüketiciler daha etkili olmaktadır. Bu özellikleri sebebiyle fiyat politikası, bütün ülkeler tarafından kullanılan bir politika aracıdır (Gaytancıoğlu 2009).

Taban fiyat, çiftçinin ürettiği desteklenen ürün için belirli bir garanti fiyatıdır. Belirli ürünlerin taban fiyatları bir yıl öncesine göre az veya çok artırılmak suretiyle üretimin tüketime göre ayarlanması ve çiftçi gelirlerinin artırılması bu ölçüde mümkün olmaktadır. Taban fiyat sisteminde devlet sahip olduğu kamu iktisadi kuruluşları kanalıyla ürünler için belirli bir fiyat tespit ve ilan eder. Ayrıca getirilen ürünü yine söz konusu kuruluşlar aracılığıyla tespit edilen fiyattan almayı garanti eder. Serbest piyasada fiyat daha yüksek ise üretici ürününü o piyasaya satabilir (İnan 2016).

4.2.2 Piyasa fiyatlarını doğrudan etkilemeyen araçlar

1990'lerden sonra, Dünya piyasalarında globalleşme ve liberalleşme hareketleri hız kazanmaya başlamıştır. Piyasa serbestisine ve rekabetine dayalı bu sistem ülkelerin bu serbestlik ve rekabet ortamına doğrudan etkide bulunmasının önüne geçmeye başlamıştır. Üretici gelirlerini artırmayı ve tüketicilere yeter miktar ve kalitede besin maddesi temin etmeyi amaçlayan devletler de, Dünya'da oluşan bu hava ile birlikte fiyatlara doğrudan etki eden politika araçlarından piyasalara direkt müdahale etmeyen fakat tarım ürün piyasalarının veya tarımsal üretimin daha işlevsel olmasına katkı sunacak diğer politika araçlarına yönelmeye başlamıştır.

Piyasa fiyatlarına doğrudan etki etmeyen destekleme araçlarına, doğrudan gelir desteklemesi, fiyat farkı ödemeleri, girdi ve faiz sübvansiyonları gibi örnekler verilebilir. Serbest piyasada fiyatların üretici ve tüketiciler arasında nispeten kendiliğinden oluşacak olması bu ürünleri tüketen tüketici ve bu ürünleri ham ya da yarı mamul madde olarak kullanan sanayicilerin fiyatlardan olumsuz etkilenmesine engel olmaktadır. Üretici gelirlerinde artış sağlayan fakat tüketicilerin de uygun fiyatlardan gıda maddesi temin etmesini sağlayan bu destekleme araçları, çiftçi gelirleri ile diğer sektörlerde istihdam edilenlerin ücretleri arasında önemli farklar olmasını engellemeye yöneliktir (Gaytancıoğlu 2009).

4.2.2.1 Fark ödeme sistemi

Fark Ödeme Sistemi üretilen tarımsal ürünün üretim düzeyine ve piyasada oluşan fiyatına müdahale etmeksizin, üretici maliyetine dayanarak hesaplanan bir hedef fiyat ile piyasa fiyatı arasındaki farkın devletçe üreticiye nakdi olarak ödenmesi koşuluna dayanan bir destek sistemi olarak tanımlanabilir. Fark ödeme sisteminde devlet, üreticilerin üretim maliyetleri piyasa fiyatının üzerinde olduğunda tüketicilerin ödediği fiyatları etkilemeden üreticilere tazmin edici bir ödemede bulunmayı taahhüt etmektedir. Tazmin edici ödeme, devletçe saptanan hedef fiyat (üretici fiyatı) ile piyasa fiyatı arasındaki farktan oluşmaktadır (Şahinöz ve ark 2005).

Fark ödemesi hakkında 5488 sayılı Tarım Kanununda (Anonim 2006) “Çiftçilere üretim maliyetleri ile iç ve dış fiyatlar dikkate alınarak fark ödemesi desteği verilir. Fark ödemesi desteği, öncelikle arz açığı olan ürünleri kapsar. Her yıl, fark ödemesi kapsamına alınacak ürünler ile ödeme miktarları oluşturulan kurul tarafından belirlenir. Fark ödemesinden yararlanacak çiftçilerden, üretim faaliyeti ve ürünlerin satışına ilişkin belgeler istenebilir” hükmü bulunmaktadır.

4.2.2.2 Doğrudan gelir desteği

Doğrudan Gelir Desteği ise piyasa fiyatlarına müdahale edilmeden üreticiye devletçe önceden yapılan (ürün karşılığı olmayabilir, birim alan başına, birim hayvan başına vb. olabilir) gelir transferidir. Doğrudan Gelir Desteği uygulamada daha çok hektar başına ödenmektedir (İnan 2016).

Doğrudan Gelir Desteği (DGD) herhangi bir tarımsal faaliyet ile bağlantılı ya da herhangi bir üretim veya faaliyet ile ilişkilendirilmeden üretici gelirlerinde artış sağlamak amacıyla verilen bir destekleme aracıdır. Doğrudan Gelir Desteği üretime dayalı bir şekilde verildiği durumlarda genellikle işlenen arazi miktarı, hayvan sayısı veya kullanılan girdi miktarı gibi birimlerle ilişkilendirilerek verilmekte ve bu şekilde aynı zamanda üretim istenilen şekilde yönlendirilebilmektedir. Fakat Doğrudan Gelir Desteğinin herhangi bir üretim ya da girdi ile ilişkilendirilmediği durumlarda üretim üzerinde yönlendirici etkisi bulunmamakta ve böylece piyasa bozucu bir etkisi de olmamaktadır (Eraktan ve ark 2004).

Doğrudan gelir desteğinde belli başlı amaçlar şunlardır:

Belli bir tüketici kitlesinin desteklenmesi ya da yönlendirilmesi,

Tüm çiftçilerin gelirlerinde artış yaratılması,

Destekleme alımının azaltılması ya da kaldırılması halinde telafi edici yardım uygulaması,

Var olan destekleme sistemine ek olarak uygulama yapılmasıdır (Demirci 2000).

Doğrudan Gelir Desteği 5488 sayılı Tarım Kanununda tarımsal destekleme aracı olarak kabul edilmiştir. Söz konusu kanunda Doğrudan Gelir Desteği hakkında “Üreticilere, tarımsal üretim amacıyla işledikleri araziler için Kurulun teklifi üzerine, Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen birim ödeme miktarı üzerinden, doğrudan ödeme yapılır. Ödeme miktarları, üreticilerin tarım politikaları amaçları ve çevre koruma koşullarına uyumunu kolaylaştırmak üzere farklı düzeylerde belirlenebilir. Doğrudan gelir desteği ödemelerine ilişkin esas ve usuller, bu kanunun temel yapısıyla çelişmeyecek şekilde, her yıl oluşturulan kurul önerisi ile Bakanlık tarafından çıkarılacak uygulama tebliğleri ile belirlenir. Uygulama tebliğleri, ilgili yılın ilk iki ayı içerisinde yayımlanır. Bakanlık, gerektiğinde ek tebliğler çıkarabilir.” hükmü bulunmaktadır.

4.2.2.3 Doğal afet ve sigorta ödemeleri

Tarımsal üretimin en önemli dezavantajlarından biri de, doğal koşullar altında yapıyor olmasıdır. Doğadan gelebilecek her türlü olumsuz etkiye maruz kalan tarımsal üretim adeta devamlı bir tehdit altındadır. Bu tehditlerin boyutu küçük olduğu gibi kimi zamanlarda afet boyutlarına kadar ulaşabilmektedir. Bu gibi doğal afetlerin yaşanması durumlarında hem önemli ürün kayıpları yaşanmakta, hem de çiftçi gelirlerinde önemli düşüşler görülmektedir. Üretimin sürdürülebilirliği açısından da önemli bir tehdit olan doğa koşullarına bağlı ürün azalışlarının önüne geçmek bir nebze de olsa mümkündür.

Doğal afetlere maruz kalan üreticilerin zararlarının bir kısmının devlet tarafından karşılanması önemli bir tarımsal destekleme aracıdır. Yerinde yapılan hasar belirleme işlemlerine göre üretici zararları sigorta kapsamında veya devlet tarafından alınan karar gereği karşılanabilmektedir (Gaytancıoğlu 2009).

Tarım sigortalarıyla ilgili kamusal destekler devletin genel tarım politikasının bir bölümünü oluşturur. Sigortalar piyasa aksaklıklarını düzelterek daha geniş amaçlara hizmet eder. Devletin teşvik edeceği sigorta sistemiyle tarımsal risk yönetimi sağlanacak, tarımın modernizasyonuna katkı yapılacaktır (Mahul ve Stutley 2010).

Sigorta programlarının en önemli rolü, iklim ve hava şartlarından dolayı riskten kaçınan bireylerin zararlarını tazmin etmektir. Bu şekilde riskin dağıtılması bireylerin üretim verimliliklerini artıracaktır. Nitekim, tarım sektörü doğal tehlikelerden dolayı belirsizliğin olduğu ve bunun da karar verme üzerinde önemli etkilerinin olduğu bir sektördür (Ahsan ve ark 1982).

Tarım sigortalarına kamu müdahalesi diğer piyasalara yapılan müdahaleler ile benzer özelliklere sahiptir. Bu müdahalelerin ortak özellikleri genelde ekonomik refahı sağlamak ve piyasa aksaklıklarını düzeltmek amaçlıdır. Tarım sigortaları çiftçi gelirlerini dengede tutmak

için hükümetler tarafından uygulanan fiyat destek mekanizmaları, kotalar, girdi sübvansiyonları gibi tarımsal destekleme araçlarından biridir (Mahul ve Stutley 2010).

Türkiye’de Tarım Sigortası Ödemeleri Tarım Kanunu kapsamında yapılmaktadır. Buna göre üreticilerin, üretim materyallerini ve ürünlerini sigorta ettirmelerini teşvik etmek üzere, sigorta prim bedellerinin %50’si devlet tarafından karşılanmaktadır. Tarım sigortasından yararlanacak ürünler ile teminat altına alınacak riskler, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmektedir (Anonim 2006).

4.2.2.4 Girdi sübvansiyonları

Bilindiği gibi işletmelerde etkinlik, en uygun düzeyde girdi kullanmakla gerçekleştirilir ve sonuçta prodüktivite artar. Tarımsal girdiler denilince akla önce yüksek verimli tohumluk, ilaç, gübre, karma yem, sulama suyu ve makine gelir (İnan 2016).

Latince bir isim olan sübvansiyon ifadesi, herhangi bir amaçla devlet tarafından yapılan yardım anlamındadır. Sübvansiyonların en önemli özelliği karşılıksız olarak yapılmasıdır (Eraktan1989, Gaytancıoğlu 2009).

Tarımsal üretimde özellikle girdilerin temini konusunda üreticilere yardımcı olmak, maliyetleri azaltmak ve sonuç olarak üreticilerin gelirlerinde artış sağlamak için birçok farklı sübvansiyon uygulaması yapılmaktadır (Gaytancıoğlu 2009).

Bu kapsamda sübvansiyonları tekrar tanımlamak gerekirse, sübvansiyonlar, gelirlerinde artış sağlamak için üreticilere karşılıksız olarak verilen hibe veya borç mahiyetinde olmayan bir tür destekleme aracıdır (Eraktan 1989).

4.2.2.5 Ticaret kolaylıkları

Üreticilerin ürünlerini pazarlama aşamasında devlet tarafından sağlanan bir takım ticari kolaylıklar bir diğer tarımsal destekleme aracıdır. Bu yönde yapılan uygulamalar hem yurtiçi ticarete hem de yurtdışı ticarete uygulanmaktadır (Gaytancıoğlu 2009).

Dış ticarete yönelik destekleme uygulamalarında yerli üreticileri korumak amacıyla ithal edilen tarım ürünlerine vergiler koyulabilir, miktar sınırlaması yapılabilir. Ayrıca üreticileri ihracata teşvik etmek amacıyla doğrudan nakdi yardımlar yapılabilir ya da üreticiler ihracat aşamasında çeşitli vergi ve fonlardan muaf tutulabilir. Yapılan bütün bu uygulamalar yerel üreticiyi korumak amacıyla (Uğur 2013).

Yerli üreticilerin desteklenmesi, uygun fiyatlı ithalat ürünlerinin ülkeye girmesini engellemek için kamu otoritesi tarafından tarifeler ve kotalar gibi koruyucu ticaret politikaları uygulanmaktadır. Tarife yurt dışından ithal edilen mallara vergi koyulması suretiyle

yapılırken, kota belirli bir zamanda ithal edilen mal miktarına getirilen sınırlamadır. Uygulamada tarife ve kotalar çok farklı şekillerde uygulama alanı bulabilir (Huck 1986).

Devletler ihracatı desteklemek amacıyla, dünya fiyatlarının üzerinde bir fiyat belirler ve iç piyasadaki fiyatlar ile belirlenen fiyat arasındaki farkı ihracatçılara öder. Bir diğer ihracat teşviği ise ihraç edilecek ürünlerin vergilerden muaf tutulmasıdır (Huck 1986).

Devlet tarafından herhangi bir üründe fiyat belirlenmesi ve bu fiyattan yine devlet tarafından ürün alımı yapılması da yurtiçindeki ticaret kolaylıklarına örnek verilebilir (Gaytancıoğlu 2009).

4.2.2.6 Kredi sağlanması

Tarımsal krediler, tarımsal gelişmenin sağlanmasında olduğu kadar tüm ekonominin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Tarım sektörünün kredi gereksiniminin karşılanabildiği ülkelerde tarım kolaylıkla ve hızla gelişirken, bunun karşılanmadığı ülkelerde geri kalmıştır. Bu nedenle tarımsal krediler gerek gelişmiş ve gerek gelişmekte olan ülkelerde, tarım sektöründeki üretimi artırmaya ve bu sektördeki yaşama düzeyini yükseltmeye yardımcı olan en önemli faktörlerden biridir (Berberoğlu 1981).

5. ÇİFTÇİ ÖRGÜTLERİ

Örgütler benzer sorunlara sahip bireylerin sorunlarını bir araya gelerek çözmek için oluşturdukları yapılardır. Örgütlenme ile hem bireylerin sorunları çözüme kavuşmakta hem de bir baskı grubu olduğundan bireylerle ilgili uygulanacak politikalara yön verilebilmektedir (Özdemir 2016).

İnsanlığın varlığını sürdürmesinde ve medeniyete geçişte örgütlenmenin büyük payı bulunmaktadır. Başlangıçta, hayatta kalmak için üstesinden tek başına gelinemeyen işleri yapabilmek amacıyla bir araya gelinmiştir. Günümüzde ise, serbest piyasa şartlarının ağır rekabet koşullarına karşı güçlü olabilmek amacıyla örgütlenmeye ihtiyaç duyulmaktadır (Turan 2001). Bu ihtiyacın en fazla duyulduğu sektör, tarım sektörüdür. Özellikle gelişmiş ülkelerde tarım politikalarının en önemli uygulama aracı olarak üretici örgütlerinden istifade edildiği görülmektedir (Anonim 2013a).

Tarım, doğasından kaynaklanan nedenlerle üretimden pazarlamaya kadar geçen süreçte çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Tarımsal faaliyet doğa ve piyasa unsurlarının oluşturduğu riskler içerisinde gerçekleşmektedir. Tarımda riskleri azaltmanın ve sektörü güçlü hale getirmenin bir yolu ise üreticilerin örgütlenmesidir (Yercan 2003).

Kırsal alanda yaşayanların refah düzeylerinin artırılması, tarımsal üretimde verimliliğin ve disiplinin geliştirilmesinde, kaynak kullanımından, ürün pazarlamaya kadar üretimin her aşamasında örgütlenme önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Örgütlenmenin bu yönlerinden bütün dünyada ve özellikle gelişmiş toplumlarda faydalanılmaktadır (Semerci 2015).

5.1. Üretici Örgütlenmesinde Temel Amaçlar

Tarımın sanayiden en önemli farklarından biri, hem piyasalar açısından, hem de üretim süreci boyunca maruz kaldığı çevresel etkiler açısından, daha riskli olmasıdır. Bunun getirdiği kayıplar, bir taraftan üreticiyi etkilerken, diğer taraftan da tüketiciyi etkilemektedir. Bu bağlamda çiftçilerin örgütlenmesi, üretimin başından sonuna kadar ve hatta üreticilerin sosyal hayatı da dahil olmak üzere, her aşamada fayda sağlayabilecek olan bir faaliyettir (Şahin ve ark. 2013).

Tarımda üretici örgütlenmesinin ana amacı: Bu kesimde verimliliği yükseltmek ve üretimden tüketim aşamasına kadar tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi suretiyle üreticinin gelirini ve pazardaki konumunu yükseltmek ve böylece refah düzeyini artırmaktır. Bu ana yaklaşımdan hareketle üretici örgütlenmesinin ve örgütlerin amaçları şu biçimde sıralanabilir;

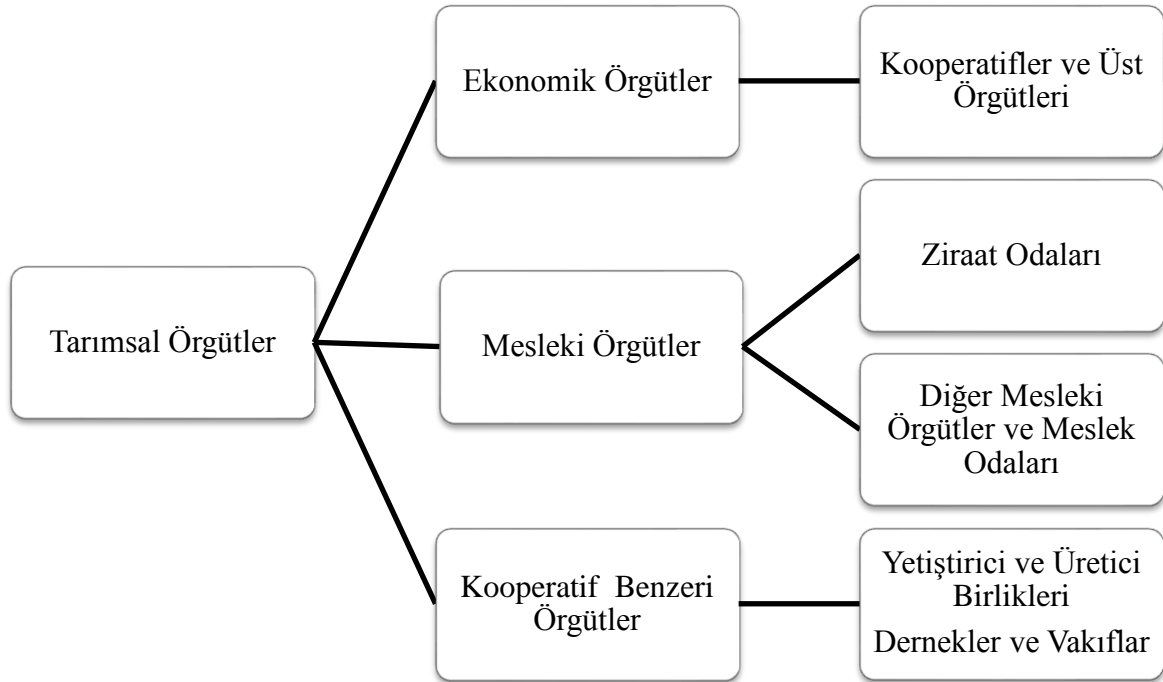
- Üreticilerin menfaatlerini korumak,

- Yenilik ve gelişmeleri izlemek ve bunları ortakları/üyelerine yaymak,
- Tarımsal politikaların oluşturulmasına katkı sağlamak, bu konuda baskı oluşturmak,
- Demokratik karar alma sürecini hızlandırmak,
- Verim ve kalitenin artırılması için gerekli teknoloji ve girdileri sağlamak,
- Kırsal bölgelerin ekonomi içindeki payını yükseltmek,
- Üreticinin gelir ve yaşam düzeyini artırmaktır (İnan ve ark 2000).

5.2. Türkiye Tarımında Örgütlenme Biçimleri

Türkiye’de tarımsal örgütlenmeyi üretici örgütlenmesi ve kamu örgütlenmesi olarak ikiye ayırabiliriz. Üreticiler kooperatifler, ziraat odaları, ıslah ve üretici birlikleri, vakıflar ve dernekler çatısı altında bir araya gelirken, tarım kesimine hizmet sunan kamu örgütlenmesi ise başta Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Orman, Su İşleri Bakanlığı ve üniversitelerdeki ziraat ve veteriner fakülteleri şeklindedir (Yercan 2007).

Türkiye’de üreticilerin tarımsal örgütlenme biçimleri Şekil 5.1.’de verilmiştir (Özdemir 2016).

Şekil 5.1. Tarımsal örgütlenme biçimleri (Özdemir 2016)

Ziraat odaları

6964 Sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği (TZOB) Kanunu 1957 yılında yürürlüğe girmiştir. Ancak, kanuna ilişkin tüzüğün zamanında çıkarılmaması nedeni ile ziraat odalarının faaliyete geçmeleri 1963 yılından itibaren başlamıştır.

Ziraat odalarının görev tanımı ilgili kanunda şöyle tanımlanmıştır. “Ziraat odaları, meslek hizmetleri görmek, çiftçilerin müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, meslek faaliyetlerini kolaylaştırmak, çiftçilik mesleğinin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğu ve güveni hakim kılmak, meslek disiplin ve ahlakını kollayıp gözetmek, çiftçilikle iştigal edenlerin mesleki hak ve menfaatlerini korumak amacıyla kurulan, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır”(Anonim 2017f).

Türkiye’de 6964 sayılı kanuna göre kurulmuş 766 Ziraat Odası bulunmakta ve bu odaların 4.877.341 üyesi bulunmaktadır. 766 Ziraat Odası ve bunların üyelerinin tümünün katılımı ile Türkiye Ziraat Odaları Birliği kurulmuştur (Anonim 2017a). Ülkemizin en büyük üretici örgütlenmesi ziraat odaları ve bunların kurmuş olduğu Türkiye Ziraat Odaları Birliği’dir.

Çiftçi dernekleri

Dernekler yasasına göre kurulmuş olan sivil toplum örgütleridirler. Bölge ve ürün bazında kuruldukları gibi meslek adları ile de kurulmaktadırlar. Bu örgütler daha çok teknik konularda üyelerine bilgi aktarımında bulunmak ve üyeleri arasında görüş alışverişinde bulunmak, mesleğin menfaatlerini korumak için kamuoyu oluşturma faaliyetlerinde bulunmak gibi faaliyetler üstlenmektedirler (Yercan 2007)

Tarım kredi kooperatifleri

Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarına uygun koşullarda kredi sağlamak amacıyla kurulan kooperatiflerdir. Tek amaçlı tarımsal kooperatifler sınıfına giren tarım kredi kooperatiflerinin geçmişi 1865 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan “Memleket Sandıkları”na kadar uzanmaktadır (İnan 2016).

Tarım kredi kooperatiflerinin ortakları genellikle küçük çiftçilerdir. Küçük çiftçilerin yalnız başlarına bankalardan kredi almaları çok güç hatta birçok durumda olanaksızdır. Esas itibariyle, tarım kredi kooperatifleri, kooperatif ortaklarıyla tasarruf sahipleri ya da kredi kuruluşları (özellikle bankalar) arasında aracılık yapmakta ve küçük üreticinin tek başına alamadığı krediyi ona maliyet fiyatına sağlamaya çalışmaktadır (Mülayim 2013).

Tarım satış kooperatifleri

Tüm çiftçiler özellikle de küçük çiftçiler için çözümü en güç ekonomik sorun, ürünlerini değer fiyata satabilmektir. Bu satış esnasında çiftçi, karşısında çoğunlukla aracı tüccar veya komisyoncuları bulmaktadır. Tarım satış kooperatiflerinin birinci amacı, ortakları olan çiftçilerin ürünlerini en iyi biçimde değerlendirmek, bunun için de onların iç ve dış pazarlarda değer fiyatına satışını gerçekleştirmek ve tüketicilerin ödediği paranın olabildiğince fazla kısmının ortakları olan çiftçilerin cebine girmesini sağlamaktır (Mülayim 2013). Tarım satış kooperatifleri Gümrük ve Ticaret Bakanlığı uhdesinde hizmet veren ve tek amaçlı kooperatifler olarak sınıflandırılan örgütlerdir.

Tarımsal kalkınma kooperatifleri

Çok amaçlı kooperatifler olarak sınıflandırılan ve ortaklarının bütün yönlerden kalkınmasını hedefleyen tarımsal kalkınma kooperatifleri tarım kredi ve tarım satış kooperatiflerine nazaran daha sonraları kurulan kooperatiflerdir. Tarımsal kalkınma kooperatifleri ülkemizde ilk olarak köy kalkınma kooperatifleri olarak 1965 yılında kurulmaya başlanmış 1989 yılında getirilen düzenlemeler ile tarımsal kalkınma kooperatifleri olarak isimlendirilmişlerdir. Tarımsal kalkınma kooperatiflerinin amaçları şöyle sıralanabilir:

- Ortaklarının her türlü istihsalini geliştirmek, ihtiyaçları ile ilgili temin, tedarik, işletme, pazarlama, değerlendirme faaliyetlerinde bulunmak,
- Ortaklarının ekonomik ve sosyal yönden gelişmesine katkı sağlamak,
- Tarımsal sanayinin gelişmesine katkı sağlamaktır (Güven 1997, Mülayim 2013).

Sulama kooperatifleri

Sulama kooperatiflerinin temel amacı; devlet tarafından inşa edilmiş veya edilecek sulama tesislerinden alınacak veya tarım alanlarından çıkarılacak suyun tarımda kullanılması ile ilgili arazi tesviyesi, tarla başı kanalları, tarla içi sulama ve drenaj kanalları gibi sulama tesislerini kurmak veya kurulmuş olan tesisleri işletmek, işlettirmek, bakım ve onarımlarını yaptırmaktır (Semerci 2015).

Su ürünleri kooperatifleri

Türkiye’de Kooperatifler Kanunu ile farklı ekonomik alanlarda kurulacak olan kooperatifler düzenlenmektedir. Bu sebeple söz konusu Kanun’da su ürünlerine yönelik kurulan kooperatiflere ilişkin ayrıntılı bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu sebeple, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın sorumluluk alanına giren su ürünleri kooperatiflerine ilişkin Bakanlık tarafından ‘Sınırlı Sorumlu Su Ürünleri Kooperatifi Ana Sözleşmesi’ örneği hazırlanmıştır. Ana sözleşmede su ürünleri kooperatifinin amacı; “her türlü su ürünlerinin üretimi, yetiştiriciliği, avcılığı, işleme, depolama ve pazarlama konularında ortaklarına hizmet

vermek, gerektiğinde bu konularla ilgili tesisleri kurmak ve işletmek olarak tanımlanmaktadır (Anonim 2016d, Bozkuş 2015).

Pancar ekicileri kooperatifleri

Pancar ekicileri; 1951 yılında Türkiye Şeker Sanayiinin genişletilmesi konusunda alınan kararların uygulamasıyla kooperatifler halinde teşkilatlanmaya başlamıştır. Türkiye'nin artan şeker ihtiyacını karşılamak üzere yeni fabrikaların kurulması için gerekli sermayenin oluşumu yanında, şeker sanayiinin hammaddesinin temini amacıyla, çiftçi potansiyelinden yararlanılması fikri pancar kooperatiflerinin kurulması çalışmalarının esas hareket noktası olmuştur. Bu amaç doğrultusunda çiftçilerin tek başına fabrikaya ortak olmalarından çok, toplu halde meydana getirdikleri bir kuruluşun sermayeye katılması, güçlenme yönünden daha uygun görülmüş ve bu oluşumu ilk olarak gerçekleştiren pancar üreticileri de, Adapazarı Pancar Ekicileri kooperatifini kurmuşlardır. Bu teşebbüsle ekicilerinin ilk kez teşkilatlanması ve kooperatif halinde şirket sermayesine sahip olması da bir dönüm noktası olmuştur. Bu çalışmalar diğer şeker fabrikalarının kuruluşlarında da yapıcı rol oynamış ve şeker sanayiinin gelişme programının hayata geçirilmesinde önemli unsur olmuştur. O tarihten bu yana kurulan şeker fabrikalarına paralel olarak sayıları bugün 31'e ulaşan ve yaklaşık 1,5 milyon ortağıyla pancar kooperatifleri, birlik olmanın verdiği güçle de ülke tarımının gelişmesine önemli katkılar yapmıştır (Anonim 2017b).

Türkiye'de yer alan birim kooperatifler ve bu kooperatiflerin bir araya gelerek oluşturdukları bölge birlikleri ve merkez birliklerinin sayılarını ve ortak durumları Çizelge 5.1.'de sunulmuştur.

Çizelge 5.1. Tarımsal Örgütler (Anonim 2017a)

TABİİ OLDUĞU KANUN	BİRİM KOOPERATİFLER			KOOPERATİF BÖLGE BİRLİKLERİ				KOOPEARATİF MERKEZ BİRLİKLERİ (**)			
	TÜRÜ	SAYISI	ORTAK SAYISI	TÜRÜ/ÇEŞİDİ	SAYISI	ORTAK KOOERATİF SAYISI	ORTAK SAYISI	SAYISI	ORTAK BİRLİK SAYISI	ORTAK KOOPEARATİF SAYISI	ORTAK SAYISI
1163, 3476 S.K.	Tarımsal Kalkınma	7.196	776.255	Köy-Koop.	14	1.471	176.160	1	19	1.793	204.292
				Tarım	13	512	64.387	1	16	877	110.862
				Hayvancılık	35	1.833	188.483	1	33	1.811	185.108
				Ormancılık	18	966	114.833	1	28	2.506	294.650
				Çay	5	41	66.516	1	5	41	66.516
1163, 3476 S.K.	Sulama	2.543	292.701	Sulama	12	700	91.678	1	13	1.138	150.051
1163, 3476 S.K.	Su Ürünleri	554	30.781	Su Ürünleri	16	216	13.181	1	15	208	12.602
1163, 3476 S.K.	Pancar Ekicileri	31	1.430.904	Pancar Ekicileri	1	31	1.430.904	0	0	0	0
ARA TOPLAM		10.324	2.530.641		115	5.770	2.146.142	7	129	8.374	1.024.081
1581, 5330 S.K.	Tarım Kredi	1.625	939.998	Tarım Kredi	16	1.625	1.939.998	1	16	1.625	939.998
ARA TOPLAM		11.949	3.470.639		131	7.395	3.086.140	8	145	9.999	1.964.079
1196, 4572 S.K.	Tarım Satış *	399	533.456	Tarım Satış	17	322	524.587	0	0	0	0
1163 S.K.	Üretim Pazarlama*	428	18.845	Üretim Pazarlama	4	51	2.261	0	0	0	0
1163 S.K.	Yaş Meyve ve Sebze	37	3.142	Yaş Meyve ve Sebze	0	0	0	0	0	0	0
GENEL TOPLAM		12.348	4.004.095	TOPLAM	152	7.768	3.612.988	8	145	9.999	1.964.079

(*) Gümrük ve Ticaret Bakanlığına bağlı

(**) Tarımsal Amaçlı Kooperatif Merkez Birlikleri bünyesinde yer alan kooperatif birlikleri

- KÖY-KOOP. Merkez Birliği Bünyesinde: 9 Köy-Kalkınma ve diğer Tarımsal Amaçlı + 3 Tarım + 7 Hayvancılık = 19 Kooperatif Birliği
- TAR-KOOP. Merkez Birliği Bünyesinde: 8 Tarım + 5 Köy-Kalkınma ve diğer Tarımsal Amaçlı + 3 Hayvancılık = 16 Kooperatif Birliği
- HAY-KOOP. Merkez Birliği Bünyesinde: 31 Hayvancılık + 2 Köy-Kalkınma ve diğer Tarımsal Amaçlı = 33 Kooperatif Birliği
- OR-KOOP. Merkez Birliği Bünyesinde: 18 Ormancılık + 8 Köy-Kalkınma ve diğer Tarımsal Amaçlı + 1 Hayvancılık + 1 Tarım = 28 Kooperatif Birliği
- TÜS-KOOP. Merkez Birliği Bünyesinde: 10 Sulama + 3 Köy-Kalkınma ve diğer Tarımsal Amaçlı = 13 Kooperatif Birliği
- SÜR-KOOP. Merkez Birliği Bünyesinde: 15 Su Ürünleri Kooperatif Birliği
- ÇAY-KOOP. Merkez Birliği Bünyesinde: 5 Çay Kooperatif Birliği mevcuttur

Islah amaçlı yetiştirici birlikleri

Islah amaçlı yetiştirici birlikleri; her türden hayvanın verimliliğini yükseltmek üzere belirli bir ıslah programı kapsamında soy kütüğü ve ön soy kütüğü kayıtlarını tutan, üretimin ekonomik olmasını sağlayan ve bu amaca yönelik çalışmalarını yürüten örgütlenme modelidir. Islah amaçlı yetiştirici birlikleri ve üye sayıları Çizelge 5.2.'de gösterilmektedir.

Çizelge 5.2. Islah Amaçlı Yetiştirici Birliklerinin Sayısı (Anonim 2017a)

Tabii Olduğu Kanun	Yetiştirici Birliğin Türü	Birlik Sayısı	Üye Sayısı
5996 S.K.	Damızlık Sığır	81	130.932
5996 S.K.	Damızlık Koyun - Keçi	80	241.014
5996 S.K.	Arı	80	60.145
5996 S.K.	Damızlık Manda	24	6.237
5996 S.K.	Tavuk	6	718
Toplam		271	439.016

Ayrıca Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği, Damızlık Manda Yetiştiricileri Merkez Birliği, Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Merkez Birliği ve Arı Yetiştiricileri Merkez Birliği olmak üzere 4 ıslah amaçlı yetiştirici merkez birliği bulunmaktadır. Söz konusu bu merkez birliklerine il birliklerinin tamamı üyedir (Anonim 2017a).

Tarımsal üretici birlikleri

Her türlü bitkisel, hayvansal ürünler ile su ürünleri konusunda üyelerinin ürünlerine pazar bulmak, ürünlerin pazara arzını düzenlemek, iç pazara ve ihracata uygun çeşitlerin geliştirilmesini sağlamak, üretim teknikleri, hasat, depolama ve paketlenme gibi konularda üyelerine teknik destek sağlamak amacıyla Tarımsal Üretici Birlikleri kurulmuştur (Anonim 2004a).

Üretici örgütlerinin kuruluşu, gelişmesi ve bununla ilgili hukuki düzenlemelerin yapılması hususu, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan hukuki ve kurumsal düzenlemeler kapsamında tarımsal politikalar ile ilgili yapısal değişim projesi dâhilinde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına verilmiştir. Ancak mevzuat çalışmalarının tamamlanamaması sebebiyle VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında da yer almıştır. (Özdemir 2016).

Kalkınma planları çerçevesinde ve Avrupa Birliği'ndeki üretici örgütleri yapısına uyum için kurulması öngörülen üretici birlikleri 2004 yılında 5200 sayılı kanun ile yürürlüğe girmiştir. Kanunun birinci maddesinde amaç; “üretimi talebe göre planlamak, ürün kalitesini iyileştirmek, kendi mülkiyetine almamak kaydı ile pazara geçerli norm ve standartlara uygun ürün sevk etmek ve ürünlerin ulusal ve uluslararası ölçekte pazarlama gücünü artırıcı tedbirler almak üzere tarım üreticilerinin, ürün veya ürün grubu bazında bir araya gelerek, tüzel kişiliği haiz tarımsal üretici birliklerini kurmalarını sağlamak” olarak belirtilmiştir (İnan 2016). Tarımsal Üretici Birlikleri ve üye sayıları Çizelge 5.3.'de gösterilmektedir.

Çizelge 5.3. Tarımsal Üretici Birlikleri Sayısı (Anonim 2017a)

Tabii Olduğu Kanun	Ürün Grupları	Birlik Sayısı	Üye Sayısı
5200 S. K.	Hayvansal Üretimle İlgili Üretici Birlikleri	572	321.301
5200 S.K.	Meyve Üretici Birlikleri	134	11.745
5200 S.K.	Sebze ve Süs Bit. Üretici Bir.	58	6.646
5200 S.K.	Tarla Bitki. Üretici Birlikleri	58	5.007
5200 S.K.	Su Ürünleri Üretici Birlikleri	31	1.214
5200 S.K.	Organik Ürün Üretici Birlikleri	29	2.399
Toplam		882	348.312

5200 sayılı yasa ile tarımsal üretici birliklerine; taşınır ve taşınmaz mal edinmeleri ve kendi mülkiyetine almamak koşulu ile iç ve dış pazarlara ürün sevk etmeleri ve bunlar üzerinden belirli oranda hizmet payı almaları yetkisi verilmiştir. Bu yetkiler, birliklerin çok net olmasa da ticaret yapabilecekleri anlamına gelmektedir. Aslında kanunda bu konuda belirsizlikler vardır. Kanun, üretici birliklerinin net olarak ticaret yapıp yapamayacaklarını belirtmemektedir. 5200 sayılı kanun ile kooperatiflere alternatif örgütler oluşturulmadığı imajını güçlendirmek için, bazı konularda dernekler yasasına atıfta bulunularak kooperatif-dernek yapısına uygun bir örgüt modeli oluşturulmaya çalışılmıştır (Yercan 2007).

Türkiye’de süt, kırmızı et, kanatlı hayvan eti, yumurta, bal, meyve, tarla bitkileri, su ürünleri ve deniz ürünleri avcılığı olmak üzere 9 adet Tarımsal Üretici Merkez Birliği kurulmuştur. Tarımsal Üretici Merkez Birliklerine üye birlik ve çiftçi sayıları Çizelge 5. 4.’de gösterilmektedir.

Çizelge 5.4. Tarımsal üretici merkez birlikleri (Anonim 2017a)

Tabii Olduğu Kanun	Ürün Grupları	Sayısı	Üye Birlik Sayısı	Üye Çiftçi Sayısı
5200 S. K.	Süt	1	296	266.193
5200 S.K.	Kırmızı Et	1	112	48.600
5200 S.K.	Kanatlı Hayvan Eti	1	7	324
5200 S.K.	Yumurta	1	12	365
5200 S.K.	Bal	1	58	2.201
5200 S.K.	Meyve	1	15	2.566
5200 S.K.	Tarla Bitkileri	1	9	240
5200 S.K.	Su Ürünleri Yetiştiricileri	1	12	490
5200 S.K.	Deniz Ürünleri Avcılığı	1	8	166
TOPLAM		8	529	321.145

Yukarıda sunulan veriler incelendiğinde görülmektedir ki; Türkiye’de tarımsal örgütlenmede, farklı mevzuat hükümlerine dayanarak kurulmuş kooperatif ve kooperatif dışı birçok örgüt bulunmaktadır. Bu örgütlerin büyük çoğunluğu üst örgütlenmelerini de tamamlamışlardır. Türkiye’de üretici örgütlenmesi üzerinde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığının yetkileri bulunmaktadır.

Türkiye’de tarımsal örgütlenme, örgüt sayısı ve üye/ortak sayıları açısından Avrupa Birliği ile karşılaştırıldığında oldukça fazladır. Ancak ekonomik etkinlik bakımından Avrupa Birliği’ndeki örgütlenme Türkiye’den daha ileri seviyelerdedir. Türkiye’de birçok tarımsal örgüt aktif olarak herhangi bir faaliyet göstermemekte, sadece tabela üzerinde varlığını

sürdürmektedir. Ülkemizde tarımsal örgütlenmenin gelişmiş pazar ekonomilerindeki seviyelere çıkmasının önünde birçok engel bulunmaktadır. Bu engelleri aşmak için; farklı mevzuat uygulamalarının ortadan kaldırılması, kooperatifçilik eğitiminin güçlendirilmesi, kooperatiflerin mali ve idari problemlerinin çözülmesi, kısacası tarımsal örgütlenmenin devlet tarafından desteklenmesi gerekmektedir (Semerci 2015).

6. AVRUPA BİRLİĞİNDE DESTEKLEME POLİTİKALARI

Avrupa Birliğinde tarıma dair uygulamalar Ortak Tarım Politikası (OTP) çerçevesinde ve balıkçılığa dair uygulamalar ise Ortak Balıkçılık Politikası (OBP) kapsamında ele alınmaktadır. Bu sebeple tarımsal destekleme politikalarını incelemeyen önce OTP ve OBP hakkında bilgi edinmek kaçınılmazdır.

6.1 Ortak Tarım Politikası (OTP)

AB'nin 1962'de uygulamaya koyduğu Ortak Tarım Politikası (OTP) ile tarımsal verimliliğin artırılarak, tüketicilere istikrarlı ve uygun fiyatlarla gıda temin edilmesi ve çiftçilere de adil yaşam standartları sağlanması amaçlanmıştır. OTP'ye zemin hazırlayan faktörlerin başında, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da ortaya çıkan gıda yetersizliği tehlikesi ve buna karşı gıda arzının güvence altına alınıp dışa bağımlılığın azaltılması, o dönemde çalışan nüfusun büyük bir kısmını oluşturan çiftçilerin gelir düzeylerinin korunması ve artırılması, üye ülkeler tarafından uygulanmakta olan ulusal tarım politikaları ve piyasa mekanizmaları arasındaki derin farklılıkların giderilmesi gerekliliği gelmektedir (Anonim 2013b).

AB üyesi ülkelerin bazılarının ithalatçı bazılarının ihracatçı konumda olması ayrıca tarım sektöründe müdahale ve koruma araçlarındaki farklılıklarının giderilmesi OTP'nin oluşumunu hızlandırmıştır. Ayrıca AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) içinde oluşturulan gümrük birliği ilk haliyle yalnızca sanayi mallarının serbest dolaşımı anlamına gelmekteydi. Bu durum yukarıda belirtildiği üzere, Almanya gibi sanayi malları yönünden daha güçlü olan ülkeleri olumlu etkilerken, sanayisi daha az gelişmiş Fransa gibi ülkeleri olumsuz etkilemekteydi. OTP ile, tüm Topluluk üyesi devletlerin tarım politikalarını birleştirerek AET içinde ortak bir politika yaratılması ve çiftçilere bu kapsamda destek sağlanması amaçlanmıştır (Cesur 2004).

OTP'nin oluşturulması ilk kez 1950 yılında Avrupa Konseyi Danışma Meclisi öncülüğünde gündeme getirilmiş ancak uzlaşmaya varılamamıştır. 1958'de yürürlüğe giren Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu Kuran Roma Antlaşması'nın 38. Maddesi ile OTP oluşturulması gerekliliği ifade edilmiştir. Bu kapsamda, 1958 yılında düzenlenen Stresa Konferansı'nda, Üye Devletler arasında tarımsal ürünlerde tarife ve kotaların olmadığı ortak bir pazar kurulmasına karar verilmiştir. Konferans sonrası Avrupa Komisyonu tarafından OTP'nin oluşturulması için karar alınmış ve böylece OTP 1962 yılında uygulanmaya başlanmıştır (Cesur 2004).

Oluşturulan OTP'nin Roma Antlaşması kapsamında belirli ilkeler doğrultusunda yürütülmesine karar verilmiş olup, bu ilkeler üç başlık altında toplanmıştır:

Tek Pazar İlkesi: Bu ilke AB üyesi ülkeler arasında tarım ürünlerinin ortak fiyat ile ticaretinin yapılmasını, aynı zamanda gümrük vergisi ve kota uygulamalarından muaf tutulmasını, üçüncü ülkelere karşı da ortak vergi ve fiyatların belirlenmesini içermektedir.

Topluluk Tercihi İlkesi: AET ihtiyaçlarının öncelikle kendi iç pazarından karşılanması ve ihtiyaç duyulan ürünün ithalatı için Üye Devletlerin ilk elde yine AET üyesi devletlerin ürünlerine öncelik tanınmasını, böylece AET iç pazarını korumayı öngörmektedir.

Mali Dayanışma İlkesi: OTP'yi uygulayabilmek amacıyla gerekli olan bütçenin, ortaklaşa oluşturulan bir fondan ve tüm Üye Devletlerin katılımları ile sağlanmasını öngörmektedir. Bu ilke, OTP' nin finansmanı için ortak bir bütçe sağlarken, aynı zamanda OTP çerçevesinde alınan vergiler de Topluluğun ortak gelirini oluşturmaktadır (Eraktan 2009).

Ortak mali yönetim ilkesi çerçevesinde 1962 yılında Avrupa Tarımsal Yönlendirme Garanti Fonu FEOGA (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund) oluşturulmuştur. FEOGA, Garanti ve Yönlendirme olmak üzere 2 bölümden oluşmaktadır. FEOGA'nın Garanti Bölümü, fiyat desteklemelerini, Yönlendirme Bölümü ise yapısal politikalar ve kırsal kalkınma harcamalarını düzenlemektedir (Yıldız 2004). FEOGA, 2007 yılında revize edilmiş, böylece Avrupa Tarımsal Garanti Fonu (European Agricultural Guarantee Fund - EAGF) ve Kırsal Kalkınma için Avrupa Tarımsal Fonu (European Agricultural Fund for Rural Development – EAFRD) olmak üzere, iki ayrı fon olarak düzenlenmiştir. Garanti fonu ile doğrudan ödemeler, ihracat teşvikleri ve müdahale önlemleri karşılanmaktadır. Kırsal Kalkınma Fonu ile de tarımsal çevreye yönelik harcamalar ve az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması gibi önlemler ve faaliyetler finanse edilmektedir (Elçi 2007).

6.1.1 Ortak tarım politikası çerçevesinde tarımsal desteklemelerin geçmişi

Avrupa Birliği'nde tarımsal desteklemeler Ortak Tarım Politikasında gerçekleştirilen reform veya düzenlemeler ile bağlantılı olarak değişime uğramıştır. Bu değişimlere kimi zaman Birlik içi etkenler kimi zaman da uluslararası ilişkilerden kaynaklanan etkenler sebep olmuştur.

Ortak Tarım Politikası kurulduğu günden bu yana birçok düzenlemeye tabi tutulmuştur. OTP'nin tarihsel gelişim süreci Şekil 6.1.'de özetlenmiştir.

Çizelge 6.1. OTP'nin tarihsel gelişimi (Anonim 2015i)

İlk Yıllar (1960'lar)	Kriz yılları (1970/1980)	1992 Reformu	Gündem 2000	2003 OTP Reformu	2008 Gözden Geçirme	2013 Sonrası OTP Reformu
Fiyat desteği Üretim artışı Piyasa istikrarı	Aşırı üretim Artan harcamalar Uluslararası uyumsuzluklar	Fiyat kırmalar ve zorunlu ödemeler Arz fazlasının düşürülmesi Gelir ve bütçe istikrarı	Reform sürecinin derinleştirilmesi Kırsal Kalkınma	Piyasa yönelimi ve tüketici endişeleri Genişleme Çapraz uyum Çevre	2003 reformunun güçlendirilmesi Süt kotaları	Yeşillendirme Araştırma İnovasyon Yeni Hedefler Üretim kısıtlamalarının sonlandırılması

Kuruluş sonrası ilk dönem

OTP'nin yasal çerçevesi ve temel ilkeleri belirlendikten sonra, Roma Antlaşması'nın 40(2). maddesinde öngörüldüğü biçimde "Ortak Piyasa Düzenleri" (OPD) oluşturulmaya başlanmıştır (Anonim 2007). Ürün bazında belirlenen OPD mevzuatı, içerik ve uygulama açısından OTP'nin en kapsamlı ve karmaşık sistemidir. Ancak tarım ürünlerinin tümünün aynı üretim ve pazarlama koşullarına tabi olmaması, Birlik düzeyinde tek bir OPD yerine, birden fazla sistem oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Genel anlamda tüm OPD'leri, ortak bir fiyat sistemini temel almaktadır. Bu sistemin sürdürülmesi için ise, iç piyasada destek düzenlemeleri, dış pazarlara karşı ise, koruma mekanizmaları belirlenmektedir. Ancak kullanılan destek ve koruma mekanizmaları, üründen ürüne farklılık göstermektedir. Ayrıca OTP kapsamında Ortak Piyasa Düzenleri, malların serbest dolaşımı ve rekabeti güvence altına almaya yönelik ek tedbirler de içermektedir (Eraktan 2001). Ortak piyasa düzenlerinin uygulandığı ürün grupları; tahıllar, pirinç, patates, keten-kenevir, şeker, proteinli bitkiler, yağlı tohumlar, kurutulmuş yem, işlenmiş sebze ve meyve, zeytinyağı, şarap, tütün, şerbetçiotu, süt ve süt ürünleri, sığır eti, koyun-keçi eti, domuz eti, kümes hayvanları ve yumurtadır. (Ekmen 2006).

21 ürün grubunun bulunduğu Ortak Piyasa Düzeni kapsamına giren ürünler aşağıdaki tarım politikası uygulamalarını içermiştir (Gaytancıoğlu 2009). Bu uygulamalar:

Tarımsal üretimin %70'ini oluşturan iç piyasada müdahale önlemlerine başvurulması ve bir dış koruma sisteminin oluşturulmasını içeren hububat, süt ve süt ürünleri, şeker ve et

sektöründe zorunlu, domuz eti, sofralık şarap ve bazı meyve ve sebzelerde ise piyasada bir kriz anında uygulanan, müdahale ve dış koruma sağlayan düzenlemeler,

Tarımsal üretimin yaklaşık %25'ini kapsayan, yumurta ve kümes hayvanlarının etleri, kalite şaraplar, çiçekler, yaş meyve ve sebzenin çoğunda herhangi bir fiyat garantisi vermeksizin, ithalatta referans fiyatı ve fark giderici vergi uygulaması şeklinde dışa karşı koruma sağlayan düzenlemeler,

Toplam tarım ürünlerinin %2,5'ini oluşturan kolza, ayçiçeği, pamuk, bezelye ve bakla gibi ürünlere ek üretim yardımı yapılması,

Tarımsal üreticilerin çok az bir kısmının faydalandığı ipekböceği, şerbetçiotu, keten, kenevir ve tohumluk gibi özellikli ürünlerde, arazi birimi başına ya da ürün miktarı üzerinden toplu desteklemeler yapılmasıdır.

1970'li yıllarda müdahale alımları, ihracat teşvikleri ve ithalat kotaları gibi piyasa araçları kullanılmış, ayrıca tarıma yönelik koruyucu politikalar benimsenmiştir. Destekleme ve koruma politikaları sonucu tarımsal üretimde önemli artışlar meydana gelmiş ve desteklenen çiftçilerin yaşam standardı yükselmiştir. Öte yandan, üretici açısından yaşanan bu olumlu gelişmeler, artan vergiler ve yüksek fiyatlar sonucunda tüketicilerde refah düşüşüne neden olmuştur (Anonim 2012).

Üretimin desteklenmesi sonucu meydana gelen aşırı üretim, Topluluk bütçesine de ciddi bir yük getirmiştir. 1979 yılında fazla üretim yapan çiftçilerin, ürünlerin imha edilmesine yönelik masrafları Toplulukla paylaşmasına dayanan 'ortak sorumluluk vergisi' ilk kez süt sektöründe uygulanmıştır (Eraktan 2009). Gerek topluluk içinden gerek de GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) görüşmeleri sırasında üçüncü ülkelerin eleştirileri sonucunda OTP'de reform çalışmaları 1980'lerin sonunda başlamıştır (Anonim 2012).

İlk büyük düzenlemeler (1992 reformu)

1992 yılında ortaya konan ve dönemin Tarım ve Kırsal Kalkınmadan Sorumlu Komisyoneri Ray MacSharry'nin adıyla anılan plan, 1988 yılında ilk ciddi adımların atıldığı yeniden yapılandırılma sürecinde oldukça önemli bir dönemeç olmuştur. MacSharry reformunun gerçekleşmesinde aşırı üretim ve fiyat desteklemelerinin yüksek maliyeti önemli bir etkiye sahiptir. Ancak, mevcut sorunlara çözüm arayışlarında, bunların aynı zamanda uluslararası çevrede kabul edilebilir olup olmadığının dikkate alındığı ve devam eden GATT çok taraflı müzakerelerinin devamlılığının sağlanmasına yönelik gerekli tedbirlerinde hesaba katıldığı yaygın olarak kabul görmektedir (Coleman ve Tangermann 1999). MacSharry planıyla beraber üretim fazlalarının önüne geçmek ve tarımsal piyasalarda denge oluşturmak

adına destek fiyatlarında indirimle gidilmiş olsa da, bu durumu telafi amacıyla doğrudan gelir destekleri devreye sokulmuştur. Böylelikle, bir yandan güçlü bir destekleme politikası izlemeye devam edilmiş, diğer yandan ise daha etkin ve ticareti bozucu etkileri daha az olan destekleme aracına geçiş süreci başlamıştır (Cardwell ve Rodgers 2006). Bunların dışında, ağaçlandırma faaliyetlerini teşvik etmek ve tarım-çevre tedbirleri gibi yeni destekleme araçları eklenerek çevresel faktörler tarım politikasına dahil edilmiştir (Anonim 2012).

Bu reform ile uygulamaya başlanan doğrudan ödemeler, küçük çiftçilere değil, arazilerinin yüzde 15'ini üretimden ayırmış olan büyük üreticilere yapılmıştır (Yılmaz 2013).

2000 yılı düzenlemeleri

OTP'nin günümüzdeki iki sütunlu yapısının temeli, 1999 yılında Berlin Zirvesinde üzerinde mutabakata varılan ve aynı yıl uygulamaya konan Gündem 2000 reform paketiyle atılmıştır. Üretim destekleri İlk sütunu, kırsal kalkınma ise ikincisini oluşturmaktadır. OTP'de yeni bir yapı olan ikinci sütun kapsamında, gelir çeşitlendirmesi, üretici örgütlerinin oluşturulması, genç çiftçilerin desteklenmesi gibi kırsal kalkınma tedbirleri yer almıştır. Ayrıca, MacSharry planının bir devamı olarak doğrudan gelir desteklerinin payının artırılması, diğer bir deyişle DTÖ kırmızı kutu (amber box) desteklerinin mavi kutu (blue box) desteklerine aktarılması ve üye ülkelerin kırsal kalkınma programlarında tarım-çevre tedbiri için bir plan oluşturma zorunluluğu öne çıkan gelişmeler olmuştur. Bunların bir yansıması olarak Birlik, 2001 yılında DTÖ nezdinde başlayan Doha müzakerelerinde pozisyonunu güçlendirmiştir (Cardwell ve Rodgers 2006).

2003 Reformu

OTP'nin dönüşüm süreci 2000'li yıllarda da devam etmiş, 2003 reformu destekleme politikalarında önemli değişiklikler getirmiştir. Avrupa tarımının küresel piyasalarda rekabet gücünün artırılması, çevresel unsurların üretime dahil edilmesi, kırsal alanın gelişimi, Topluluk tarım politikasının gelişmekte olan ülkelerin çiftçileri üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması gibi unsurlar, yapılan değişikliklerin odak noktası olmuştur.

Bunun dışında, OTP'nin ikinci sütununu oluşturan kırsal kalkınmaya doğrudan desteklerden fon aktarımı karara bağlanmış ve böylece kırsal kalkınmaya verilen desteklerin artmasıyla birlikte bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılması yönünde büyük bir adım atılmıştır (Anonim 2012).

Reformla birlikte desteklemelerin ürün üzerinden değil, çiftçi başına verilmesi planlanmıştır. Böylelikle desteklemelerin üretimle bağlantısının kesilmesi öngörülmüştür. Tek Çiftlik Ödemesi Planı (TÇÖP) olarak isimlendirilen bu sistem ile üreticilerin piyasa sinyallerine göre üretim yapmaları hedeflenmiştir. Üreticilerin Tek Çiftlik Ödeme Planı'ndan

faydalanabilmesi için referans dönem olarak kabul edilen 2000-2002 yıllarının herhangi birinde doğrudan ödeme desteği almış olması gerekmektedir. TÇÖP ödemeleri bu dönemde almış oldukları desteklemeler üzerinden hesaplanmaktadır. (Anonim 2015a).

TÇÖP ödemelerinde 2000-2002 yıllarının herhangi birinde yapılan ödemelerin referans olarak kabul edilmesi Birliğe yeni üye devletlerin bu plandan faydalanmasına engel olmuştur. Bu sebeple, bu devletlere basitleştirilmiş bir ödeme sistemi olan, Tek Alan Ödemesi Planı uygulanması kararlaştırılmıştır. Tek Alan Ödemesi Planı'na göre Üye Devletler, hektar başına ödeme hakkını, o ülkeye sağlanan toplam destek miktarının, kullanılan tarım arazisine bölünmesi ile hesaplamaktadır (Şahin ve Berk 2008).

Tek Çiftlik Ödeme Planı, 1 Ocak 2005 tarihinde uygulamaya başlanacaktır, ancak Üye Devletlere bu sistemin uygulanmasını en geç 2007 yılına kadar erteleyebilme hakkı verilmiştir. Öte yandan reformla birlikte her ne kadar verilen desteklerin üretimle bağlantısının kesilmesi öngörülmüş olsa da Üye Devletler, özellikle piyasalarda istikrarın bozulması ya da üretimin sona ermesi riskinin ortaya çıktığı durumlarda, çiftçilerine verdikleri doğrudan ödemelerin belirli bir kısmını üretim ile ilişkilendirebileceklerdir.

2003 Reformu ile üreticilerin doğrudan ödemelerden faydalanabilmesi için çapraz uyum zorunluluğu getirilmiştir. Buna göre; çevre koruma, gıda güvenliği, hayvan sağlığı ve refahı ile ilgili olarak seçilen 18 adet yasal gerekliliğe uyulmaması halinde çiftçilere verilen doğrudan ödemelerde kesintiye gidilmesi kararlaştırılmıştır (Baş 2004).

Tek ortak piyasa düzenine geçiş

OPD, 21 ürün ve/veya ürün grubu için ayrı ayrı oluşturulmuş ve OTP'nin en önemli uygulama araçlarından biridir. 2007 yılında yürürlüğe giren Tek OPD Tüzüğü ile Ortak Piyasa Düzenleri bir araya getirilerek tek bir tüzük içerisinde düzenlenmiştir. 2013 OTP reformu kapsamında gerçekleştirilen yeniden düzenleme ile tüm tarımsal ürün/ürün grupları tek Ortak Piyasa Düzenine dahil edilmiştir. OPD'nin düzenlenerek tek bir Tüzük haline getirilmesi OTP'nin sadeleştirilmesi kapsamında gerçekleştirilmiştir ve böylece OPD uygulamalarının daha etkili olması öngörülmüştür (Anonim2015k).

2008 yılı tarama-gözden geçirme

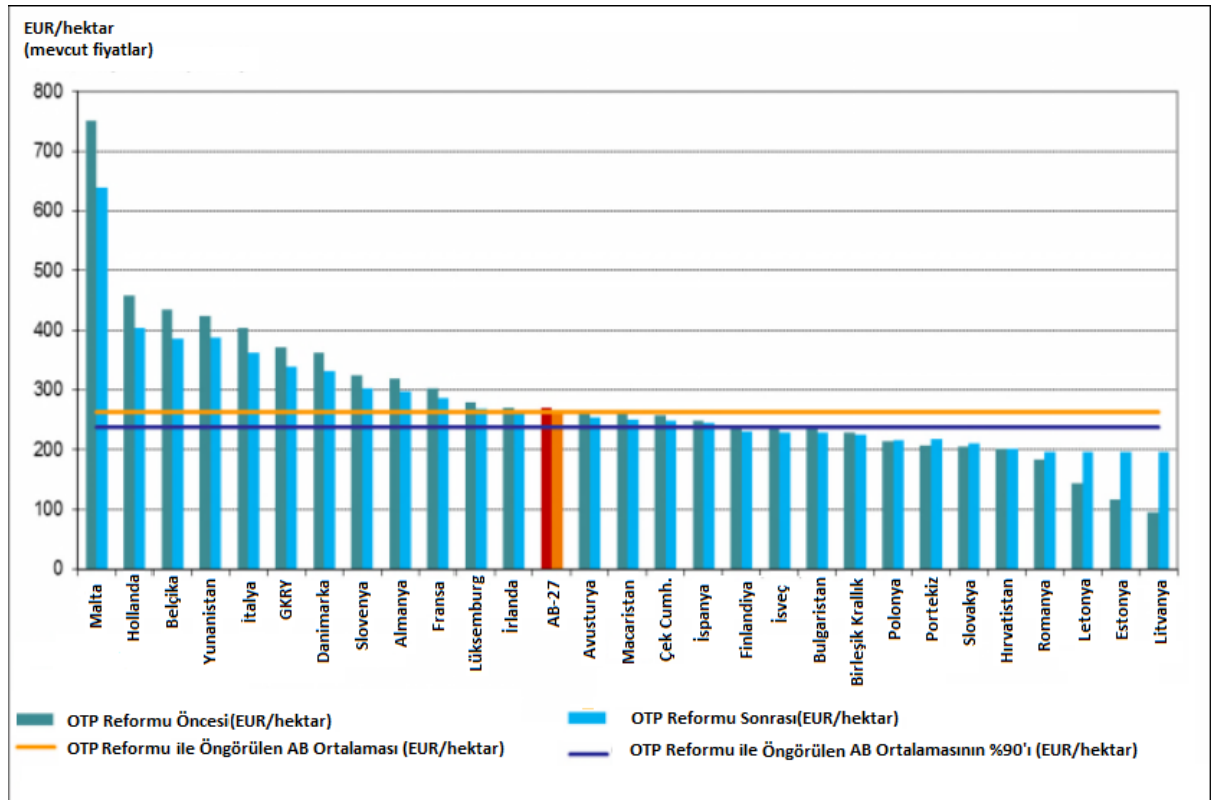
Birliğe üye ülkelerin Tarım Bakanları, OTP'nin işlerliğini artırmak amacıyla 2008 yılında bir sağlık taraması yapılmasını kararlaştırmışlardır. Üretim üzerinden verilen desteklemelerin üretici üzerinden verilmesi modeline doğru yönelişin sürdürülmesi, böylece halen üretimle ilişkili olarak verilen bazı desteklemelerin de 2012 yılı itibariyle Tek Çiftlik Ödeme Planına dahil edilmesi öngörülmüştür. OTP'nin doğrudan ödemelerle ilgili birinci

sütunundan kırsal kalkınma sütununa kaynak aktarımında artışlar yaşanmıştır (Anonim 2012, Olcay 2016).

Tek Çiftlik Ödemesi Planı'nın ismi de, Tek Ödeme Planı olarak değiştirilmiştir (Anonim 2015b).

2013 yılı ve sonrası düzenlemeler

2013 sonrası OTP'yi şekillendiren başlıca etkenler, desteklerin dağılımında adil, etkin ve şeffaf uygulamaların sağlanmasıdır. Bu sebeple ödeme sistemlerinin yeniden düzenlenmesi ve daha basit bir hale getirilmesi planlanmıştır. Desteklemelerin arazi sahiplerine değil, üretim yapan çiftçilere verilmesi kararlaştırılmıştır. Desteklemelerden daha çok büyük işletmelerin yararlanması sebebiyle bu işletmelere üretimden bağımsız bir tavan uygulaması getirilmiştir. Üye ülkelerde çiftçilerin desteklemelerden aldıkları paylar arasında önemli farklar olması sebebiyle, ortalama minimum payı üye ülkelerdeki çiftçilerin alması da adaletli dağılım için gerekli görülmüştür. Üye ülkeler arasında OTP destekleri arasındaki farklılıklar Şekil 6.1.'de gösterilmektedir.

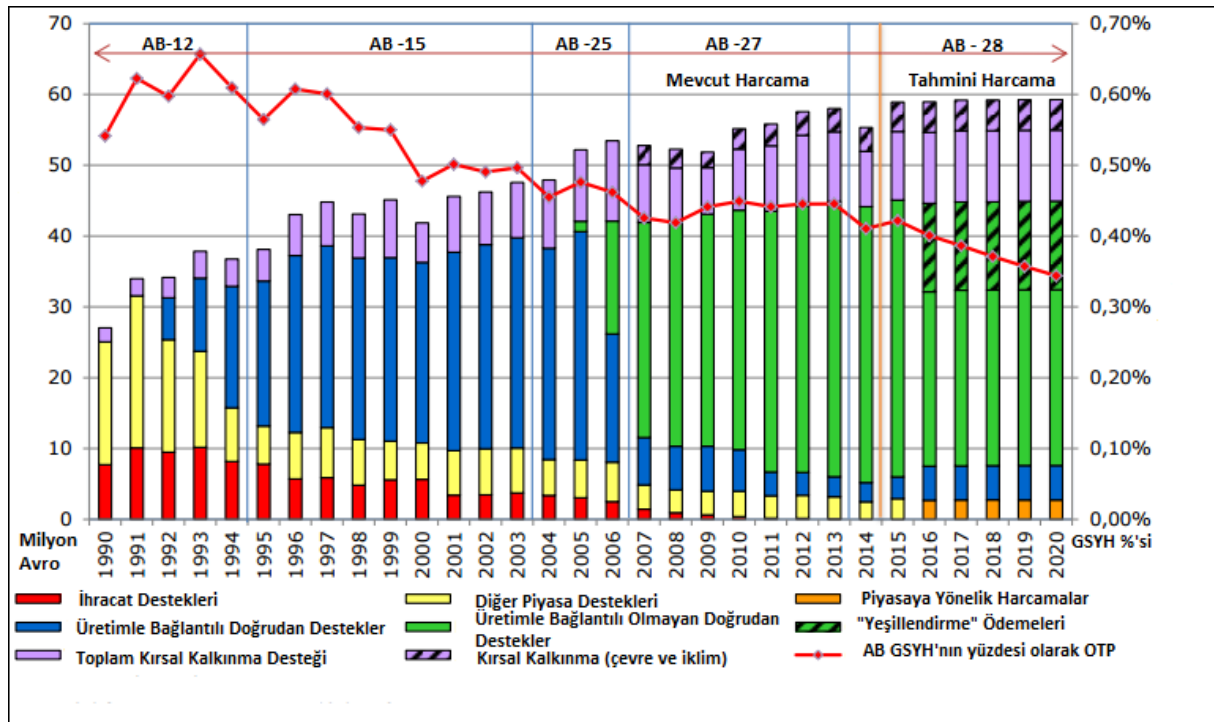

Şekil 6.1. Doğrudan Ödemelerin Dağıtımındaki Değişimler (Anonim 2015l).

Tüm çiftçiler üretimden bağımsız olarak çapraz uyum şartlarını yerine getirdiği takdirde desteklemelerden faydalanabilecektir. Desteklemelerin dağıtılması ve OTP

uygulamalarının idari anlamda daha basit bir hale getirilmesi, küçük işletmelerin rekabet gücünü artırmak için bu işletmelere yönelik özel destekleme uygulamalarının getirilmesi, kırsal alanların canlandırılması açısından önemli görülmüş bu konuda da bir değişimin gerekliliği vurgulanmıştır. Çapraz uyum çalışmalarından bağımsız olarak, yeşil tarım olarak adlandırılan çevre ile uyumlu üretim faaliyetlerinin de doğrudan ödemeler için ayrı bir kriter olarak ele alınması öngörülmüştür (Çalışkan 2011).

Tüm bu düzenlemeler sonucu daha etkili, hedefe yönelik ve tutarlı politikalar izlenmesi amaçlanmıştır. OTP'nin Doğrudan Ödemeler ve Piyasa Önlemlerinden oluşan birinci sütunun özel hedeflere yönelik araçları ile Gündem 2000 sonrası "Kırsal Kalkınma" adıyla oluşturulmuş olan ikinci sütunun her bölgeye uyumlu ve gönüllü önlemlerinin bir araya getirilmesi sonucunda, politika amaçlarının daha etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine odaklanılmıştır (Anonim 2014). Yıllar itibari ile OTP harcamaları Şekil 6.2.'de gösterilmektedir.

Şekil 6.2. Ortak tarım politikası harcamaları ve 2013 sonrası ortak tarım politikası (Tezcan 2015).

6.1.2 AB'de mevcut destekleme sistemi

2013 reformunda yer alan en önemli hususlardan biri de, destekleme ödemelerinin dağıtım aşamasındaki idari yükün azaltılması için, 100 Avro altındaki ödemeler ile 1 hektardan daha küçük tarım arazilerinin destekleme dışında bırakılmasıdır. Ege adaları gibi

merkezden uzak bölgelerde bu uygulamanın kararını üye devletler verebilmektedir. Üye Devletler ayrıca, ödeme yapacakları en küçük arazi büyüklüğünü belirleme yetkisine sahiptirler (Anonim 2015d).

Reform ile doğrudan ödemelerin üreticilere ödenmesinin sağlanması, tarımsal faaliyetin temel faaliyet alanı olduğu işletmelerin desteklenmesi için aktif çiftçi uygulaması getirilmiştir. (Anonim 2015c). Bu göre, arazisi olan ve desteklerden büyük oranda faydalanan fakat küçük bir miktar tarımsal faaliyet gerçekleştiren veya hiç tarımsal faaliyet gerçekleştirmeyen çiftçiler, bu ödemelerin dışında bırakılmıştır (Anonim 2015d).

2015 yılından itibaren desteklemeler iki başlık altında toplanmıştır ve tüm ödemeler çapraz uyuma tabidir (Anonim 2015c, Güresinli 2015).

- Zorunlu Ödemeler: temel ödemeler (tek alan ödemesi), yeşil ödeme ve genç çiftçi planı,
- Serbest ödemeler: tekrar dağıtılabilen ödemeler, doğal kısıtlı alan destekleri, bağımlı destekler, küçük çiftçi planıdır.

Zorunlu ödemeler

Zorunlu ödeme kalemlerinden ilki Temel Ödeme Planı'dır. Bu plana göre tüm üye devletler, 2019 yılından itibaren, ulusal ve bölgesel düzeyde hektar başına sabit bir ödeme sunan bölgesel bir destek sistemi uygulayacaklardır. Üye devletlerarası adil dağılımı sağlamak için, hektar başına en yüksek destek veren üye devletlerin bütçelerinde (ulusal zarf) bir takım indirimlere gidilmesi ve AB ortalamasının %90'ından daha az destek alan ülkelerin bütçelerinde ise artışa gidilmesi böylece 2020 yılına kadar aradaki farkın kapatılması öngörülmüştür. Böylece her çiftçinin 2019 yılı itibariyle bölgesel veya ulusal ortalamasının en az %60'ı oranında destek alması hedeflenmiştir (Katsarova 2013).

Komisyon OTP'nin daha yeşil hale getirilmesi amacıyla, "Yeşil Ödeme" olarak adlandırılan ikinci zorunlu ödeme kalemi kapsamında, çevre dostu tarımsal uygulamalar için doğrudan ödemelerden %30 oranında fon ayrılmasını öngörmüştür (Tezcan 2015).

Genç çiftçi ödemelerinde ise 40 yaşın altında olan ve çiftçiliğe yeni başlayan çiftçiler için, ekstra destekleme ödemeleri yapılmaktadır (Tezcan 2015).

Serbest ödemeler

Tekrar dağıtılabilen ödemeler, Üye Devletlerin ulusal zarflarının %30'unu kullanabilecekleri ve çiftçilere ilk 30 hektarlık alanları için yeniden dağıtılabilecekleri ödemelerdir (Anonim 2015c).

Doğal kısıtı bulunan alanlarda, üretimin devamlılığını sağlamak ve biyoçeşitliliği korumak için üye ülkeler kendilerine tahsis edilen bütçenin %5'ine kadar bir oranda ilave yardım verebilmektedirler (Tezcan 2015).

Serbest bağımlı desteklerde, Üye Devletler, ekonomik, sosyal veya çevresel tehditlerle karşılaşmaları halinde üretime yönelik kısıtlı miktarda ödeme yapabilirler. Bu kapsamda, bahse konu bu destek, her bir Üye Devletin doğrudan ödeme tavanının %8'i ile sınırlı olacaktır. Bununla birlikte, Tek Alan Ödemesi Planı'nı uygulayan devletlerde veya 2010-2014 yılları arasında üretimle bağlantılı destek vermek için kendi doğrudan ödeme tavanlarının %5'inden fazlasını kullanmış olan devletlerde ise, bu oran istisnai olarak %13'e kadar çıkabilecektir (Matthews 2015).

Küçük çiftçi planında ise Üye Devletler kendilerine tahsis edilen bütçenin %10'una kadarlık bir kısmını bu amaç için kullanabilirler. Bu kapsamda verilecek olan yardımlar yıllık olup, 500 ile 1250 Avro arasında belirlenecek sabit bir miktarda olacaktır (Katsarova 2013).

6.1.2.1 Ortak piyasa düzeni içerisinde yer alan desteklemeler

Ortak Piyasa Düzenleri Tüzüğü piyasa müdahaleleri, pazarlama ve üretici örgütleri gibi iç düzenlemeleri kapsadığı gibi aynı zamanda üçüncü ülkelerle ticaret, ithalat ve ihracat sertifikaları, ithalat vergileri, gümrük tarife kotalarının yönetimi gibi dış düzenlemeleri de kapsamaktadır. Bunların yanı sıra, bahse konu Tüzük kapsamında işletmelere uygulanacak rekabet kuralları, devlet yardımlarına ilişkin kurallar, fiyat dalgalanmaları veya diğer olaylar sebebiyle oluşan bozulmalara karşı alınacak önlemler ve hayvan hastalıkları gibi durumlarda uygulanacak piyasa destek önlemleri de düzenlenmektedir (Anonim 2015e).

Ortak Piyasa Düzenleri Tüzüğünde düzenlenen destekler aşağıda açıklanmıştır.

Depolama yardımları

Bu yardımlar piyasadan kaldırılması veya geçici olarak depolanması öngörülen ürünler için uygulanmaktadır. Bu kapsamda tek şart, özel depolama yardımı alacak ürün grubunun Üye Devletler içerisinde üretilmesi veya hasadının yapılmış olmasıdır (Anonim 2015f).

Okul meyvesi ve sütü projesi destekleri

Ortak Piyasa Düzenleri Tüzüğü ile kreş, anaokulu, ilkökul veya ortaokul seviyesindeki çocukların beslenme alışkanlıklarını geliştirmek ve aynı zamanda tarımsal üretime de katkı sunmak amacıyla okullarda meyve, süt ve bazı süt ürünlerinin dağıtılması planlanmıştır (Anonim 2015g, Tezcan 2015).

Ürün-ürün grubu desteklemeleri

Tüzükte bazı sektörlerde de birtakım tarımsal destekler öngörülmüştür. Bunlardan ilki zeytinyağı ve sofralık zeytin sektörüdür. Buna göre Birlik, tanınmış olan üretici örgütleri, üretici örgütleri birlikleri veya branşlararası örgütler tarafından aşağıdaki alanlarda hazırlanacak üç yıllık çalışma programlarını finanse etmektedir (Tezcan 2015):

- (a) Pazar izleme ve yönetimi,
- (b) Zeytin yetiştiriciliğinin çevre üzerindeki etkisinin iyileştirilmesi,
- (c) Zeytinyağı üretiminde rekabet gücünün iyileştirilmesi,
- (d) Zeytinyağının ve sofralık zeytin üretim kalitesinin iyileştirilmesi,
- (e) Kalite sertifikasyonu ve nihai müşterilere satılan zeytinyağlarının kalitesinin izlenmesi,
- (f) Üretici örgütleri, üretici örgütleri birlikleri veya branşlararası örgütler tarafından, zeytinyağı ve sofralık zeytinlerin kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla uygulanacak tedbirlere dair bilgilerin yayılmasıdır.

Meyve ve sebze sektörüne öngörülen yardımlar ise, bu alanda tanınmış üretici örgütleri ve/veya üretici örgütleri birliklerinin oluşturdukları fonlar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Üretici örgütlerinin Üye Devletlere sundukları programlar desteklenmektedir. Bu programlar;

- (a) Üretim ve tüketim tahmini ve takibi de dahil olmak üzere üretim planlaması,
- (b) Taze veya işlenmiş biçimde olan ürünlerin kalitesinin iyileştirilmesi,
- (c) Ürünlerin ticari değerinin yükseltilmesi,
- (d) Taze veya işlenmiş biçimde olan ürünlerin reklamının yapılması,
- (e) Çevresel tedbirler, özellikle de organik çiftçilik de dahil olmak üzere çevreye saygılı üretim yöntemleri ve su konularına ilişkin tedbirler,
- (f) Kriz önleme ve yönetme amaçlarından en az ikisini içermek zorundadır (Tezcan 2015).

Ortak Piyasa Düzenleri Tüzüğü kapsamında arı ve arıcılık sektöründe faaliyet gösteren örgütler de, hazırladıkları programlar üzerinden AB'nin %50'ye kadarını finanse ettiği destek programlarından faydalanabilmektedirler. Bu kapsamda hazırlanan programlar aşağıdaki tedbirleri içermelidir:

- (a) Arı yetiştiricilerine ve arı yetiştiriciliği örgütlerine teknik yardım,
- (b) Hastalık ve zararlılara karşı mücadele edilmesi,
- (c) Yayılcılığın modernleştirilmesi,

- (d) Arı yetiştiricilerinin, ürünlerini pazarlamasına ve değerini arttırmasına yardımcı olmak amacıyla arıcılık ürünlerinin analizi için laboratuvarlara destek vermeye yönelik tedbirler,
- (e) Birlik içerisinde kovanların stoklanması desteklemeye yönelik tedbirler,
- (f) Arı yetiştiriciliği ve arıcılık ürünleri alanında uygulamalı araştırma programlarının uygulanması için uzman kuruluşlarla işbirliği,
- (g) Pazarların izlenmesi,
- (h) Pazardaki ürünlerin potansiyelini kullanmak amacıyla ürün kalitesinin yükseltilmesidir.

Ortak Piyasa Düzenleri Tüzüğünde bunların dışında şarap ve şerbetçiotu sektörlerine de destek verilmesi öngörülmüştür (Tezcan 2015).

Kriz müdahaleleri

Tarım sektöründe oluşabilecek krizler, piyasa bozulmaları, bitki ve hayvan sağlığı vakaları gibi durumlarda, Avrupa Komisyonu tarafından kullanılabilir bir kriz rezervi fonu oluşturulmuştur. Bu fonun bir krizde kullanılmaması durumunda ise bir sonraki yılda çiftçilere doğrudan ödeme desteği olarak verilebileceği dile getirilmiştir (Anonim 2015h).

6.2 Ortak Balıkçılık Politikası ve Balıkçılık Desteklemeleri

Avrupa Birliğinde Ortak Tarım Politikası içerisinde üreticilere yapılan desteklemeler dışında su ürünleri üreticilerine de Ortak Balıkçılık Politikası (OBP) çerçevesinde çeşitli desteklemeler yapılmaktadır. OBP kapsamında yapılan desteklemeleri bu nedenle ayrı bir başlık altında ele almak gerekmektedir.

Balık stoklarının tüm insanlığın ortak mirası olan tükenebilir doğal kaynaklar arasında olması ve kontrol ile yönetiminin tarım ürünlerine nazaran hayli güç olması, balıkçılığın zaman içerisinde tarımdan ayrı ele alınmasını gerektirmiştir. Ayrıca 1960'lı yılların sonuna doğru özellikle Kuzey Atlantik suları olmak üzere, uluslararası sularda görülen ve aşırı avlanma sonucu ortaya çıkan balık stoklarındaki azalma, balıkçılık sektörünün ortak bir politika altında ele alınmasını zaruri hale getirmiştir (Suris-Regueiro ve ark. 2011, Havstein 2013).

Ortak balıkçılık politikası dört ana bileşenden oluşmaktadır. Bunlar:

- Ortak Piyasa Düzeni,
- Yapısal Politika,
- Koruma Politikası,
- Uluslararası Balıkçılık Politikasıdır.

OBP'nin dört bileşeni birbirini tamamlayıcı niteliktedir. OPD ile balıkçılık ürünleri piyasasının Üye Ülkelerde aynı kurallara tabi olmasını sağlayacak şekilde düzenlenmesi ve böylece, Topluluk pazarında Üye Ülkeler arasında adil rekabetinin sağlanması hedeflenmektedir. Koruma politikası ile suçul kaynakların korunması ve aşırı avlanma sebebiyle talep edilen miktardan daha fazla ürünün pazara sunulması sonucu balıkçılık ürünlerinin fiyatlarının düşmesinin engellenmesi yönünde çalışılmaktadır. Uluslararası Balıkçılık İlişkileri ile Koruma Politikasını destekleyecek şekilde kaynakların rasyonel ve sürdürülebilir yönetimi hususunda uluslararası anlaşmalar imzalanmaktadır. Tüm bu politikaların finansal olarak desteklenmesi ise Yapısal Politika ile sağlanmaktadır (Bozkuş 2015).

6.2.1 Ortak balıkçılık politikası ortak piyasa düzeni

Ortak Balıkçılık Politikası Ortak Piyasa Düzeni, beş ana unsura dayandırılmıştır. Bunlar;

- Profesyonel Örgütler,
- Pazarlama Standartları,
- Tüketici Bilgisi,
- Rekabet Kuralları,
- Piyasa İstihbaratıdır.

Birliğe üye ülkelerde faaliyet gösteren üretici grupları desteklemelerden faydalanmak için tanınma almak zorundadır. Bir üretici grubu 'üretici örgütü' olarak tanınmak için kendi ülkesindeki ilgili mercie başvurduğunda, Üye Devlet tarafından gerekli kriterleri sağlaması halinde üretici örgütü olarak tanınabilmektedir. AB tarafından tanınan üretici örgütlerine üretim ve pazarlama planı ile depolamalara yönelik destek sağlanmaktadır (Bozkuş 2015).

7. TÜRKİYE'DE TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKALARI

Tarım politikası; çiftçilerin hayat standartlarını, ekonomik olanaklarını ve tarımsal nüfusun refah seviyesini yükseltmek için alınan tedbirleri kapsamaktadır. Türkiye'de tarım sektörü, geçmişten günümüze kadar, devlet tarafından desteklenen bir sektördür. (Aksöz 1973). Üreticilere yönelik tarımsal destekleme politikaları ilk olarak 1929 yılındaki buhranlı dönemde başlamıştır (Yavuz 2009).

Türkiye'de tarımsal destekleme politikalarında 2000 yılı milat olarak alınabilir. 1999 yılında gerek ülke içi gerekse de uluslararası dinamiklerin etkisi ile 2000 yılından itibaren tarımsal destekleme politikalarında ciddi değişimler yaşanmıştır. Bu sebeple tarımsal destekleme politikaları 2000 öncesi ve 2000 sonrası dönem olarak incelenebilir.

7.1 2000 Yılı Öncesi Destekleme Politikaları

Cumhuriyet döneminin ilk kırk yılındaki (1923-1963) tarım politikalarında önemli değişiklikler meydana gelmiş ve tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de 1929 ekonomik bunalımı ve bu bunalımın özellikle tarımsal ürün fiyatlarında hızlı düşüşler meydana getirmesinden dolayı bu dönemde korumacı politikalar önem kazanmıştır (Yavuz 2009). Fiyat yoluyla destekleme alımları, Cumhuriyet tarihinde ilk kez 1932 yılında alımı yapılan buğday ile başlamıştır (Akbulut2015).

Devlet ayrıca, küresel bir gelişme olan buğday fiyatlarının düşmesinden çiftçilerin etkilenmesini önlemek amacıyla, 1934 yılında Buğday Koruma Kanunu çıkarmış ve 1937 yılından sonra Ziraat Bankası'na belirlenen yerlerde buğdayı çiftçiden genel fiyattan daha yüksek bir meblağ ile satın alma yetkisi vermiştir (Yavuz 2005). Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) 1938 yılında kurulduktan sonra bu görevi üstlenmiştir. Yine TMO'ya 1939'da arpa ve yulaf; 1940'ta çavdar; 1941'de mısır ve pirinç; 1943'te nohut, akdarı, fasulye, mercimek, bakla ve börülce; 1947'de ise susam alımı görevi verilmiştir (Sarial 2015). Bu çerçevede bahse konu ürünler için ekim döneminin başında o yıl için geçerli olan alım fiyatları belirlenmiş, fiyatlar piyasa koşullarına göre yıl içerisinde değiştirilmemiştir (Yılmaz 2013).

Tarım Kredi ve Satış Kooperatifleri, Zirai Kombinaları ve Devlet Ziraat İşletmesi kurularak tarımsal üretimin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca 1937 yılında Ziraat Bankası kanunu çıkarılmış ve böylece tarıma mali olarak destek sağlanmıştır (Şentürk 2007).

1950'li yıllarda Marshall Yardımları ile traktör sayısında önemli artışlar olmuştur. Yine bu dönemde tarımsal mekanizasyon ile birlikte üretim ve ihracat artmıştır (Sarial 2015).

Planlı döneme kadar TMO, TSKB'ler ve KİT'lerce, buğdaya ek olarak arpa, tütün, şeker pancarı, haşhaş, fındık, Antep fıstığı, kuru üzüm, kuru incir, çay ve pamuk gibi tarımsal ürünlere yönelik destekleme alımları yapılmıştır (Anonim 1965).

1963 yılına gelinceye kadar bazı özel amaçlarla bir dizi tarımsal politikalar takip edilmiştir. Şekerpancarı ve çay gibi ürünlerin üretiminin ülkede yaygınlaştırılması ve bu ürünlere ait sanayinin kurulması yoluyla ekonomiye katkılarının olması amacıyla tarımsal destekleme ve fiyat politikaları takip edilmiştir.

Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT)'ler vasıtası ile tarımsal üretime girdi temini kolaylaştırılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde hem üretim alanları genişlemiş, hem de birim alandan alınan verimlerde yükselme sağlanmıştır. (Gaytancıoğlu 2009).

Planlı dönem ile birlikte destekleme alımı yapılan ürün sayısı hızlı bir artış göstermiştir. Desteklenen ürün sayısı 1970 yılında 15, 1980 yılında 24'e yükseltilmiş, 1990 yılında 10'a düşürülmüştür. 1980 yılı ile 1990 yılı arasındaki büyük farkın sebebi, 24 Ocak Kararları olarak görülmektedir (Yeni ve Dölekoğlu 2009). 1991 ve 1992 yıllarında 24 ve 26 olarak belirlenen ürün sayısı, bu tarihten itibaren düşmeye başlamıştır. Destekleme alımı yapılan ürün sayısının 1990'ların başında iki kat artırılması; alımların tarihsel süreç içerisinde siyasi araç şeklinde kullanılmış olduğunun şaşırtıcı olmayan bir göstergesidir. Ülkede gün geçtikçe derinleşen ekonomik kriz ve 1991 Genel Seçimlerinin etkisiyle yükseltelen ürün sayısı, 5 Nisan 1994 Kararları ile buğday, arpa, mısır, çeltik, çavdar, yulaf, tütün, şekerpancarı ve haşhaş olarak dokuzaya düşürülmüştür (Eraktan 2001). 1996 yılında kalkınma programları çerçevesinde üzüm bağları, hayvancılık, süt üretimi, suni tohumlama, pestisit, gübre ve tohumla destek verilmiştir (Sarıal 2015).

Üretim artışının gerçekleşmesini mümkün kılan en önemli kaynağın tarımsal girdi kullanımını olduğu düşüncesiyle, üreticilere yönelik girdi sübvansiyonu uygulanması yoluna gidilmiştir (Eraktan 2001).

1985 yılından itibaren, sertifikalı tohumlara ve sertifikalı fidanlara yönelik sübvansiyonlar uygulanmaya başlanmış; belirlenen cinslerdeki tohumlara, kilogram başına ve fidan başına destek verilmiştir (Abay ve ark 2005). 1987 yılında zirai ilaçlara yönelik destekleme, yine 1987 yılında süt teşvikleri uygulanmaya başlanmış; ekonomik istikrar sürecinde, bu üç uygulamaya da 2001/3488 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile son verilmiştir (Yeni ve Dölekoğlu 2009).

Gübre sübvansiyonu uygulaması, Türkiye'de 1970'li yıllarda uygulanmaya başlamış ve 1994 yılına kadar, kimyevi gübreye yönelik destek, gübre üreticisine ödenmiştir. 1994

yılından sonra ise ödemeler, gübre üreticisine değil, gübreyi satın alan üreticiye, satın alma işleminden sonra ödenmeye başlamış, fakat 1997 yılında eski uygulamaya geri dönmüştür (Gaytancıoğlu 2009). Gübre desteklemelerine, 2001 yılında son verilmiştir (Özdemir 1996). Çizelge 7.1.'de 1974 ile 2001 yılları arasında gübre desteklemeleri kapsamında ödenen miktarlar gösterilmektedir.

Çizelge 7. 1. Türkiye’de Yıllara Göre Kimyevi Gübreye Verilen Sübvansiyon (Destek) Miktarları (Milyon \$) (Yeni ve Dölekoğlu 2009)

Yıllar	Miktar	Yıllar	Miktar	Yıllar	Miktar	Yıllar	Miktar
1974	81,7	1981	636,2	1988	362,7	1995	360,2
1975	153,1	1982	464,1	1989	461,3	1996	545,4
1976	163,8	1983	580,6	1990	467,1	1997	479,1
1977	137,8	1984	459,3	1991	355,1	1998	539,6
1978	191,5	1985	363,9	1992	359,1	1999	233,3
1979	809,3	1986	357,9	1993	420,5	2000	150,7
1980	520,3	1987	440	1994	236,4	2001	59,8

Bir diğer destekleme yöntemi ise, 1997 yılı itibariyle başlatılan kültür balıkçılığı ve kümes hayvanı çiftliklerinde kullanılan elektriğe yönelik indirimli tarifelerdir. Birçok girdi sübvansiyonu uygulaması gibi, elektrik sübvansiyonu uygulamasına da 2001 yılında son verilmiştir.

Tarımsal üretimi ve sermaye kullanımını desteklemenin en önemli yollarından biri de, çiftçilere yönelik kredi desteği verilmesidir. Planlı Dönemle birlikte, üretimin verimsiz olması sebebiyle, çiftçiye düşük faizli kredi desteği sağlamak üzere öncelikli olarak Ziraat Bankası, sonrasında da yine Ziraat Bankası tarafından kredi sağlanan Tarım Kredi Kooperatifleri görevlendirilmiştir (Yeni ve Dölekoğlu 2009).

Türkiye’nin 1994 yılında DTÖ Tarım Anlaşmasına dahil olması da, tarım politikaları üzerinde etkili olmuştur. Bu kapsamda uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi için, ticareti bozucu tarımsal desteklerde, ihracat teşviklerinde ve gümrük tarifelerinde bir takım yükümlülükler üstlenilmiştir.

1999 yılında IMF’ye verilen Niyet Mektubu çerçevesinde, 2000 yılından itibaren tarıma yönelik kredi sübvansiyon faiz oranları devlet tahvili faiz oranları ile bağlantılı hale

getirilmiş, fakat üreticinin karşılaştığı sorunlar sebebiyle, düşük faizli tarım kredisi uygulamasına geri dönmüştür (Abay ve ark. 2005).

DTÖ Tarım Anlaşması ve Türkiye'nin IMF ile imzaladığı stand-by anlaşması fiyat politikası ve müdahale alımlarına son verilmesinde etkili olmuş, bu gelişmelerin bir sonucu olarak da, DGD yürürlüğe girmiştir (Güresinli 2015).

Genel olarak, 2000 yılı öncesinde destekleme kapsamına dahil edilen birçok ürüne pazar fiyatı desteği verilmiştir. Pazar fiyatı desteği her zaman politika tartışmalarının merkezinde olmuş ve diğer araçlara göre desteklemede daha önemli bir yer edinmiştir (İnan ve ark. 2003).

Türkiye'de 2000'li yıllara kadar uygulanmış olan tarımsal destekleme politikaları, destekleme alımları, girdi destekleri, kredi sübvansiyonları ve tarıma yönelik devletçe verilen genel hizmetler olarak özetlenebilir. Fiyat desteğine konu olan ürünlerin sayısı zaman zaman 20'lerin üzerine çıkmış, ancak 1990'lı yılların 2. yarısından itibaren 10'ların altına gerilemiştir. Girdi desteklemeleri gübre, tohumluk, yem, zirai ilaç, sulama vb. konularda sürekli olmasa da uygulanmıştır. Ürün bazında verilen süt ve et teşvik primi gibi uygulamalar da kesintili bir biçimde uygulanmıştır. Kredi sübvansiyonlarında da Ziraat Bankası kullanılarak, piyasa faizlerinin altında faiz oranlarından çiftçiler yararlandırılmıştır. Ancak Türkiye ekonomisinin krize girmesiyle IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar tarımsal politikalara da el koyarak reform yapılmasını talep etmişlerdir. Bunun üzerine Doğrudan Gelir Desteğine geçiş sağlanmıştır. Bu değişimde Tarım Reformu Uygulama Projesi (ARIP) temel rolü oynamıştır (Yavuz 2005).

7.2 2000 Yılından Günümüze Destekleme Politikaları

Türkiye'nin tarım politikalarında köklü bir değişikliğe gitmesinin sebepleri iç ve dış etkenler olarak iki başlık altında toplanabilir. Dış etkenlerin başında Dünya Bankası ve İMF ile yapılan anlaşmalar, DTÖ tarım anlaşması çerçevesinde üstlenilen yükümlülükler ve AB ile yapılan müzakere görüşmeleri sıralanabilir. Dış etkenlerin baskısı kadar içeride de ekonomik zorluklar, bütçe üzerinde yük oluşturan destekleme politikaları da tarım reformu olarak adlandırılan bu reform sürecinde etkili olmuştur (Güresinli 2015).

1999 yılında IMF ile yapılan stand-by anlaşması ile tarımsal politikalarda yeni bir döneme girilmiştir. Yapılan anlaşmanın en önemli konularından biri TŞFAŞ, ÇAYKUR ve TEKEL gibi destekleme alımı yapan kurumların çoğunluğunun özelleştirilmesi, diğeri de uygulanmakta olan destekleme sistemlerini aşamalı olarak sona erdirerek Doğrudan Gelir Desteği sistemine geçilmesidir (Korkmaz 2015).

2000 yılında Dünya Bankası ile Ekonomik Reform Kredisi adı altında imzalanan anlaşmanın temel unsurlarından biri olan “tarımsal büyümeyi ve tarımsal gelir oluşturmayı teşvik etmek” (Yavuz 2006), 2001 yılında ARIP’in hayata geçirilmesine sebep olmuştur (Yılmaz 2013). Bütçe üzerindeki baskıyı azaltmak ve tarım sektöründeki büyümeyi teşvik etmek amacıyla yönelik tarım reformu üç ana unsur içermektedir. Bunlar;

- Doğrudan Gelir Desteği,
- Fiyat ve girdi teşviklerinin aşamalı olarak kaldırılması,
- Tarımdaki Devlet işletmelerinin özelleştirilerek tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasında hükümet müdahalelerinin azaltılmasıdır (Yavuz 2005).

Bu reformların gerçekleştirilmesi için ARIP kapsamında fon sağlanan 4 alt proje belirlenmiştir. Bu alt projeler şöyledir (Sarial 2015);

Doğrudan Gelir Desteği: Pazar fiyat desteği ve girdi desteklerinin yerini alması planlanmıştır. DGD sisteminin sürdürülebilirliği için Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) kurulmuştur.

Çiftçi Geçiş Programı: Kapsamı tütün alternatif ürün desteği ve fındık söküm tazminatıdır.

Tarım Satış Kooperatiflerinin ve Birliklerinin Yeniden Yapılandırılması: Yeniden yapılanma kapsamında bu kuruluşlardaki aşırı istihdama son verilmesi ve çalışanların eğitilmesi için fon sağlanmıştır.

Proje Destek Hizmetleri: Toplumun destek sisteminin neden değiştirilmesi gerektiği, DGD için nasıl başvuru yapılabileceği gibi konularda bilgilendirilmesi ile tarım reformunun etkilerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi için fon sağlanmıştır.

Bu kapsamda fiyat politikası, girdi temini ve kredi kolaylıkları gibi desteklemelere son verilmekte, bunların yerine doğrudan gelir desteği getirilmektedir. Ayrıca alternatif ürünlere geçişe özendirme ve Tarım Satış Kooperatiflerinin yeniden yapılandırılması hedeflenmiştir (Yavuz 2005). Böylece diğer desteklemeleri uygulamaktan vazgeçilmiş, tarımsal destekleme aracı olarak doğrudan gelir desteğinin uygulanmasına karar verilmiştir (Gaytancıoğlu 2009).

2005 yılında ARIP’e; Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı, Arazi Toplulaştırma, Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma Programı (ÇATAK) ve Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Güçlendirilmesi Projesi (IRFO) eklenmiştir (Sarial 2015).

Doğrudan gelir desteği ödemeleri ile birlikte üreticilerin kayıt altına alınması bu projenin en önemli getirilerinden biri olmuştur. Fakat DGD dışında herhangi bir tarımsal destekleme aracının kullanılmaması bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle gelir seviyesi düşük küçük aile işletmeleri ki bunlar, Türkiye tarımının önemli bir kısmını oluşturmakta, girdi ve kredi temini konusunda sıkıntılar yaşamışlardır. (İnan 2016).

5363 Sayılı Tarım Sigortaları Kanunu 2005 yılında çıkarılmıştır. Bu kapsamda ilk desteklemelere ise 2006 yılında başlanmıştır. Kanun çerçevesinde; bitkisel ürünler, çiftlik hayvanları, su ürünleri, seralar, tarımsal yapılar ile tarımsal alet ve makinelere tarım sigortası prim desteği sağlanması kararlaştırılmıştır. Yine Kanun kapsamında kurulması öngörülen Tarım Sigortaları Havuzunun yönetimi ve desteklerin tek bir kaynaktan dağıtılması için Tarım Sigortaları Merkezi (TARSİM) kurulmuştur (Sarıal 2015).

2006-2010 dönemini içeren Tarım Strateji Belgesi de, 2000 sonrası tarımsal politikaları belirleyen önemli etkenlerden biridir. Bu belgede temel amaçlar, verim ve üretim hacminin artırılması, tarımsal gelirlerin artırılması ve gelir istikrarının sağlanması olmakla birlikte; gıda güvenilirliği, kırsal kalkınma ve bölgeler arasındaki gelişmişlik seviyelerini yakınlaştırma gibi hedefler de öncelikler arasında yer almıştır (Anonim 2015). Bu kapsamda AB'ye uyum da gözetilerek belgede, aşağıda yer alan beş adet stratejik amaç belirlenmiştir:

Sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde kaliteye dayalı üretim artışı ile gıda güvenliği ve gıda güvencesinin sağlanması,

Üreticilerin gelir düzeyinin yükseltilmesi ve istikrarının sağlanması, üretim maliyetlerini azaltıcı ve teknolojik gelişimi hızlandırıcı tedbirlerin uygulamaya konulması yoluyla üreticilerin rekabet düzeylerinin yükseltilmesi,

Tarımsal pazarlama altyapısının iyileştirilmesi ve üreticilerin pazara erişim düzeylerinin artırılması, tarım-sanayi entegrasyonunun geliştirilmesi, işleme sanayinin rekabet edebilirliğini artırıcı nitelikte uygun ve kaliteli ham maddenin temin edilmesi ile tüketici tercihlerinin karşılanması amacıyla yönelik tedbirlerin alınması,

Üreticilerin katılımını ve sorumluluğunu esas alan ve doğrudan üreticilere finansman sağlayan yaklaşıma dayalı kırsal kalkınma projelerinin oluşturulması ve söz konusu projelerin kırsal yaşam şartlarını iyileştirilecek biçimde uygulanması,

Kamudan bağımsız bir yapıda üreticilere, üretimden pazarlamaya kadar olan safhalarda hizmet vermek üzere; kar amacı gütmeyen Tarımsal Üretici Birliklerinin kurulması ve geliştirilmesi ile tarımsal nitelikli diğer üretici örgütlerinin geliştirilmesi, söz konusu örgütlerde denetimin özerkleştirilmesidir (Anonim 2015).

Belge ile birlikte temel tarımsal destekleme araçları Doğrudan Gelir Desteği Ödemeleri, Fark Ödemeleri, Hayvancılık Destekleri, Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması Programı (ÇATAK) Destekleri, Telafi Edici Ödemeler, Ürün Sigortası Ödemeleri ve Kırsal Kalkınma Destekleri olarak belirtilmiştir (Hatunoğlu ve Eldeniz 2012).

Tarımsal politikaların çerçeve bir kanun ile belirlenmesi kapsamında 2006 yılında 5488 Sayılı Tarım Kanunu hazırlanmış ve Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kanunun temel amacı, tarım sektörünün ve kırsal alanların kalkınma planı ve stratejileri ışığında geliştirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasıdır. Ayrıca Kanun'da yer alan politika öncelikleri arasında, tarımsal üretimin iç ve dış talebe göre şekillendirilmesi, doğal ve biyolojik kaynakların korunması ve geliştirilmesi, verimliliğin artırılması, gıda güvenilirliğinin sağlanması, üretici örgütlerinin daha güçlü hale getirilmesi, tarımsal piyasaların güçlendirilmesi, risk yönetim mekanizmalarının geliştirilmesi gibi unsurlar da yer almaktadır (Anonim 2006).

Türkiye'de tarım havzalarının belirlenmesine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı 23 Temmuz 2009 tarihinde yayımlanmıştır (Anonim 2009). Buna göre 30 tane tarım havzası belirlenmiştir. Bu kapsamda, desteklenecek ürünlerin yelpazesi 2010 yılından itibaren tarım havzalarına göre değişiklik göstermeye başlamıştır. Örneğin kanola 2010 yılında; GAP Havzası'nda desteklenirken, Zap Havzası'nda desteklenmemiştir (Anonim 2010b).

Tarım alanında 2013–2017 dönemine ilişkin stratejik plan, 2013 yılında GTHB tarafından hazırlanmıştır. Söz konusu planda tarımsal desteklemelere ilişkin hususlar özetle şöyledir (Anonim 2013c):

- Tarım Parsel Bilgi Sistemi Kurulacak ve ÇKS ile entegre edilecektir. Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemi'nin etkinliği artırılacaktır.
- Ürünlerin en uygun havzalarda üretilmelerini teşvik edecek destekleme politikası uygulanacaktır.
- Etkin ve rasyonel bir destekleme politikası ile ürünlerin en uygun tarım havzasında üretimi teşvik edilecektir.
- Kırsal alanda eğitim-yayım, örgütlenme ve uygun destekleme yöntemleriyle yerel kaynaklar harekete geçirilecektir.
- Modern sulama sistemleri desteklenmeye devam edilecektir.
- Tarım ürünlerinin işlenmesi, depolanması, paketlenmesi gibi ürünlerin katma değerinin yükseltilmesine yönelik yatırımlara destek verilecektir.
- AR-GE çalışmaları desteklenecektir.

Stratejik Plan 2013–2017 incelendiğinde, yakın gelecekte havza bazlı destekleme modelinin geliştirilerek kullanılmaya devam edileceği, genelde tarım sektörüne sağlanan altyapı, araştırma hizmetleri gibi yeşil kutu desteklere de önem verileceği anlaşılmaktadır (Sarial 2015). Nitekim 2017 yılında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından açıklanan ve Milli Tarım Politikası olarak isimlendirilen destekleme politikalarında yapılan revizyonlarda, daha önce 30 olarak belirlenen tarım havzası sayısının 941 olarak tespit

edildiği belirtilmektedir. Buğday ve yem bitkilerinin bütün havzalarda destekleneceği bildirilen modelde toplam desteklenecek ürün sayısı da 21 olarak belirlenmiştir. Üreticilere desteklemeler Nisan–Mayıs ve Eylül–Ekim ayları olmak üzere yılda iki kez ödenecektir. Ayrıca mazot maliyetinin yarısının destekleneceği bildirilmektedir. Hayvancılığın geliştirilmesi için hayvancılık desteklemelerinde de birçok yeniliğin yapılacağı bildirilmiştir. Bunlar;

- 25 ilde mera hayvancılığı yetiştirici bölgeleri oluşturulması,
- Meraların üreticilere hayvancılık ve mera ıslahı yapmak şartıyla kiralanması,
- Et sığırcılığına uygun 200 başa kadar düve alımına %30 hibe,
- Programlı aşıları yapılmış 4 ay ve üzeri buzağılara 750 TL destek,
- 31 ilde en az 500 başlık damızlık gebe düve üretim merkezleri kurulması
- 22 ilde en az 500 başlık damızlık koç – teke üretim merkezleri kurulması,
- 8 ilde en az 250 başlık damızlık manda üretim merkezi kurulması,

Damızlık üretim merkezlerinde ahır ve ağıl yapımına, damızlık hayvana ve alet ekipman alımına %50 destek verilmesi,

Çiğ süt fiyatlarının belirlenen fiyatların altına düşmesi durumunda Et ve Süt Kurumu tarafından piyasaya müdahale edilmesi,

Hayvan hastalıkları ile mücadelede ari bölge sayısı artırılması ve hayvan refahına ve hayvan nakillerinde kontrollere önem verilmesi,

Ayrıca tohumda Ar-Ge desteklerinin artırılması, lisanslı depoculuğun geliştirilmesi ve 184 ovanın sit alanı olarak ilan edilmesi ve arazi toplulaştırmasının artırılması da açıklanan diğer önemli hususlardır (Anonim 2017c).

7.3 Türkiye’de Son Yıllarda Yapılan Destekleme Uygulamalarının Gelişimi

Bu çalışmada Bakanlar Kurulu tarafından yıl bazında alınan Tarımsal Desteklemelere İlişkin Kararda belirtilen destekler içindeki üretici örgütlerinin faaliyetleri ele alınacaktır. Bu sebeple tarım sigorta desteklemeleri, kırsal kalkınma amaçlı destekler ile Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından yürütülen IPARD desteklemeleri kapsam dışında tutulmuştur.

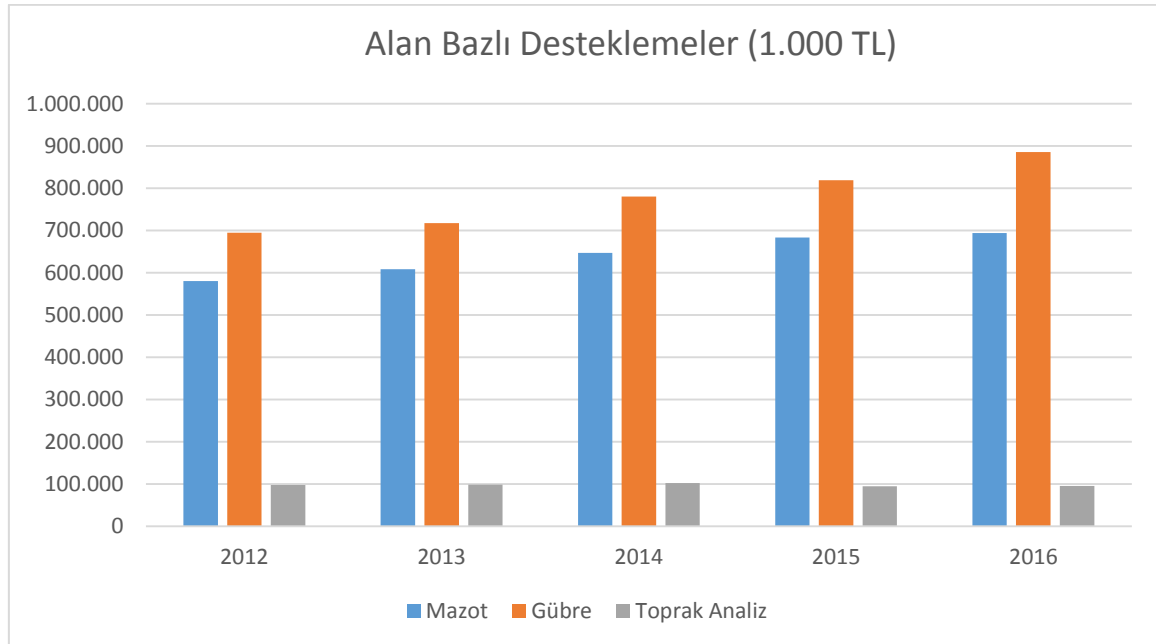
2016 yılı itibariyle çiftçiye verilecek destekler, 5488 sayılı Tarım Kanununun 19.maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 25 Nisan 2016 tarihinde verilen “2016 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar” (Anonim 2016a) ile belirlenmiştir. Söz konusu kararda genel çerçevesi belirlenen desteklerin uygulamaları ise yayımlanan tebliğler ile belirlenmektedir. Desteklemeler kararın çıkarıldığı 2016 yılı ürünleri üzerinden belirlenmektedir. Bu sebeple desteklerin bir kısmı sonraki bütçe yılında ödenebilmektedir.

Söz konusu Bakanlar Kurulu Kararının amacı; çevreye duyarlı tarımsal üretimi yaygınlaştırmak, bitkisel üretimi tehdit eden hastalık ve zararlı organizmalara karşı karantina önlemi olarak tavsiye edilen alternatif uygulamaları, biyolojik ve biyoteknik mücadeleyi desteklemek, verimi ve kaliteyi yükseltmek, uygulanan politikaların etkinliğini sağlamak, sektörün öncelikli problemlerinin çözümüne katkıda bulunmak, sürdürülebilirliği sağlamak ve tarımsal kayıtların güncel tutulması şeklinde belirlenmiştir. Çizelge 7.2.'te 2002–2016 yılları arasında yapılan desteklemeler gösterilmektedir.

7.3.1 Alan bazlı desteklemeler

2016 yılında Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS)'nde kayıtlı üreticilere birim alan üzerinden mazot ve gübre destekleme ödemesi yapılmıştır. 2015 yılında bu başlık altında toprak analiz desteği de bulunmasına karşın, 2016 yılında bu destekleme programa dahil edilmemiştir. Ancak Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca bu desteklemenin 2017 yılında tekrar verileceği bildirilmiştir. 2016 yılında çiftçilere dekar başına 11 TL mazot ve gübre desteği ödemesi yapılmıştır (Anonim 2016a).

2012 ile 2016 yılları arasında alan bazlı desteklemeler kapsamında yapılan mazot, gübre ve toprak analiz destekleme ödemelerine ait veriler Şekil 7.1.'de gösterilmektedir.

Şekil 7.1. 2012-2016 yılları arasında yapılan alan bazlı desteklemeler (Anonim 2017d)

Çizelge 7.2. 2002-2016 yılları arasında yapılan desteklemeler (x1000 TL) (Anonim 2017d)

Destek Konusu	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ALAN BAZLI TARIMSAL DESTEKLER	1.558.000	2.253.214	2.443.596	2.352.748	2.661.316	2.461.938	1.953.132	1.078.558	1.858.665	1.996.346	2.166.841	2.189.675	2.406.329	2.605.154	2.694.633
FARK ÖDEMESİ DESTEKLERİ	186.149	268.300	350.087	928.509	1.290.119	1.782.203	1.646.502	2.002.145	2.071.451	2.503.427	2.378.701	2.642.385	2.690.977	2.726.893	3.128.782
HAYVANCILIK DESTEKLERİ	83.200	106.089	249.755	352.224	678.983	722.676	1.330.322	895.827	1.192.617	1.727.529	2.216.210	2.721.993	2.589.106	2.932.187	3.002.060
TARIM REFORMU PROJESİNE İLİŞKİN HİZ.		2.686	1.496	570	1.572	24.341	33.716	9.289							
TARIMSAL SİGORTA HİZMETLERİ					1.990	31.512	55.064	59.933	80.896	239.006	263.274	290.387	357.407	528.718	704.062
TELAFİ EDİCİ ÖDEMELER KAPSAM. DESTEK.	41.507	39.195	4.442	47.411	72.906	84.592	80.491	76.751	76.732	90.324	98.806	120.042	122.563	139.438	168.434
DİĞER TARIMSAL AMAÇLI DESTEKLER				515	36.822	90.249	92.900	99.735	123.900	145.005	194.013	212.663	276.017	415.980	393.555
KIRSAL KALKINMA AMAÇLI DESTEKLER						79.987	109.396	246.628	284.263	249.048	195.864	307.944	312.630	300.987	508.131
GENÇ ÇİFTÇİ PROJE DESTEĞİ															449.988
KIRSAL KALKINMA YATIRIMLARI (GAP İLLERİ) (Sermaye Transferi)								59.908	59.999	60.849	57.027	64.793	75.922	27.720	
KIRSAL KALKINMA KURUMU (IPARD)											39.000	174.017	303.000	326.640	210.000
KURAKLIK DESTEĞİ						264.497	548.984	2.169	17		2	4			
HAYVANCILIK GAP-DAP İLLERİ (SERMAYE TRANSFERİ)									4.628	72.942	25.346	24.881	8.519		
DON AFETİ									127.836	248		18			
BİTKİ TAZMİNATI									65						
TOPLAM	1.868.856	2.669.484	3.049.376	3.681.977	4.743.708	5.541.995	5.850.507	4.530.942	5.881.069	7.084.725	7.635.085	8.748.800	9.142.471	10.003.716	11.259.645

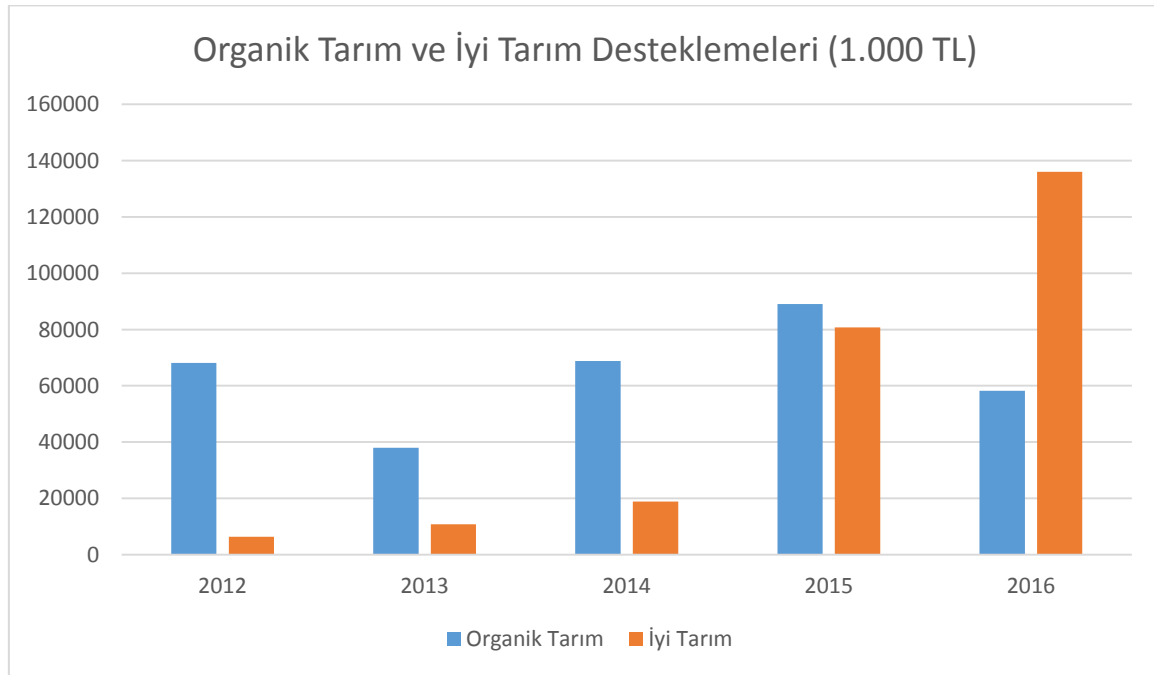
7.3.2 Organik tarım desteklemeleri

Bitkisel üretimde 2016 yılı üretimleri için Çiftçi Kayıt Sistemine ve Organik Tarım Bilgi Sistemine kayıtlı olarak üretim yapmış çiftçilerin geçiş iki süreci (Geçiş süreci-2: Organik tarıma başlangıçta, geçiş sürecinin 2 nci yılında olan ürünü) ve üzeri üretimlerine destekleme ödemesi yapılmıştır. Buna göre;

1. kategori üretim için dekar başına 100 TL,
2. kategori üretim için dekar başına 70 TL,
3. kategori üretim için dekar başına 30 TL ve
4. kategori üretim için dekar başına 10 TL ödeme yapılmıştır.

Organik Tarım Bilgi Sistemine ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ilgili kayıt sistemlerine kayıtlı olarak organik arı yetiştiriciliği yapan çiftçilere de arılı kovan başına 10 TL organik tarım destekleme ödemesi yapılmıştır (Anonim 2016a).

2012 ile 2016 yılları arasında organik tarım ve iyi tarım uygulama desteklemeleri kapsamında yapılan ödemeler Şekil 7.2.'de gösterilmektedir.

Şekil 7.2. 2012-2016 yılları arasında yapılan organik tarım ve iyi tarım uygulama desteklemeleri (Anonim 2017d)

İyi tarım uygulamaları yapan çiftçilere ise Çiftçi Kayıt Sisteminde oluşturulan göstergeler üzerinden Çizelge 7.3.'de belirtilen miktarlarda destekleme ödemesi yapılmıştır (Anonim 2016a).

Çizelge 7.3. İyi tarım desteklemeleri (Anonim 2016a)

İyi Tarım Desteği	TL/Dekar
Meyve, Sebze	50
Örtüaltı	150
Süs Bitkileri, Tıbbi Aromatik Bitkiler	100

7.3.3 Fark ödemesi (prim) desteği

29 Haziran 2009 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Türkiye Tarım Havzalarının Belirlenmesine İlişkin Kararda belirtilen otuz tarım havzasında, 2016 yılında üretilen ve satışı yapılan ürünlere, Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca fark ödemesi yapılması öngörülmüştür. Bu ödemeler üretim bazlı olup, bahse konu listede yer alan havzalarda, yalnızca her havza için desteklenmesi uygun görülen ürünlerle sınırlı olmak kaydıyla yapılmaktadır.

Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modelinde öngörülen havzalarda, 2016 yılı ürünü; yağlık ayçiçeği, kütlü pamuk, soya fasulyesi, kanola, aspir, dane mısır, buğday, arpa, çavdar, yulaf, tritikale, çeltik, kuru fasulye, nohut ve mercimek ürünlerinde tarımsal veriler ve uydu görüntüleri, zeytinyağında ise tarımsal veriler kullanılarak belirlenen verim değerlerine göre destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Ayrıca Patates siğili hastalığı görülen 14 ilde (Adana, Afyonkarahisar, Aksaray, Artvin, Ankara, Bursa, Gümüşhane, Iğdır, Kayseri, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sivas ve Trabzon) ve güvenlik kuşağında alternatif ürün olarak; aspir, kanola, soya fasulyesi ve yağlık ayçiçeği üretimi yapan çiftçilere, aldığı fark ödemesi desteğine %50 ilave ödeme yapılmıştır.

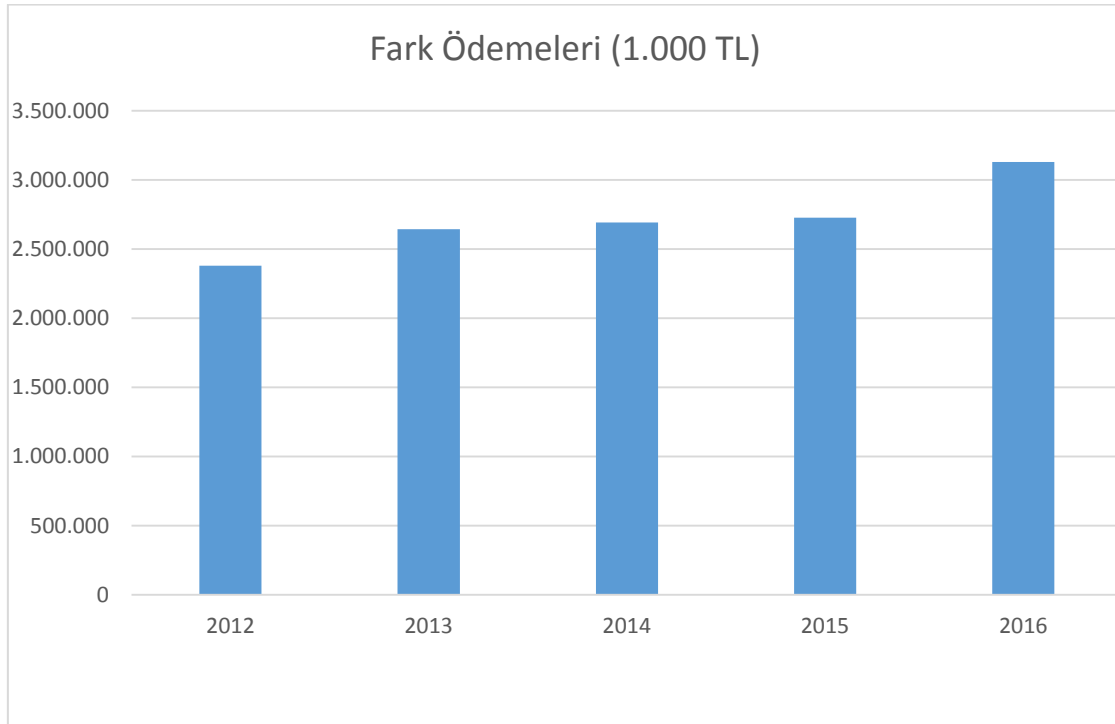
Yer altı suyu kullanılan ve su kısıtı olduğunun Bakanlıkça tespit edildiği yerlerdeki parsellerde 2016 yılında ekimi yapılan dane mısır alanları, fark ödemesi desteğinden faydalandırılmamaktadır. Bu alanlarda mercimek ve nohut için fark ödemesi desteğinde %50 ilave destek ödenmektedir (Anonim 2016a).

Çizelge 7.4.'de belirtilen ürünlere listede belirtilen miktarlarda; ayrıca, 2016 yılında sözleşmeli yağlık ayçiçeği, aspir, kanola ve soya fasulyesi üretimi yapan üreticilere fark ödemesi desteğine ilave olarak aşağıda belirtilen miktarlarda destekleme ödemesi yapılmıştır.

Çizelge 7.4. Fark ödemesi desteklemeleri (Anonim 2016a)

Fark Ödemesi Destekleri	Krş/Kg	Sözleşmeli üretime İlave (Krş/Kg)
Yağlık Ayçiçeği	40	6
Kütlü pamuk	75	-
Soya Fasulyesi	60	3
Kanola	50	4
Aspir	55	9
Dane Mısır	2	-
Buğday, Arpa, Yulaf, Çavdar, Triticale	5	-
Çeltik	10	-
Kuru Fasulye, Nohut, Mercimek	30	-
Zeytinyağı	80	-
Çay	13	-

2012 ile 2016 yılları arasında yapılan fark ödeme desteklemeleri Şekil 7.3.'de gösterilmektedir. Ayrıca 2010 ile 2015 yılları arasında fark ödemesi desteklemeleri kapsamında ürün bazında yapılan ödemeler Çizelge 7.5.'de gösterilmektedir.

Şekil 7.3. 2012 ile 2016 yılları arasında yapılan fark ödeme desteklemeleri (Anonim 2017d)

Çizelge 7.5. Ürün bazında fark ödemesi desteklemeleri (1.000 TL) (Anonim 2017d)

FARK ÖDEMESİ DESTEKLERİ	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Kütlü Pamuk	520.564	797.070	1.123.688	960.792	1.336.337	1.754.496
Yağlık Ayçiçeği	200.970	252.764	225.977	262.200		
Soya Fasulyesi	10.569	19.300	27.800	37.181		
Kanola	15.297	16.670	17.884	25.033		
Aspir	6.805	4.540	4.689	5.044		
Dane Mısır	163.559	182.275	180.812	194.522	225.733	222.725
Zeytinyağı	11.788	19.111	37.846	53.040	50.570	57.918
Çay Primi	126.259	148.910	147.467	137.544	140.288	151.812
Buğday Desteği	835.288	857.349	501.999	778.221	938.049	539.941
Çeltik Desteği	52.589	73.504	45.517	75.943		
Diğer Hububat Desteği	103.366	108.642	52.704	84.288		
Bakliyat Desteği (Kuru fasülye)	5.038	5.168	3.018	5.790		
Bakliyat Desteği (Mercimek)	9.969	10.485	6.036	15.900		
Bakliyat Desteği(Nohut)	9.390	7.639	3.264	6.888		
TOPLAM	2.071.451	2.503.427	2.378.701	2.642.385		

7.3.4 Hayvancılık desteklemeleri

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca hayvancılık desteklemelerinin amacı; hayvancılığın geliştirilmesi, sağlıklı üretimin artırılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması, yerli hayvan genetik kaynaklarının yerinde korunması ve geliştirilmesi, kayıt sistemlerinin güncel tutulması, hayvancılık politikalarının etkinliğinin artırılması ve hayvan hastalıklarıyla mücadele için yetiştiricilerin desteklenmesi olarak belirlenmiştir.

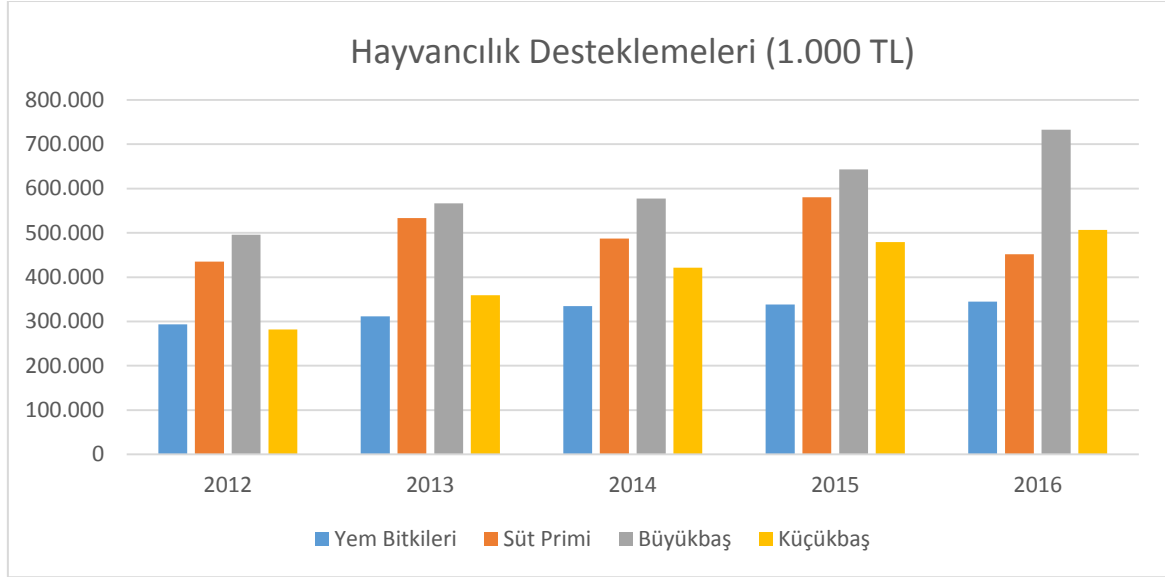
2016/8791 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilen Hayvancılık Desteklemelerinin usul ve esasları 24.06.2016 tarih ve 29752 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Hayvancılık Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliği (Tebliğ No:2016/26) ile belirlenmiştir.

Buzağı ve malak desteğemesi

4 aylık ve üzeri buzağı desteklemelerinde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından tutulan hayvan kayıt sistemine (TURKVET) ve Bakanlık ile Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği tarafından tutulan e-ıslah veri tabanına kayıtlı ve Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine üye üreticilere buzağı başına 350 TL destekleme yapılmaktadır.

Hayvanları e-ıslah veri tabanının soy kütüğü bölümüne kayıtlı ve başvurusunu Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği aracılığı ile yapmış üreticilere hayvan başına 500 TL destekleme ödemesi yapılmaktadır. Ayrıca döl kontrolü kapsamında testlerini tamamlamış boğaların buzağılarına ilave 50 TL ödenmektedir (Anonim 2016a).

2012 ile 2016 yılları arasında hayvancılık desteklemeleri içinde en fazla ödemenin yapıldığı desteklemelere ilişkin veriler Şekil 7.4.'de gösterilmektedir.

Şekil 7.4. Hayvancılık Desteklemeleri (Anonim 2017d)

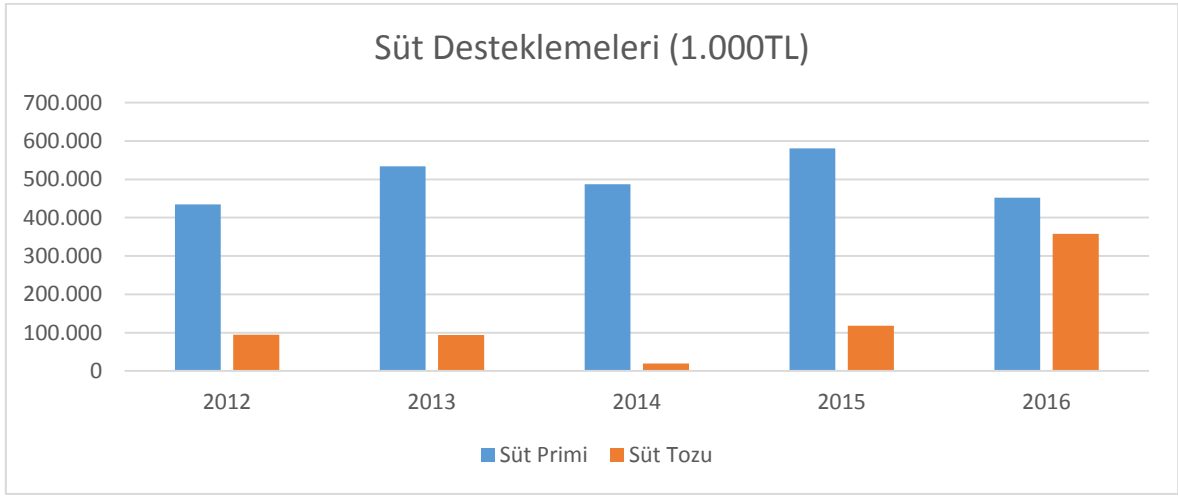
Çiğ süt desteklemesi

Çiğ süt desteklemesi, hazırlanan ödeme göstergeleri esas alınarak; gıda mevzuatına uygun olarak, üretici örgütleri üzerinden pazarlanan soğutulmuş inek, manda, koyun ve keçi sütüne farklı olmak üzere Bakanlığın belirleyeceği dönemler ve birim fiyatlar üzerinden ödenmektedir.

Çiğ süt desteklemesi 1987 yılından itibaren uygulanmaktadır. 2016 yılında bakanlık bünyesinde çalışmaları tamamlanan Süt Kayıt Sistemi ile üretilen sütün kayıt altına alınması, sürdürülebilir gıda güvenliği ve dönemsel olarak sütün piyasa hareketlerini izlemek suretiyle üreticinin ve tüketicinin fiyat dalgalanmaları karşısında korunmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Çiğ süt desteğinde ıslah amaçlı kalite standardına ilave ödeme yapılmasında ise 2016 yılı çiğ süt desteklemesi alan, Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği üyesi ve soykütüğü sistemine kayıtlı, 10 baş saf ırk ineğe (etçi ırklar hariç) sahip yetiştiricilerden 2016 yılında en az üç kez süt içerik analizi (yağ, protein, somatik hücre) yaptırmış üyeler

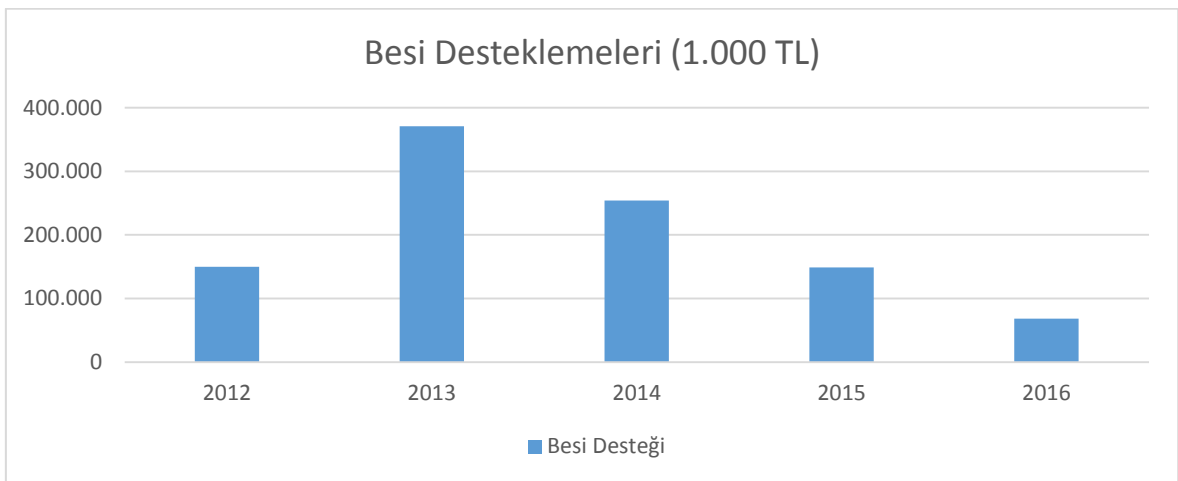
faaydalanabilmektedir. 2012 ile 2016 yılları arasında süt primi ve süt tozu demelerine ilişkin veriler Şekil 7.5.'de gösterilmektedir.

Şekil 7.5. 2012 ile 2016 yılları arasında yapılan süt primi ve süt tozu desteklemeleri (Anonim 2017d)

Besilik erkek sığır desteklemesi

Besilik erkek sığır desteklemesi 2011 yılından beri uygulanmaktadır. Bakanlık kayıt sistemlerine kayıtlı, yurt içinde doğmuş, besi süresini tamamlamış erkek sğırlarını (manda dahil), mevzuatına uygun kesimhanelerde kestiren, sözleşmeli besicilik yapan yetiştiricilere 1-300 baş arası kestirdikleri hayvan başına 200 TL destekleme ödemesi yapılmaktadır (Anonim 2016a) 2012-2016 yıllarında yapılan besilik erkek sığır desteklemelerine ait veriler Şekil 7.6.'de gösterilmektedir.

Şekil 7.6. Besilik Erkek Sığır Desteklemeleri (Anonim 2017d)

Çoban (sürü yöneticisi) istihdam desteği

Çoban desteği uygulaması kapsamında, 250 küçükbaş ve üzeri (koyun-keçi) anaç hayvan varlığına sahip işletmelere 5000 TL ödenmektedir. Çobana ait 2016 yılı SGK primleri, kesintisiz olarak en az 5 (beş) ay süre ile toplu ya da dönemler halinde işletme ya da kendisi tarafından yatırılmış olmalıdır (Anonim 2016a).

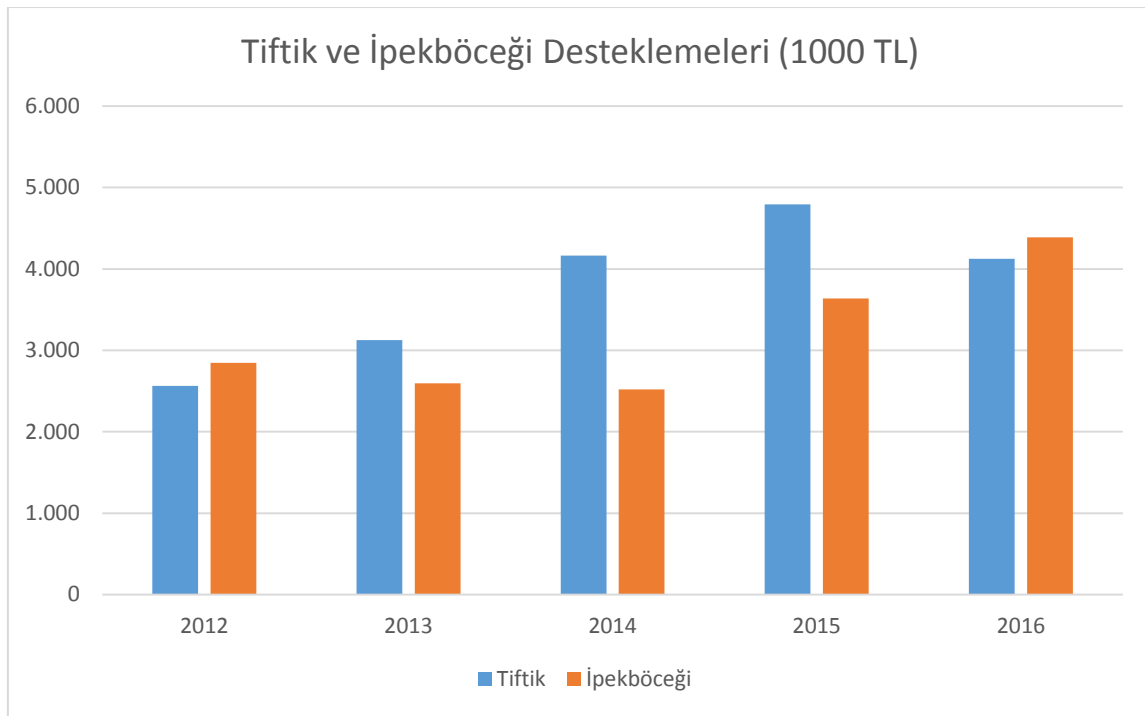
Anaç koyun ve keçi desteklemesi

Koyun ve keçi yetiştiriciliği yapan, damızlık koyun ve keçi yetiştiricileri birliklerine üye, hayvanları Koyun Keçi Kayıt Sistemi (KKKS) ve Koyun-Keçi Bilgi Sistemine (KKBS) kayıtlı yetiştiriciler, anaç hayvan başına yılda bir kez olmak üzere 25 TL desteklemeden yararlandırılmaktadır (Anonim 2016a).

Tiftik keçisi yetiştiriciliğinin ve tiftik üretiminin desteklenmesi

Tiftik keçisi yetiştiriciliğinin teşvik edilmesi ve tiftik üretiminin artırılması için üretmiş oldukları tiftiği Tiftik ve Yapağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Tiftikbirlik), Tiftikbirliğe bağlı kooperatifler veya Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliklerine satan yetiştiricilere 22 TL/kg destekleme yapılmaktadır (Anonim 2016a).

2012-2016 yılları arasında yapılan tiftik desteklemeleri ile ipekböceği desteklemelerine ait veriler Şekil 7.7.'de gösterilmektedir.

Şekil 7.7. Tiftik ve ipekböceği desteklemeleri (Anonim 2017d)

İpekböceği yetiştiriciliğinin desteklenmesi

İpekböceği yetiştiriciliğinin teşvik edilmesi ve üretiminin artırılması için yaş ipekböceği kozası üreticilerine ücretsiz dağıtılan ipekböceği tohumunu sağlayan Bursa Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Kozabirlik)'ne tohum bedeli için kutu başına 50 TL, ürettiği yaş ipekböceği kozasını Kozabirlik/kooperatifleri veya faaliyet alanı kozadan flatürle ipek çekimi ve işleme olan tüzel kişilik vasıflarına haiz işletmelere satan yetiştiricilere ise kilogram başına 40 TL destekleme yapılmıştır (Anonim 2016a).

Arılı kovan desteklemesi

Arıcılık Kayıt Sistemine (AKS) kayıtlı, en az 30 (otuz), en fazla 1.000 (bin) adet arılı kovana sahip yetiştirici/üretici örgütü üyesi arıcılara arılı kovan başına 10 TL destekleme ödemesi yapılmaktadır. Üreticiler bakanlık il/ilçe müdürlüklerine şahsen veya üyesi buldukları yetiştirici/üretici örgütü aracılığı ile başvuruda bulunabilmektedirler (Anonim 2016a).

Yem bitkileri desteklemeleri

Çiftçi kayıt sistemine kayıtlı arazileri üzerinde kaba yem üretmek amacıyla yem bitkileri ekilişi yapan üreticilere yapay çayır mera için üretim yaptıkları ilk yıl, çok yıllık yem bitkilerinden yonca için 4 yıl ve korunga için 3 yıl süreyle, tek yıllık yem bitkileri ekilişlerinde ise üretim yaptıkları yıl için belirlenen destekleme birim fiyatları üzerinden, ürünü hasat etmeleri kaydıyla dekar başına Çizelge 7.6.'da belirtilen miktarlarda destekleme ödemesi yapılmıştır.

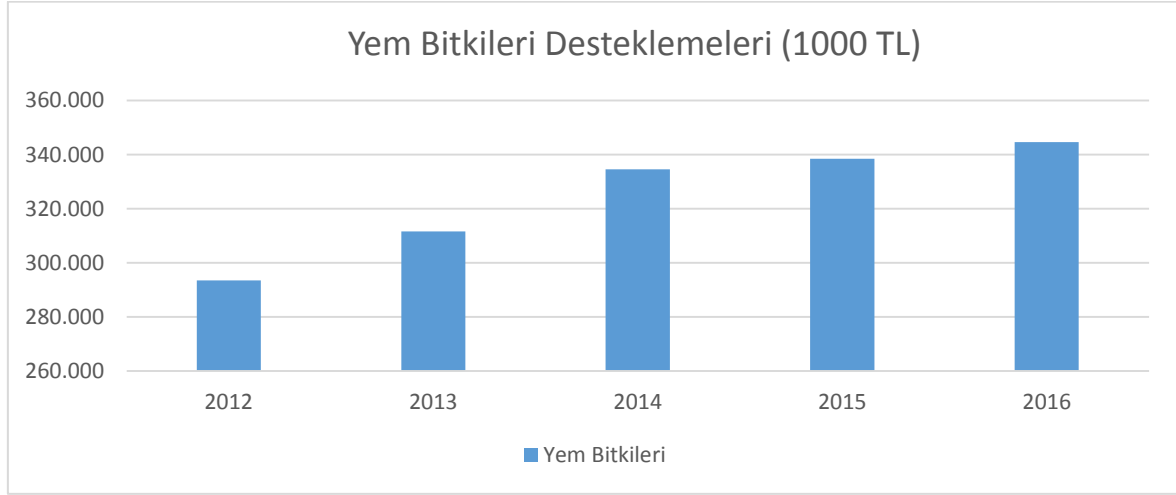
Çizelge 7.6. Yem bitkileri desteklemeleri (Anonim 2016a)

Yem Bitkileri Desteği	TL/Dekar
Yonca (sulu)	60 TL/Dekar/Yıl
Yonca (kuru)	35 TL/Dekar/Yıl
Korunga	45 TL/Dekar/Yıl
Tek Yıllıklar	40
Silajlık Tek Yıllıklar	55
Silajlık Mısır (sulu)	90
Silajlık Mısır (kuru)	45
Yapay Çayır Mera	150
Patates Siğili Görülen Alanlarda Yem Bitikleri Desteği	Aldığı desteğe ilave %50

Patates siğili hastalığı görülen 14 ilde (Adana, Afyonkarahisar, Aksaray, Artvin, Ankara, Bursa, Gümüşhane, Iğdır, Kayseri, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sivas ve Trabzon) ve

güvenlik kuşağında alternatif ürün olarak yem bitkileri üretimi yapan üreticilere 2016 yılı için yem bitkileri desteklemelerine ilave olarak %50 destekleme ödemesi yapılmıştır.

Yer altı suyu kullanılan ve su kısıtı olduğunun Bakanlıkça tespit edildiği yerlerdeki parsellerde 2016 yılında ekimi yapılan fiğ, macar fiği, burçak ve mürdümük için yem bitkisi desteğine ilave olarak %50 destekleme ödenmektedir (Anonim 2016a). 2012-2016 yıllarında yapılan yem bitkileri desteklemelerine ilişkin veriler Şekil 7.8.'de gösterilmektedir.

Şekil 7.8. Yem bitkileri desteklemeleri (Anonim 2017d)

Bombus arı desteklemesi

Doğal polinasyonu sağlamak amacıyla Bakanlık kayıt sistemlerine kayıtlı seralarda bombus arısı kullanan yetiştiricilere koloni başına 60 TL destekleme yapılmaktadır.

Hayvan hastalığı tazminatı desteklemeleri

5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu kapsamında belirlenen hayvan hastalıkları tazminatı il ve ilçelerde oluşturulan kıymet takdir komisyonu tarafından belirlenerek hayvan sahiplerine ödenmektedir.

Atık desteği

Bakanlıkça belirlenen aşı uygulamaları sonrasında oluşan atıklar için 2016 yılında hayvan sahiplerine büyükbaş hayvan başına 400 TL, küçükbaş hayvan başına ise 100 TL destek ödemesi yapılmıştır (Anonim 2016a).

Hastalıktan ari işletme desteklemeleri

Hastalıklardan ari işletmeler için sağlık sertifikasına sahip olan süt sığırı işletmelerinde bulunan, damızlık boğalar ve altı ay yaşın üzerindeki erkek hayvanlar hariç, tüm sığırlar için hayvan sahiplerine hayvan başına doğrudan destekleme ödemesi yapılmaktadır. Ari sığır

başına ödeme birim miktarları 500 başa kadar 200 TL, 501 baş ve üzeri için ise 100 TL olarak uygulanmaktadır. Bu desteklemeden yararlanan işletmelere 4 ay ve üzeri buzağı/malak destekleme ödemesi yapılmamaktadır. Ayrıca Onaylı Süt Çiftliği Sertifikasına sahip olan işletmelerdeki ari işletme desteği alan tüm sığırlar için ilave olarak hayvan başına 60 TL ödeme yapılmaktadır.

Programlı aşı ve küpe uygulamaları desteği

Bakanlıkça programlanan aşı uygulamalarının serbest veteriner hekimler tarafından uygulanması durumunda uygulayıcıların desteklenmesidir. 2016 uygulamaları aşağıdaki esaslara göre yapılmaktadır:

a) Bakanlıkça programlanan aşılama öncelikle Resmi Veteriner Hekim ve Veteriner sağlık teknikeri/teknisyenleri tarafından gerçekleştirilir. İl/ilçe müdürlüğünün personel ve iş durumu programlı aşılama gerçekleştirilmesi için yetersiz ise il müdürlüğü ile Veteriner Hekim Odası arasında yapılacak protokol çerçevesinde programlı aşılama yaptırılabilir.

b) Bakanlıkça uygulanan programlı aşılama desteklemesinden, aşığı tatbik eden ve mesleğini 6343 sayılı Kanuna göre serbest olarak icra eden Veteriner Hekimler yararlanır.

c) Desteklemelerden, kamuda görevli Veteriner Hekimler, Veteriner sağlık teknikeri ile teknisyenleri ve hayvancılık işletmelerinde sözleşmeli olarak görev yapan Veteriner Hekimler yararlanamaz.

ç) Bakanlıkça programlanan illerde uygulanan iki ay ve üzeri yaştaki sığır, manda, koyun ve keçilere şap aşısı, üç aydan yukarı yaştaki ergin ya da genç tüm dişi sığır, manda, koyun ve keçiler ile damızlık olarak ayrılacak erkek koyun ve keçilere uygulanan brusella konjunktival aşısı destekleme kapsamındadır. Aşı ve küpe için ödenen destekleme miktarları Çizelge 7.7.'de gösterilmektedir.

Çizelge 7.7. Aşı ve küpe desteklemeleri (Anonim 2016a)

Aşı Desteği	TL/Baş
Şap Aşısı (Büyükbaş)	0,75
Şap Aşısı (Küçükbaş)	0,50
Brucellosis (Büyükbaş)	1,50
Brucellosis (Küçükbaş)	0,50
Küpe Uygulama Desteği	1

Biyolojik ve biyoteknik mücadele desteği

Türkiye’de bitkisel üretime arız olan zararlı organizmalara karşı biyolojik ve/veya biyoteknik mücadelenin yaygınlaştırılması ile kimyasal ilaç kullanımının azaltılması amacıyla Çizelge 7.8.’de belirtilen birim fiyatlarda biyolojik ve biyoteknik mücadele desteği verilmektedir.

Çizelge 7.8. Biyolojik ve biyoteknik mücadele desteklemeleri (2016a)

Biyolojik ve Biyoteknik Mücadele Desteği	TL/dekar
Biyolojik Mücadele Desteği (örtüaltı)	350
Biyoteknik Mücadele Desteği (örtüaltı)	110
Biyolojik Mücadele Desteği (açık alan)	35
Biyoteknik Mücadele Desteği (açık alan)	35

Su ürünleri desteklemeleri

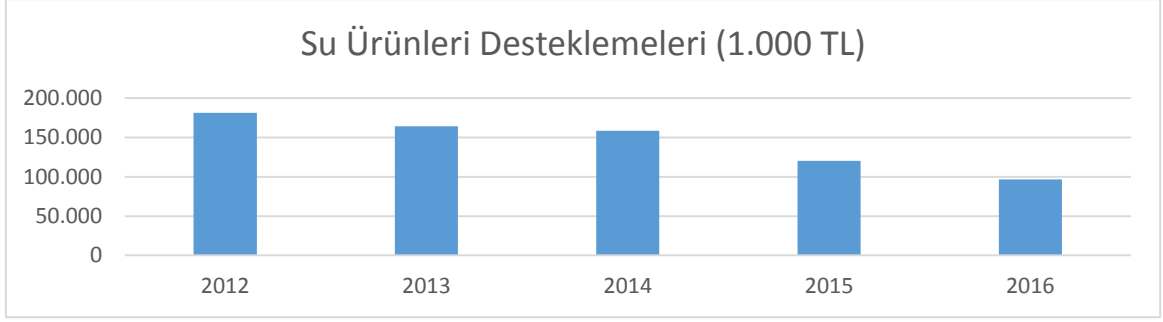
Su ürünleri yetiştiriciliği yapanlara, su ürünleri kayıt sistemine kayıtlı olmak şartıyla kilogram başına Çizelge 7.9.’de belirtilen miktarlara göre destekleme ödemesi yapılmaktadır. Bir işletmenin faydalanabileceği en fazla miktar yılda 500.000 kg olup; 250.000 kg’a kadar kısmına aşağıda belirtilen miktarın tamamı, 250.001 – 500.000 kg olan kısmı için ise %50’si tutarında destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Türkiye’de bulunan mevcut su kaynaklarında maksimum şekilde faydalanmak için, suyun sınırlı olduğu yerlerde su ürünlerinin ve farklı balık türlerinin üretimini sağlamak amacıyla kapalı sistem yapanlara da Çizelge 7.9.’da belirtilen miktarda destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Çizelge 7.9. Su ürünleri desteklemeleri (2016a)

Su ürünleri desteği	TL/kg
Alabalık	0,65
Yeni Türler	1
Midye	0,05
Kapalı Sistem Üretim	0,50

2012-2016 yılları arasında su ürünlerine yönelik yapılan destekleme ödemelerine ait veriler Şekil 7.9.’da gösterilmektedir.

Şekil 7.9. Su ürünleri desteklemeleri (Anonim 2017d)

Hayvan gen kaynakları desteklemeleri

Hayvan genetik kaynaklarının yerinde korunması ve geliştirilmesi amacıyla Bakanlıkça uygulanan proje kapsamındaki yetiştiricilere, koruma ve geliştirme sürüleri için büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarda farklı olmak üzere hayvan başına, arıcılıkta ise kovan başına Çizelge 7.10.'da belirtilen miktarlarda ödeme yapılmaktadır. Bu desteklemeden yararlandırılan sığırlar (manda dahil) için 4 ay ve üzeri sığır/malak, soy kütüğü ve döl kontrolü desteklemeleri, koyun ve keçiler için anaç koyun-keçi desteklemesi ve kovanlar için arıcılık desteklemesi yapılmamaktadır.

Çizelge 7.10. Hayvan gen kaynakları desteklemeleri (Anonim 2016a)

Hayvan Gen Kaynakları Desteği	TL/Baş/Kovan
Büyükbaş Hayvan Koruma	550
Küçükbaş Hayvan Koruma	80
Sığır Pedigrili Koruma	800
Arı Koruma	40
Halk Elinde Küçükbaş Hayvan Islahı (Elit Sürü Yavru)	70
Halk Elinde Küçükbaş Hayvan Islahı (Taban Sürü Yavru)	40
Halk Elinde Manda Islahı	850
Damızlığa Ayrılan Manda Sürüsü	200
Damızlık Erkek Materyal (koç ve teke)	200

7.3.5 Diğer tarımsal amaçlı desteklemeler

Yurt içi sertifikalı tohum kullanım ve sertifikalı fidan/çilek fidesi ve standart fidan kullanım destekleri; sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde kaliteye, teknoloji kullanımına ve çevre koruma önceliklerine göre bitkisel üretim faaliyetinde 2016 yılı ekim/dikimleri için dekar başına Çizelge 7.11.'de belirtilen miktarlarda ödeme yapılmaktadır.

Çiftçi kayıt sisteminde kayıtlı olan ve sertifikalı, sanayiye yönelik meyve çeşitleri fidanı kullanan çiftçilere, aldığı desteğe ilave olarak da Çizelge 7.11.'de belirtilen miktarda destekleme ödemesi yapılmaktadır.

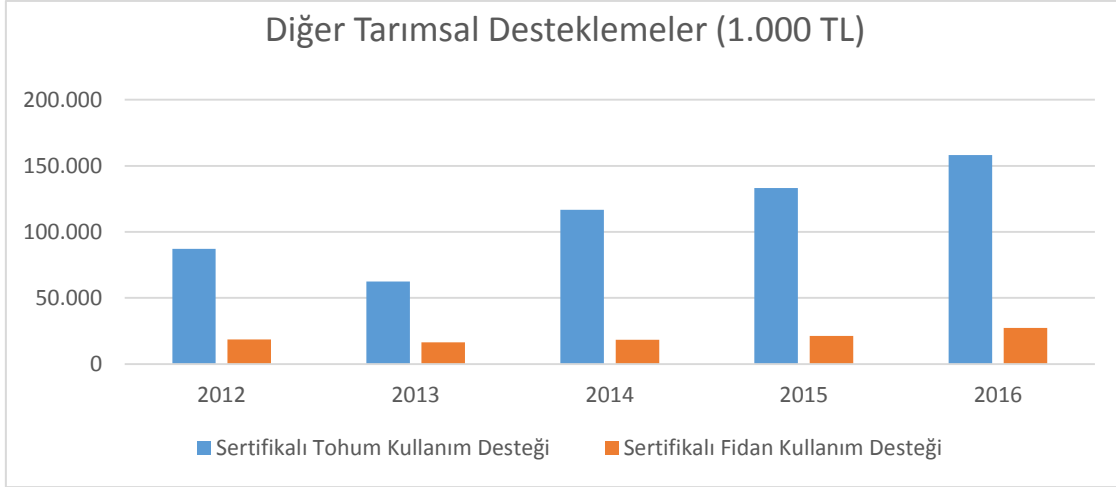
Patates siğili hastalığı görülen 14 ilde (Adana, Afyonkarahisar, Aksaray, Artvin, Ankara, Bursa, Gümüşhane, Iğdır, Kayseri, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sivas ve Trabzon) ve güvenlik kuşağında sertifikalı/standart fidan kullananlara ilave olarak %50 destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Geleneksel zeytin bahçelerinin iyileştirilmesi kapsamında Çiftçi Kayıt Sisteminde kayıtlı olan çiftçilere dekar başına Çizelge 7.11.'de belirtildiği üzere dekara 100 TL destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Çizelge 7.11. Diğer desteklemeler (Anonim 2016a)

Yurtiçi Sertifikalı Tohum Kullanım Desteği		TL/Dekar
Buğday, Arpa		8,5
Yonca, Yer Fıstığı		15
Tritikale, Yulaf, Çavdar		6
Çeltik		8
Nohut, Kuru Fasulye, Mercimek Soya Fasulyesi		20
Susam, Kanola, Aspir		4
Patates		80
Korunga, Fiğ, Yem Bezelyesi		10
Orijinal ve Üstü Tohumluk Kullananlar		İlave %50
Yurtiçi Sertifikalı Fidan, Çilek Fidesi ve Standart Fidan Kullanım Desteği	Standart TL/dekar	Sertifikalı TL/dekar
Bodur meyve fidan türleri bahçe tesisi	150	400
Yarı bodur meyve fidan türleri bahçe tesisi	150	350
Bağ, zeytin ve diğer meyve fidanları ile bahçe tesisi	100	280
Aşılama ile çeşit değiştirme	-	250
Virüsten ari fidanlara ilave olarak	50	100
Sertifikalı çilek fidesi	-	350
Antep fıstığı anacı ile bahçe tesisi	100	280
Patates siğili hastalığı görülen alanlarda ve güvenlik kuşağında fidan kullanımı	Aldığı desteğe ilave %50	Aldığı desteğe ilave %50
Sanayiye yönelik çeşitlerde ilave destek	-	Aldığı desteğe ilave %50
Geleneksel zeytin bahçelerinin rehabilitasyonu	100	

2012-2016 yıllarında sertifikalı tohum ve fidan kullanım desteklemelerine ait veriler Şekil 7.10.'da gösterilmektedir.

Şekil 7.10. Sertifikalı tohum ve fidan kullanım desteklemeleri (2012-2016) (Anonim 2017d)

Yurtiçi sertifikalı tohum üretim desteği

Tohumculuk sektörünün uluslararası rekabete uygun bir şekilde gelişmesini sağlamak için, yurt içi tohum üretiminin yetersiz olduğu bazı türlerde, yurt içinde sertifikalı tohum üreten/ürettiren ve sertifikalandıran, yurt içinde satışını gerçekleştiren Bakanlık tarafından yetkilendirilmiş tohumculuk kuruluşu olarak kabul edilen, Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı gerçek ve tüzel kişilere 2016 yılında ürettikleri tohumlar için Çizelge 7.12.'de belirtilen miktarlarda destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Çizelge 7.12. Sertifikalı tohum üretim desteklemeleri (Anonim 2016a)

Yurt İçi Sertifikalı Tohum Üretim Desteği		TL/kg
Buğday, patates		0,10
Arpa, tritikale, yulaf, çavdar		0,08
Çeltik		0,25
Nohut, kuru fasulye, mercimek aspir		0,50
Korunga, fiğ, yem bezelyesi		0,75
Soya		0,35
Kanola		1,20
Susam		0,60
Yonca		2
Yer fıstığı		0,80
Orijinal ve üstü tohumluk üretimi	Orijinal / Temel 2-3	Aldığı Desteğe %50 ilave
	Orijinal / Temel 1	Aldığı Desteğe %100 ilave
	Ön Elit / Elit	Aldığı Desteğe %500 ilave
	Süper Elit	Aldığı Desteğe %2000 ilave

Çiftlik muhasebe veri ağı desteği

Çiftlik Muhasebe Veri Ağı sisteminin yaygınlaştırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla, Bakanlıkça belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde 81 ilde örnek olarak seçilen işletmeler arasından belirlenecek 6.000 işletmeye, işletme başına 425 TL destekleme yapılmaktadır.

Tarımsal yayım ve danışmanlık desteği

Ülkenin tarımsal yayım ve danışmanlık sisteminin çoğulcu, etkin ve verimli bir yapıya kavuşmasını sağlamak amacıyla, Bakanlıkça yetkilendirilerek tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti sunan ziraat odası ve üretici örgütlerine, işletme bazlı danışmanlık yapmak üzere istihdam ettiği azami 5 tarım danışmanı için destekleme ödemesi yapılmaktadır. Ziraat odası ve üretici örgütlerine istihdam edilen her bir tarım danışmanı için 30.000 TL tarımsal yayım ve danışmanlık desteği 12 aylık hizmet sunumuna bağlı olarak eşit iki dilim halinde ödenmektedir.

Yurt içi sertifikalı fidan üretim desteklemesi

Sertifikalı sınıfında tüm çeşitlerde sertifikalı fidan üretimi yapan, bunların yurt içinde satışını gerçekleştiren, Bakanlık tarafından yetkilendirilmiş tohumculuk kuruluşu olarak kabul edilen, Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı gerçek ve tüzel kişilere 2016 yılında ürettikleri aşılı fidan adedi başına 1 TL ve aşısız fidan adedi başına ise 0,5 TL destekleme ödemesi yapılmaktadır.

AR-GE desteği

Tarım sektörünün ihtiyaç duyduğu öncelikli konulara ilişkin bilgi ve teknolojilerin geliştirilmesi ve bunların çiftçiler ile tarımsal sanayicilere aktarılması amacıyla, Bakanlıkça uygun görülen araştırma geliştirme (AR-GE) projelerine destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Sekretarya hizmetleri Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar tarafından yürütülen Bakanlık Ar-Ge Destek Programı kapsamında 2016 yılı içerisinde 11. proje çağrısına çıkmıştır. Programa 288 yeni proje teklifi gelmiş olup Sekretarya, Bilim Komitesi ve Değerlendirme Kurulu tarafından uygun görülen 60 proje ile sözleşme yapılmıştır. Program kapsamında önceki yıllarda kabul edilmiş projelerden 2016 yılı içerisinde 60 proje sonuçlanmıştır. Hali hazırda ise 166 proje devam etmektedir. Bakanlık Ar-Ge Destek Programı kapsamında desteklenen projelerden tarım ekonomisi konularındaki projelerin gelişme ile sonuç raporlarının değerlendirilmesi yapılmış, yerinde izleme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Program kapsamında 2016 yılında tarım ekonomisi konularında 24 proje devam etmiş olup bu projelerden 23'ü sonuçlanmıştır. Bu projelere 2016 yılında 53.626 TL destekleme ödemesi yapılmıştır (Anonim 2017d).

7.3.6 Telafi edici ödeme desteklemeleri

Patates siğili görölen alanlar ile patates siğili için oluşturulan güvenlik kuşaağındaki alanlarda, karantina önlemi olarak alternatif ürün yetiştirilmesi veya nadasa bırakılması durumunda, çiftçi kayıt sistemine dahil olan çiftçilere dekar başına 110 TL destek verilmektedir. Destekleme ödemesi aynı parsele 3 yılda bir defa ödenmekte ve 3 yılı kapsayacak ödeme 2016 yılında yapılmaktadır. Patates siğili ile bulaşık alanlarda ve oluşturulan güvenlik kuşaağında, ödemeye esas yıllarda alternatif ürün olarak patates veya Solanaceae familyasına ait bitkiler ile toprak parçası taşıyacak yumrulu bitkiler, fide ve fidan gibi üretim materyalleri dışındaki bitkisel ürünleri yetiştiren veya nadas uygulayan çiftçiler destekleme ödemelerinden yararlanmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye’de son yıllarda uygulanan destekleme politikaları genel olarak piyasa fiyatları üzerinde doğrudan etkide bulunmayan desteklemelerdir. 2000 yılından sonra uygulanan tarımsal destekleme politikaları çerçevesinde fiyat politikasından vazgeçilmiş, piyasa fiyatlarına doğrudan müdahale edilmemiştir. Ancak fındık örneğinde olduğu gibi kimi zamanlar bu politikanın dışına çıkmıştır. Türkiye’de son yıllarda yapılan tarımsal desteklemeleri ana başlıklar altında toplayacak olursak bunlar: alan bazlı desteklemeler, fark ödemeleri, hayvancılık desteklemeleri, telafi edici desteklemeler, diğer tarımsal desteklemeler, sigorta desteklemeleri, kırsal kalkınma amaçlı destekler, genç çiftçi desteklemeleri ve kırsal kalkınma (IPARD) destekleridir. Hayvancılık desteklemeleri ile fark ödemeleri gerek parasal değer, gerekse de yıllar itibari ile çeşitlilik bakımından tarımsal desteklemeler içinde en önemli yeri tutmaktadır. 2008 yılından sonra DGD ödemelerinin kaldırılması da kuşkusuz bu sonucu etkilemektedir. Türkiye’de tarımsal destekleme politikalarının üretimi artırıcı yönde etkili olması beklenmektedir. Çünkü yağlı tohumlu bitkiler, kırmızı et ve bazı hububatlarda arz talebi karşılayamamaktadır. Bu yönüyle DGD ödemelerinin kaldırılması olumlu bir gelişme olarak yorumlanabilir. AB ile uyum çalışmalarının 2008 yılından itibaren aksaması, tarımsal destekleme politikalarında da kendini göstermekte ve mevcut destekleme politikalarında uyumsuzluk yaşanmaktadır.

Desteklemelerin önemli bir kısmını oluşturan alan bazlı ödemelerden; doğrudan gelir desteği 2009 yılında kaldırılmıştır. Yine 2009 yılında toprak analiz desteği, organik tarım ve iyi tarım desteklemeleri ödenmeye başlamıştır. Doğrudan gelir desteğinin kaldırılmasına rağmen 2016 yılına kadar mazot ve gübre desteklemelerinde önemli bir artış gerçekleşmemiştir. 2017 yılında ise Milli Tarım Projesi kapsamında mazot maliyetinin yarısının karşılanacağı ifade edilmişse de (Anonim 2017c) bu uygulama 2018 yılına bırakılmıştır.

Fark ödemelerinde pamuk, ayçiçeği, soya ve zeytinyağında 2001 yılından beri desteklemeler yapılmaktadır. 2005 yılında hububatlar, 2009 yılında ise bakliyatlar destekleme kapsamına alınmıştır. Fark ödemelerinde, ilgili üründe üreticinin eline geçmesi beklenen fiyat ile belirlenen hedef fiyat arasındaki farkın üreticilere prim olarak ödenmesi esas alınmaktadır. Prim ödemeleri, üreticileri üretime teşvik edici yönü ile önemli desteklemedir. Ancak temel besin maddeleri hububatlar ve bakliyatlar için ödenen prim ödemelerinde yıllardır önemli bir artış gerçekleştirilmemiştir. 2010 yılından itibaren 30 havza üzerinden verilmeye başlayan fark ödemeleri 2017 yılından itibaren 941 havza/ilçe için ayrı ayrı planlanmıştır.

Hayvancılık desteklemeleri başlığı altında birçok uygulama yapılmaktadır. Bunların başlıcaları yem bitkileri, büyükbaş, küçükbaş hayvan desteği, buzağı desteği, süt destekleri, su ürünleri desteklemeleri, arıcılık, ipek böceği, tiftik desteklemeleri ve besilik sığır desteğidir. Bunların dışında da yıllar itibari ile irili ufaklı birçok destekleme uygulaması yapılmaktadır. Hayvancılık desteklemelerinin önemli bir parçası olan ve büyükbaş, küçükbaş hayvansal üretimin en önemli girdilerinden kaba yem ihtiyacının karşılanması için yıllardır yem bitkileri desteklemeleri yapılmaktadır. Çok yıllık ve tek yıllık yem bitkileri, silajlık mısır ile yapay çayır mera desteklemelerinden oluşan yem bitkileri desteklemeleri bu önemine rağmen hayvancılıkta maliyetlerin düşmesinde çok fazla etkili olamamıştır. Bunda dekar başına yapılan ödemelerde yıllar itibari beklenen artışların yapılmaması da rol oynamaktadır. Türkiye kırmızı et ihtiyacının önemli bir kısmını ithal etmektedir. İthalat ile mücadele etmede, ön önemli girdi olan kaba yem ihtiyacının karşılanması gerekmektedir. Bunun için ise yem bitkilerinin ekiliş alanlarının, birim alandan alınan verimin artırılması için düzenlemeler yapılmalı ve teşvikler artırılmalıdır. Büyükbaş hayvan ve küçükbaş hayvan desteklemeleri ıslah amaçlı yetiştirici birlikleri tarafından yürütülen projeler kapsamında yapılmaktadır. Böylelikle aynı zamanda hayvansal üretimde verim artışının sağlanması hedeflenmektedir. Ödemeler hayvan başına yapılmaktadır. Büyükbaş hayvan desteklemeleri 2015 yılına kadar anaç sığır üzerinden verilmekte iken 2016 yılında buzağılar destekleme kapsamına alınmıştır. Hayvancılık desteklemelerinde önemli bir parçayı da süt desteklemeleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda verilen desteklemeler; süt primi, süt tozu ve süt analiz destekleridir. Süt primi ödemeleri üreticilerin pazarladıkları süt miktarı üzerinden ödenmektedir. Süt tozu desteklemesi ise özellikle süt arzının yüksek olması durumunda piyasayı düzenlemek amacıyla yapılan ödemelerdir. Bu yönüyle de piyasa fiyatlarının düşmesinin önüne geçilmekte ve üreticilerin mağduriyetleri engellenmeye çalışılmaktadır. Tiftik üretimi ve ipekböceği desteklemeleri diğer desteklemelere nazaran bölgesel bazda sürdürülen ve bu alanda kurulmuş üretici örgütlerinin de etkin olarak yer aldığı ödemelerdir. Üretilen ürünün

pazarlanması sonucu kilogram üzerinden verilmektedir. Gerek tiftik üretiminin gerekse de ipek üretiminin ekonomik yönlerinin dışında kültürel anlamda da önemli ürünler olması, bu desteklemelerin sürdürülmesi gerekliliğinin bir diğer tarafını oluşturmaktadır.

Diğer tarımsal amaçlı destekler başlığı altında da sertifikalı tohum ve sertifikalı fidan kullanım destekleri 2005 yılından itibaren verilmektedir. Yıllar itibari ile bu yönde artan talebi karşılama ve özel sektörü de sertifikalı tohum ve sertifikalı fidan üretimine teşvik etmek amacıyla söz konusu ürünlerin üretimleri de daha sonra destekleme kapsamına alınmıştır. Toplam desteklemeler içerisinde çok fazla yer almamasına rağmen giderek artan bir grafik çizen sertifikalı tohum ve fidan destekleri verimliliğin artırılması için önem arz eden desteklemelerdir.

Tarımsal yayım ve danışmanlık desteği 2015 yılına kadar ziraat odaları, üretici örgütleri, tarımsal danışmanlık dernek ve vakıfları, tarımsal danışmanlık şirketleri ve serbest tarım danışmanları üzerinden yapılmakta iken 2016 yılında sadece ziraat odaları ve üretici örgütlerinin istihdam ettikleri danışmanlar üzerinden yapılmıştır. Yayım faaliyetlerinin kırsal alanda yaşayan, bilgi ve teknolojiye nispeten daha zor ulaşan üreticiler için önemi yadsınamaz. Bu önemli faaliyetin ise sadece örgütler üzerinden yürütülmesi olumlu sonuçlar getirecektir.

8. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

8.1 AB’de Üretici Örgütlerinin Tarımsal Desteklemeler İçindeki Fonksiyonları

Avrupa Birliğinde Ortak Tarım Politikası ve Ortak Balıkçılık Politikası kapsamında verilen tarımsal desteklemelerde üretici örgütlerinin etkin bir şekilde yer aldığı desteklemeler özellikle Ortak Piyasa Düzenleri içerisinde verilen desteklemelerdir. 21 ürün/ürün grubu için ayrı ayrı düzenlenen piyasa düzenlerinde olduğu gibi tek Orta Piyasa Düzeninde de bu durum devam etmiştir. Türkiye’de ise Ortak Piyasa Düzenine yönelik çalışmalar henüz tamamlanmamıştır.

Ortak piyasa düzenleri kapsamında, sektör bazlı olarak verilecek destekler daha önce de ifade edildiği üzere üretimi artırmaya yönelik olarak değil, sektörün iyileştirilmesine ve kapasitesini artırmaya yönelik olarak verilmektedir. Bu desteklerin verilebilmesi için zeytin ve zeytinyağı sektöründe veya meyve ve sebze sektöründe AB tarafından tanınmış olan üretici örgütleri aracılığıyla programlar/projeler hazırlanmakta; destekler bu programlar/projeler üzerinden verilmektedir. Hazırlanan programlar/projeler sayesinde bu sektörlerde rekabet gücü, kalite gibi kavramlar hakkında iyileştirme çalışmaları yapılmaktadır. Türkiye için bu planın uygulanması, üretici örgütlerinin güçlendirilmesi ve çiftçilerin üretici örgütlerine üyeliğinin teşvik edilmesi sayesinde mümkün olacaktır. Zira, Türkiye’de mevcut üretici örgütleri AB ile kıyaslandığında istenilen düzeyde gelişmemiştir. Bu kapsamda yürütülen çalışmaların bir neticesi olarak, 2004 yılında “Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu” çıkarılmıştır. Bahse konu Kanun öncesi, bu alanda tüm birlikleri kapsayan üst bir kanun bulunmamakta; bunun yerine fazla sayıda farklı mevzuat bulunmaktaydı. Kanun ile birlikte üretimi talebe göre şekillendirmek, ürün kalitesini artırmak gibi nedenlerle ürün veya ürün grubu bazında bir araya gelmek suretiyle üretici birliklerinin kurulması öngörülmüştür. Buna rağmen, Türkiye’de hala eski mevzuata dayanarak oluşturulmuş, adı birlik olan birçok üretici örgütü, kooperatif gibi kuruluş bulunmaktadır. Dolayısıyla, öncelikli olarak bu yasa bolluğunun ve bunun sebebi olarak ortaya çıkan karmaşanın ortadan kaldırılması gerekmektedir. Zira farklı mevzuata dayanarak kurulmuş olmaları sebebiyle yetki alanları da farklılık gösteren çok sayıda üretici örgütünün ve kooperatifin olması, buna rağmen bu örgütlerin kapasitelerinin yetersiz olması ve AB’dekinin aksine bu örgütlerin kısıtlı yetkilere sahip olmaları, Türkiye’deki üretici örgütlerini zayıf kılmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye’de üretici örgütlerinin zayıf olma nedenlerinden biri olarak, çiftçiler arasında örgütlenme bilincinin düşük olması sebebiyle, bu örgütlere üyeliğin düşük seviyede olması da

gösterilebilir. Bu sebeple, çiftçiler arasında örgütlenme bilincinin geliştirilmesi de bu süreçte önem taşımaktadır (Yılmaz 2008).

2008 yılı sonrası, Türkiye-AB ilişkilerinde müzakerelerdeki mevcut sorunlar sebebiyle Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye'ye ilişkin bir Katılım Ortaklığı Belgesi çıkarılmamıştır. Dolayısıyla Türkiye'de de cevabi nitelikte bir Ulusal Program hazırlanmamıştır. Ulusal Program'ın yokluğunda, reform sürecinin disiplinli bir şekilde yürütülmesi amacıyla Türkiye'de, AB Bakanlığı koordinasyonunda ilgili Bakanlıklardan toplanan veriler ışığında Ulusal Eylem Planı (UEP) hazırlanmıştır. Bahse konu UEP, Kasım 2014-Haziran 2015 dönemini kapsayan İlk Aşama ve Haziran 2015-Haziran 2019 dönemini kapsayan İkinci Aşama'dan oluşmaktadır. Bu kapsamda, destekler ile bağlantılı olarak, tarımsal ürünlerde ortak bir piyasa düzeni kurulmasına ilişkin 1308/2013 sayılı Tüzük'e uyum sağlanması öngörülmüştür. Bunu gerçekleştirmek amacıyla 2017 yılının II. dönemine kadar 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 5200 sayılı Üretici Birlikleri Kanunu ve 5957 sayılı Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunların değiştirilmesi ya da yeni ve/veya ilave bir düzenleme yapılması yoluyla, Türkiye'de tarım sektöründe faaliyet gösteren üretici örgütlerinin AB'ye uyumlu güçlü bir örgütsel yapı kazanmaları ve üretici örgütlerinin yetkili kamu kurumu tarafından tanınmasına yönelik AB ile uyumlu bir sistem geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Tezcan 2015).

Avrupa Birliği'nde sofralık zeytin ve zeytinyağı, şarap, meyve-sebze, pamuk, arı, şerbetçiotu, ipek böceği, ham tütün ve balıkçılık Ortak Piyasa Düzenlerinde üretici örgütlerine çeşitli görevler verilmiştir. Fakat bu üretici örgütleri için birlik genelinde ortak bir mevzuat bulunmamaktadır. Her üye devlet yeni kurulan veya mevcut üretici örgütlerini kendi iç hukuk kuralları çerçevesinde ve her ürünün ortak piyasa düzeninde belirtilen kurallara göre tanıyarak onaylamaktadır. Bu hususlar 2007 yılında tek ortak piyasa düzenine geçişten sonra da devam etmiş, üretici örgütlerinin desteklemelerdeki etkinliği yerini korumuş ve üretici örgütlerine birçok sorumluluk verilmiştir.

Üretici örgütlerinin Ortak Piyasa Düzeni içerisinde görev alabilmeleri için üye ülke tarafından belirlenen tanınma şartlarını sağlaması gerekmektedir. Tanınma kriterlerinin başında her ürün/ürün grubunda değişmekle birlikte yeterli ekonomik etkinlik ve kimi zaman belli oranda üye üretici sayısı gibi şartlar bulunmaktadır. Üretici örgütlerinin uyması gereken en genel şartlar; ortak piyasanın amaçlarına ve işlemesine aykırı faaliyette bulunmamak ve özellikle ırk ayrımından kaçınmaktır.

Üreticiler için örgütlere üye olmak tamamen gönüllük üzerine kuruludur. Ancak özellikle ürün pazarlamada ve kimi desteklemelerden faydalanmak için üreticiler bu örgütlere bir nevi üye olmak zorunda bırakılmaktadırlar.

Avrupa Birliğinde üretici örgütleri desteklemelerin uygulama aşamasında yer almakta ve üreticiler ile resmi makamlar arasında adeta köprü görevi görmektedir. Ayrıca üretici örgütlerinin bu görevlerinin dışında hem planlama hem de uygulamasını yürüttükleri çeşitli program ve projeler de Birlik tarafından desteklenmektedir. Bu program veya projeler genel itibari ile aşağıdaki başlıkları içermektedir.

- Pazar izleme ve yönetimi
- Çevreye yönelik iyileştirme çalışmaları
- Üretim modernizasyonu
- Üretim kalitesinin geliştirilmesi
- Kalite sertifikasyonu
- Eğitim ve yayım
- Reklam
- Kriz önleme ve kriz yönetimi
- Ürün işleme
- Hastalık ve zararlılarla mücadele
- Depolama
- Piyasadan geri çekme

Avrupa Birliğinde Ortak Tarım Politikası çerçevesinde Ortak Piyasa Düzenleri içerisinde üretici örgütlerinin etkin bir şekilde yer aldığı zeytin ve zeytinyağı sektörü, meyve-sebze sektörü ve arıcılık sektöründe üretici örgütlerinin görev ve sorumlulukları aşağıda açıklanmıştır.

Zeytin ve zeytinyağı ortak piyasa düzeninde üretici örgütlerine veya birliklerine verilen görevler aşağıda sıralanmıştır:

Üyelerinin/ortaklarının üretim beyanlarını ve destekleme başvurularını kabul etmek, bunları incelemek ve bunları ilgili resmi mercilere iletmek. Üretici örgütlerine üye/ortak olmayan üreticiler başvurularını yetkili makamlara kendileri yapmak zorundadırlar. Üretici birlikleri kendilerine verilen destekleme ödemelerini örgütlere, örgütlerde üye üreticilere vermek zorundadır.

Üyelerinin yardım başvurularında beyan ettikleri üretim miktarlarını kontrol ederek resmi makamlara yardım etmek. Böylece üyelerinin haklarını da koruyabilmektedirler.

Desteklemeler dışında örgütler ve birlikleri zeytin ve zeytinyağı üretiminde kalitenin geliştirilmesi ve çevreye olan olumsuz etkileri azaltmaya yönelik çalışmalar da yürütmektedir.

Üretim planlaması kapsamında üye devletler üretici örgütleri ile işbirliği yapmak zorundadır.

1998 yılında katı ve sıvı yağlarda müdahale alımlarına son verilmiştir. Fakat piyasada fiyatların belli seviyenin altına düşmesi durumunda depolama yapılarak piyasa fiyatlarının oluşmasına katkı sağlanmaktadır. Bu kapsamda üretici örgütlerine öncelik verilmektedir (Ekmen 2006).

Üretici örgütlerinin veya bunların birliklerinin ürünler hakkında bilgilendirme veya reklam yapmak amacıyla hazırladıkları projeleri Birlik tarafından finanse edilmektedir.

Tek Ortak Piyasa Düzeni içinde de zeytin ve zeytincilik alanında kurulmuş ve tanınma sağlamış üretici örgütlerinin pazarlama, kalite, çevre etkileşimi ve rekabet konularında hazırladıkları çalışma programları Birlik tarafından finanse edilmektedirler.

Meyve sebze sektöründe de üretici örgütleri pazarlama, destekleme ve üretim planlaması konularında etkin görev almaktadırlar. Üretici Örgütleri arzın toplanması, pazar yöneliminin, kalitenin ve çevresel yönetimin geliştirilmesi bakımından Meyve ve sebze OPD'nin anahtar unsuru haline dönüşmüştür. AB desteklerini, İşletme Programı yürüten Üretici Örgütlerine, pazarladıkları üretim değerinin belli bir oranına kadar İşletme Fonlarına eş finansman şeklinde vermektedir (Köse 2007).

Avrupa Birliğinde meyve ve sebze sektöründe faaliyet gösteren üretici örgütlerine ürünlerini piyasadaki geri çekme hakkı tanınmıştır. Topluluğun müdahale konusundaki genel yaklaşımı, geri çekmelerin üretim fazlası olan yıllarda arzın ve fiyatların istikrarı için kısa süreli bir araç olarak kullanılması ve taze ürün piyasası için alternatif bir çıkışın olmamasıdır (Köse 2007).

Ortak Piyasa Düzenleri Tüzüğünde, arıcılar için de AB'nin %50'ye kadarını finanse ettiği destek programları bulunmaktadır. Üye devletler, sektör temsilcisi üretici örgütlerle ortaklaşa yapacağı ve üç yıllık bir sürede gerçekleştirilmesi gereken programlar hazırlayarak Avrupa Birliği desteklerinden faydalanabilmektedirler. Bu programlarda arıcılığın geliştirilmesi ve arıcılıktan elde edilen ürünlerin pazarlanmasında üreticilere katkı sağlanması ana amaçtır. Bu desteklemeden faydalanmak isteyen ülkeler için, Birlik tarafından üye devletlere getirilen ilk şart arıcılık sektöründe söz sahibi üretici örgütler ile işbirliğidir (Tezcan 2015).

Üretici örgütleri Ortak Balıkçılık Politikası OPD'nin oluşturulduğu ilk yıldan beri AB mevzuatında yer almaktadır. AB, OBP'nin 1970 yılında oluşturulan 'piyasa düzeni'

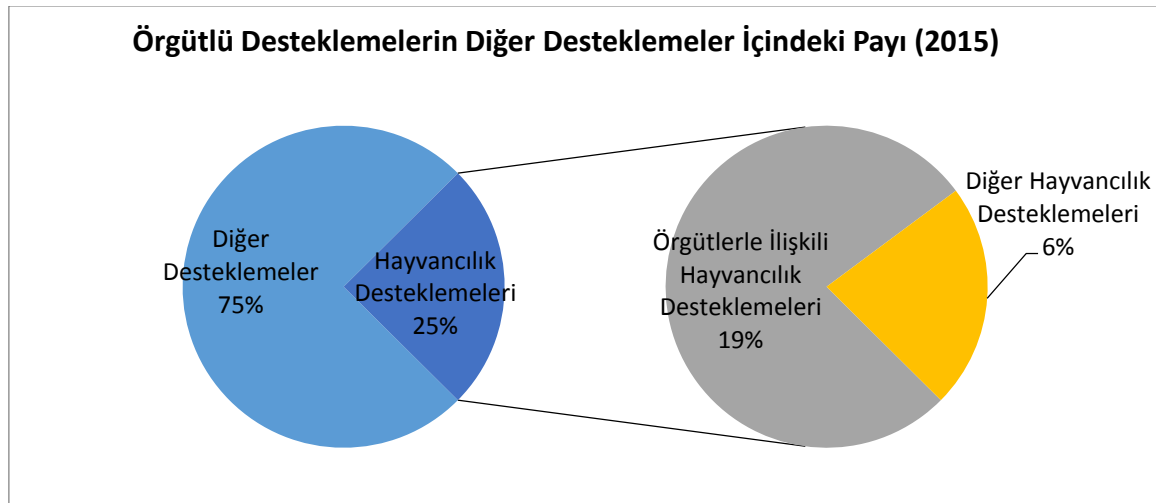
politikasının merkezine üretici örgütlerini koymuştur. AB, üreticilerin her zaman örgütlenerek piyasayı daha kolay ve iyi bir şekilde düzenleyebileceklerini düşünmektedir. Üretici örgütleri piyasanın istikrara kavuşturulması ve düzenlenmesi amacıyla Birlik tarafından oluşturulan araçların uygulanmasında kilit rol oynayan yapılar olarak görülmektedir (Afanasjeva 2012).

Bu sebeple, 1970 yılından reform sürecine kadar üretici örgütlerinin yapılarının güçlendirilmesi için gerekli destekler sağlanmış ve oluşan bu güçlü yapıdan beklentiler artmıştır. Her ne kadar üretici örgütlerinin reform öncesi süreçte OPD'nin işleyişi açısından önem arz ettiği bilirse de AB, reform sürecinde, üretici örgütlerinin daha güçlü bir yapıya kavuşturulmalarını, piyasa üzerinde daha etkin olmalarını ve sürdürülebilir balıkçılığa daha fazla katkıda bulunmalarını hedeflemiştir.

Ortak Balıkçılık Politikası Ortak Piyasa Düzeni içinde tanınmış üretici örgütleri üretim ve pazarlama planları, depolama yardımları, pazarlama tedbirleri ve kota uygulamaları kapsamında Birlik tarafından desteklenmektedirler (Bozkuş 2015).

8.2. Türkiye’de Üretici Örgütlerinin Tarımsal Desteklemeler İçindeki Fonksiyonları

Türkiye’de geçmişte ve hali hazırda birçok başlık altında destekleme ödemesi yapılmaktadır. Bu desteklemelerden Hayvancılık Desteklemeleri başlığı altında verilen desteklemelerin bir kısmı üretici örgütleri ile ilişkilendirilmiştir. 2016 yılında ise tarımsal danışmanlık ve yayım desteği ile yağlık ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola ve aspir prim ödemelerinde üretici örgütlerine yer verilmiştir. 2015 yılında ödenen üretici örgütleri ile bağlantılı desteklemelerin hayvancılık desteklemeleri ve toplam desteklemeler içerisindeki payı Şekil 8.1.’de gösterilmektedir.

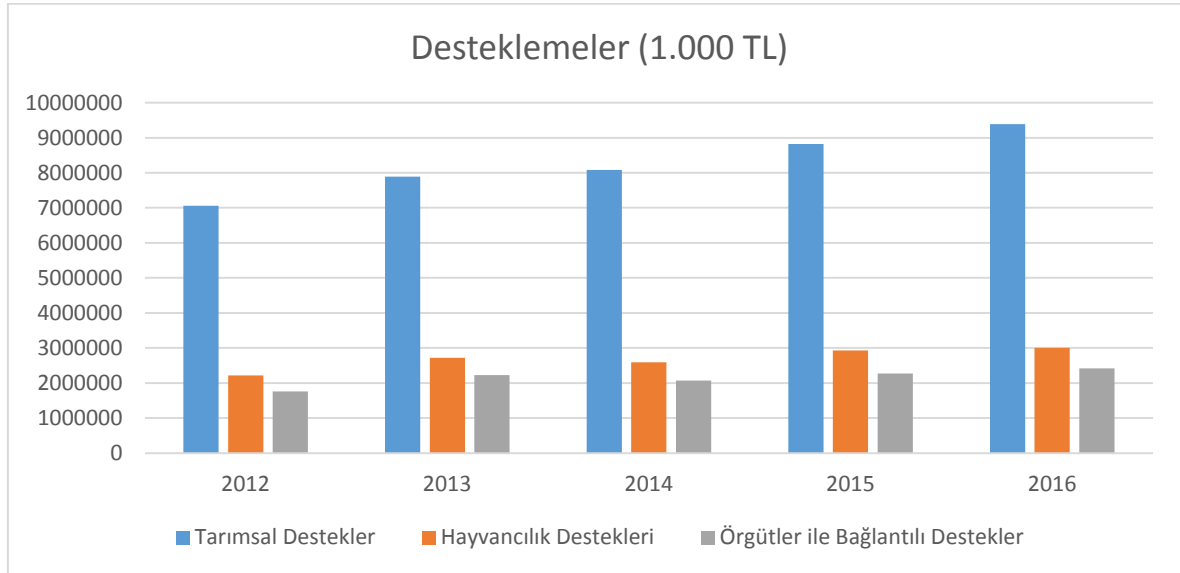
Şekil 8.1. Örgütlü desteklemelerin diğer desteklemeler içerisindeki payı (GTHB verileri kullanılarak araştırmacı tarafından derlenmiştir)

Hayvancılık desteklemelerinde üreticiler farklı sebeplerle örgütlere yönlendirilmektedir. Bu sebepler şunlardır:

- Üreticinin söz konusu desteklemelerden faydalanabilmesi için konu ile ilgili kurulmuş olan üretici örgütüne üyeliğinin olması,
- Üreticinin üretici örgütlerince yürütülen çeşitli sistem veya kayıt programlarına kayıtlı olması,
- Üreticinin ürettiği ürünleri üretici örgütlerine veya üretici örgütleri aracılığıyla pazarlaması,
- Destekleme başvurularının örgütler üzerinden yapılması,
- Girdi sağlanmasıdır.

Hükümet tarafından tarımsal desteklemelere dair yürütülen politikalarda yıllar itibari ile değişiklik yapılması sebebiyle, tarımsal desteklemelerde üretici örgütlerinin pozisyonları 2015 ve 2016 yılları için ayrı ayrı ele alınacaktır. Desteklemelerde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından birçok kriter veya şart aranmaktadır. Bu çalışmada çiftçi örgütleri öncelikli olarak ele alınacak olup, diğer hususlar göz ardı edilecektir

Şekil 8.2.'de 2012 ile 2016 yılları arasında yapılan toplam desteklemeler, hayvancılık desteklemeleri ve örgütlerle bağlantılı hayvancılık desteklemelerine ait grafik gösterilmektedir.

Şekil 8.2. Tarımsal desteklemeler, hayvancılık desteklemeleri ve örgütler ile bağlantılı destekler (GTHB verileri kullanılarak araştırmacı tarafından derlenmiştir)

8.2.1 2015 yılında çiftçi örgütleri ile ilişkilendirilen desteklemeler

Anaç sığır yetiştiriciliğı desteklemesi

Anaç sığır yetiştiriciliğı yapan en az beş baş anaç sığıra sahip, yetiştirici/üretici örgüt üyesi yetiştiriciler yılda bir kez olmak üzere hayvan başına desteklemeden yararlandırılmaktadır. Tarımsal amaçlı kooperatifler ve süt üreticileri birlikleri, yetiştirici/üretici örgütlerinden birine tüzel kişilik olarak üye olması halinde tek işletme olarak kabul edilmektedir.

Anaç sığır desteklemesinden yararlanmak isteyen yetiştiriciler, başvurularını üyesi bulunduğu yetiştirici/üretici örgütüne dilekçe ile yapmaktadırlar. Yetiştirici/üretici örgütleri, kooperatifler ise üyeleri adına başvuruları bölge veya il üst birlikleri aracılığıyla olmak üzere İl/İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüklerine yapmaktadırlar.

Buzağı desteklemesi

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliğince ortak tutulan sığır cinsi hayvanların kaydedildiğı veri tabanı E-İslah' a kayıtlı buzağuların yararlanabildiğı bir desteklemedir.

İşletmesi soy kütüğüne (Soy kütüğü-ön soy kütüğü sistemi: Bakanlık ve Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği ortaklığında e-İslah veri tabanı ile yürütölen sığır kayıt sistemi) kayıtlı yetiştiriciler Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğı aracılığıyla, ön soy kütüğüne kayıtlı olanlar ise şahsen veya üyesi olduğı yetiştirici/üretici örgütleri aracılığıyla il/ilçe müdürlüklerine dilekçe ile müracaatta bulunabilirler.

Besilik materyal üretim (anaç sığır) desteklemesi

Güney Doğı Anadolu Projesi (GAP), Doğı Anadolu Projesi (DAP), Doğı Karadeniz Projesi (DOKAP) ve Konya Ovası Projesi (KOP) illerinde anaç sığır yetiştiriciliğı yapan, yetiştirici/üretici örgütü üyesi yetiştiriciler üyesi olduğı örgütü aracılığıyla, üye olmayan yetiştiriciler ise ön soy kütüğü üzerinden il/ilçe müdürlüğüne müracaat etmektedirler.

Besilik materyal üretim (buzağı) desteklemesi

Desteklemeye uygun buzağuların, e-İslah veri tabanına kayıtlı sığırlardan bakanlığın uygun bulduğı spermalarla suni tohumlama sonucu doğmuş olması gerekmektedir.

İslah amaçlı süt içeriğinin tespiti desteklemesi

Anaç sığır desteklemesine İslah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri aracılığıyla başvurusu olan yetiştirici, İslah amaçlı süt içeriğinin tespiti desteklemesine de müracaat etmiş kabul edilir. Anaç sığır desteklemesi alamadığı için anaç sığır desteklemesi başvurusu bulunmayan hastalıklardan ari işletmeler ise üyesi olduğı İslah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri aracılığıyla il/ilçe müdürlüklerine müracaat etmektedirler.

Desteklenecek işletmedeki sığırların süt içerik analizinin (yağ, protein, somatik hücre) yaptırılmış e-ıslaha kaydedilmiş olması gerekir. Süt numuneleri Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri tarafından alınmakta ve bu birliklerin sahibi veya ortağı oldukları laboratuvarlarda analiz edilmektedir.

Anaç manda/malak yetiştiriciliği desteklemesi

Anaç manda desteklemesinden yararlanmak isteyen yetiştiricilerden Damızlık Manda Yetiştiricileri Birliği bulunan illerde üye olanlar birlik aracılığıyla, üye olma şartlarını taşımayanlar ile birlik bulunmayan illerdeki yetiştiriciler il/ilçe müdürlüklerine yazılı olarak müracaat etmektedirler.

Anaç koyun ve keçi desteklemeleri

Koyun ve keçi yetiştiriciliği yapan, damızlık koyun-keçi yetiştiricileri birliklerine üye, hayvanları Koyun Keçi Kayıt Sistemi (KKKS) ve Koyun-Keçi Bilgi Sistemine (KKBS) kayıtlı yetiştiriciler, anaç hayvan başına yılda bir kez olmak üzere desteklemeden yararlandırılmaktadır.

Desteklemeden yararlanmak isteyen yetiştiriciler, KKKS' nde işletme ve hayvan bilgilerinin güncellenmesini sağlayarak, güncellenmiş hayvanlarının kulak numaraları listesi bulunan dilekçeyi destekleme başvurusunda bulunmak üzere üyesi olduğu birliğe verir. Birlikler, üyelerinin dilekçeleri ekindeki hayvan listesi ve işletme bilgilerinin kontrolünü yaptıktan sonra, hatalı veya eksik kayıtların olması durumunda il/ilçe müdürlüklerine bildirerek, gerekli düzeltmelerin yapılmasını sağlar ve üyeleri adına destekleme başvurusunda bulunur.

Damızlık koyun ve keçi yetiştiricileri birlikleri, yetiştiricilerin kişi, işletme ve hayvan bilgilerinin müracaatıyla uyumlu olup olmadığını KKKS ve KKBS' den kontrol ederek KKKS' den KKBS'ye kişi bilgilerini aktarır, üyelerinin başvurusunda belirttiği hayvan sayısını KKBS' ye kaydeder. Birlikler, KKKS'den KKBS'ye aktarılmış olan verilere göre; yetiştiricilerinin işletmesinde görülen hayvanları başvuru listesine aktarır, KKBS'den üyelerinin isim, hayvan sayısı ve küpe numaralarını içeren listeyi alarak dilekçe ekinde, CD/DVD ortamında il/ilçe müdürlüklerine müracaat eder.

Destekleme ile ilgili kayıtların düzenli ve doğru olarak KKBS'ye aktarılmasından birlikler sorumludur.

Tiftik keçisi yetiştiriciliğinin ve tiftik üretiminin desteklenmesi

Ürettiği tiftiği 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanuna göre kurulmuş Tiftik ve Yapağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Tiftikbirlik) ve/veya

Kooperatiflerine satan ve Tiftik Kayıt Sistemi (TKS) veri tabanına kaydettiren üreticilere, kilogram başına destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Tiftikbirlik, kooperatiflerinin bulunmadığı üretim yerlerinde, geçici alım yerleri ve merkezleri açmakla, tiftik üretiminin desteklenmesi ile ilgili uygulama esaslarını önceden üreticilere duyuracak tedbirleri almakla sorumludur.

Geçici alım yerleri ve merkezlerinin açıldığı yerlerde üreticiler, Tiftikbirlik ve/veya kooperatiflere dilekçe ile müracaat ederler. Geçici alım yerleri ve merkezlerinin açılmadığı yerlerde ise üreticiler, il veya ilçe müdürlüklerine dilekçe ile müracaat etmektedirler. Daha sonra İl veya ilçe müdürlükleri bu müracaatları en yakın kooperatife veya Tiftikbirliğe bildirir. Tiftikbirlik ve/veya kooperatifleri, alınan ürünler için yürürlükteki mevzuata uygun müstahsil makbuzu düzenler ve bir nüshasını üreticiye verir. Bu makbuzda; üreticinin adı soyadı/unvanı, adresi, T.C./vergi kimlik numarası, ürünün cinsi ve kalitesi, miktarı, alım tarihi, alım fiyatı, tutarı, yapılan kesintiler ve üreticinin net alacağı tutar gösterilmektedir. Göstergelerin hazırlanması için Tiftikbirlik ve/veya kooperatifler, ekinde dilekçe ve müstahsil makbuzlarının yer aldığı ilçe bazlı göstergeye esas tabloyu düzenler ve ilgili il/ilçe müdürlüklerine teslim ederler.

Çiğ süt üretiminin desteklenmesi

Üretmiş olduğu çiğ sütü, Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelik kapsamında faaliyet gösteren süt işleme tesislerine, fatura/e-fatura ve/veya müstahsil makbuzları karşılığında kendisi, yetiştirici/üretici örgütü veya bunların %50'nin üzerinde paya sahip oldukları ortaklıkları vasıtasıyla satan, Süt Kayıt Sistemi (SKS) veri tabanına aylık olarak kaydettiren ve ulusal düzeyde üst örgütlenmesini tamamlamış bir yetiştirici/üretici örgütüne üye olan yetiştiricilere, hazırlanan ödeme icmalleri esas alınarak manda, koyun ve keçi sütü ile inek sütü için soğutulmuş süte farklı olmak üzere beher litre için destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Türkiye Süt Üreticileri Merkez Birliği, Hayvancılık Genel Müdürlüğünün uygun gördüğü birliklere SKS'ye veri giriş yetkisi vermektedir.

Veri giriş yetkisi almış süt üretici birliklerinin bulunduğu yerlerde; üreticilerin ödeme listeleri yetiştirici/üretici örgütlerince aylar bazında hazırlanır ve SKS' ye girilmesi için yetkilendirilmiş süt üretici birliklerine teslim edilir.

Desteklemeden yararlanmak isteyen üreticiler; üyesi bulunduğu yetiştirici/üretici örgütü aracılığı ile SKS'ye veri girişi için yetkilendirilmiş süt üretici birliklerinin olduğu yerlerde bu birliklere, olmayan yerlerde il/ilçe müdürlüklerine müracaat ederler.

Süt tozu üretimi için gerekli olan soğutulmuş çiğ sütün, üretici örgütlerinden tedarik edilmesi esastır. Doğrudan çiftlik bazında sütün tedarik edilmesi halinde üreticinin örgütlü olması ve bu durumun belgelendirilmesi zorunludur.

Arılı kovan desteklemesi

Desteklemeden faydalanacak arıcının, işletmesinin ikamet ettiği ilde kurulmuş yetiştirici/üretici örgütü üyesi olması zorunludur. Ancak, kayıtlı olduğu ilde kurulmuş herhangi bir yetiştirici/üretici örgütü olmaması durumunda komşu ildeki yetiştirici/üretici örgütüne kayıt olması gerekmektedir.

Arıcılık Kayıt Sistemi (AKS) bilgilerini güncelleyen arıcı, destekleme ödemesinden yararlanmak için, arılığın bulunduğu ilin İl/İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğüne gerekli belgelerle şahsen veya üyesi olduğu yetiştirici/üretici örgütü aracılığı ile başvuruda bulunabilir.

İpekböceği yetiştiriciliğinin desteklenmesi

İpekböceği desteklemesinde; Bursa Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliğince (Kozabirlik) yaş ipekböceği kozası üreticilerine ücretsiz ipekböceği tohumu sağlanmakta ve bu hizmet karşılığında her tohum bedeli için devlet tarafından Kozabirliğe destekleme ödemesi yapılmaktadır. Ayrıca ürettiği yaş ipekböceği kozasını Kozabirlik/kooperatifleri veya faaliyet alanı kozadan flatürle ipek çekimi ve işleme olan tüzel kişilik vasıflarına haiz işletmelere satan yetiştiricilere destekleme yapılmaktadır.

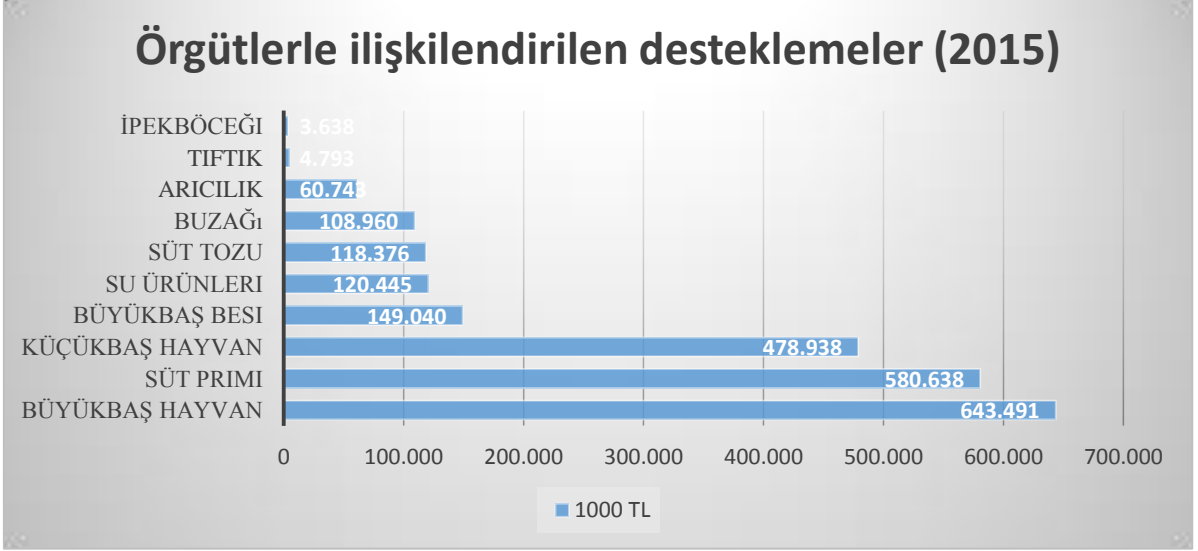
İpekböceği tohumunun temini ve dağıtımı Kozabirlik tarafından yapılmaktadır. Üreticiler tohum taleplerini Kooperatiflere ve ya bakanlık il/ilçe müdürlüklerine yapabilirler. İl/ilçe Müdürlükleri tarafından toplanan talepler Kozabirliğe gönderilmektedir. Kozabirlik tarafından talepler değerlendirilerek kapasite ölçüsünde tohum dağıtımı gerçekleştirilmektedir.

Besilik erkek sığır desteklemesi

Destekleme şartlarına haiz altı baş ve üzeri hayvan sahiplerinden buldukları ilde Kırmızı Et Üreticileri Birliği bulunanlar bu birliğe üye olmak zorundadır. Yıl içerisinde altı baştan daha az hayvan kesimi yaptıranlar ise Kırmızı Et Üreticileri Birliğine üye olmak zorunda değildir. Destekleme başvuruları Kırmızı Et Üreticilerinin bulunduğu yerlerde bu birliklere, bulunmadığı yerlerde ise bakanlık il/ilçe müdürlüklerine yapılmaktadır. Başvuru işlemlerinin yapıldığı birlikler başvuru sahiplerine ait bilgileri düzenleyerek bakanlık il/ilçe birliklerine üyeleri adına başvuruda bulunmaktadır.

Su ürünleri desteklemeleri

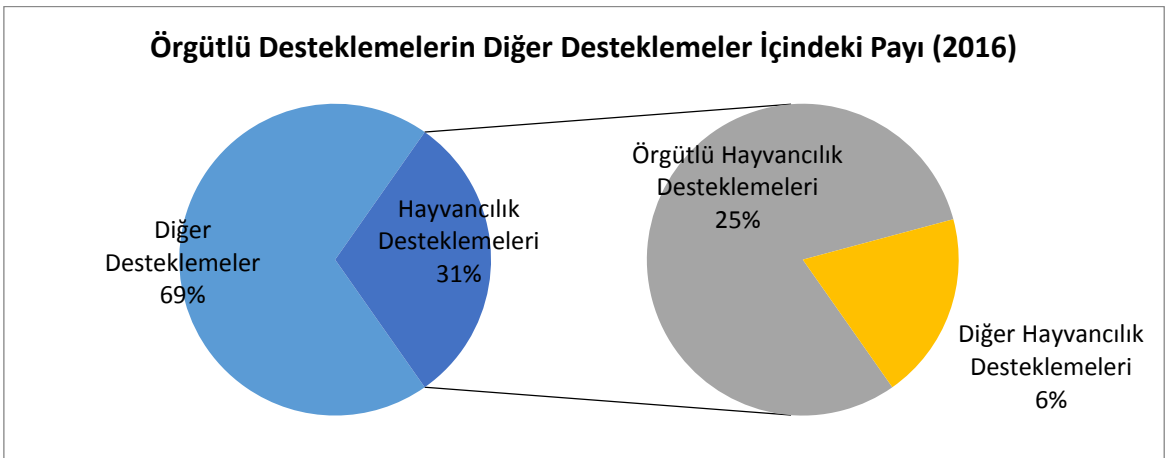
Su ürünleri desteklemelerine başvurabilmek için üreticilerin 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanununa göre kurulmuş su ürünleri yetiştiriciliği konusunda faaliyet gösteren üretici birlikleri veya 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre kurulmuş su ürünleri kooperatiflerine üye olmaları zorunludur. 2015 yılında ödenen üretici örgütleri ile ilişkilendirilen desteklemeler Şekil 8.3.'de gösterilmektedir.

Şekil 8.3. 2015 yılında ödenen örgütlerle ilişkilendirilen desteklemeler (Anonim 2017d)

8.2.2 2016 yılında çiftçi örgütleri ile ilişkilendirilen desteklemeler

2016 yılında ödenen hayvancılık desteklemelerinin toplam destekleme ödemeleri içindeki payı ve buna paralel olarak örgütlerle ilişkilendirilen desteklemelerin payı da artış göstermiştir. Bu duruma ait veriler Şekil 8.4.'te verilmiştir.

Şekil 8.4. Örgütlü desteklemelerin diğer desteklemeler içindeki payı (GTHB verileri kullanılarak araştırmacı tarafından derlenmiştir)

Buzağı-malak desteği

4 ay ve üzeri buzağı, soykütüğü ve döl kontrolü desteklemelerinden faydalanmak isteyen üreticiler Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliklerine üye olmak zorundalar. Bu birlikler tarafından kayıtları tutulan e-ıslah kayıt sistemine kayıtlı olmayan üreticiler söz konusu desteklemelerden faydalanamamaktadır.

Buzağı desteklemesinden yararlanmak isteyen üreticilerden soykütüğüne kayıtlı üreticiler üyesi oldukları Damızlık Birliği vasıtasıyla, önsoy kütüğüne kayıtlı üreticiler ise üyesi oldukları Damızlık Birliğine ve ya şahsen Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl/İlçe Müdürlüklerine başvuru yapabilirler.

Soykütüğü desteklemesinden faydalanmak isteyen üreticiler başvurularını üyesi oldukları Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine yapmaktadırlar. Soykütüğü faaliyetlerinin ve soykütüğü buzağı desteklemesinin yürütülmesinden Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği ve bu birliğe üye il birlikleri sorumlu olup, haksız ödeme yapılmaması ve yetiştirici mağduriyeti yaşanmaması konusunda gerekli tedbirleri almak zorundadırlar.

Malak Desteklemelerinde ise Damızlık Manda Yetiştiricileri Birliği bulunan illerde birliğe üye olma şartlarını taşıyan yetiştiriciler, birliğe üye olmaları koşuluyla ve birlikler aracılığıyla, bu birliklere üye olma şartlarını taşımayan veya birlik bulunmayan illerdeki yetiştiriciler ise Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl/İlçe Müdürlüklerine başvurmaları halinde malak desteklemesinden yararlandırılır. Manda soy kütüğü desteklemesinden faydalanmak isteyen üreticiler ise Manda türünde Soykütüğü ve Önsoykütüğü kayıtlarının yer aldığı, Bakanlık ve Türkiye Damızlık Manda Yetiştiricileri Merkez Birliğince ortak yürütölen Manda Islah Sistemi (MIS) isimli kayıt sistemine kayıtlı malak üzerinden desteklemeden faydalanabilmektedir. Manda soykütüğü faaliyetlerinin ve soykütüğü malak desteklemesinin yürütülmesinden Türkiye Damızlık Malak Yetiştiricileri Merkez Birliği ve soykütüğü yürütme yetkisi alan il birlikleri sorumlu olup, haksız ödeme yapılmaması ve yetiştirici mağduriyeti yaşanmaması konusunda gerekli tedbirleri almak zorundadırlar.

Anaç koyun ve keçi desteklemesi

Genel hatlarıyla 2015 yılında yapılan koyun keçi desteklemelerindeki esaslar ile benzer hükümleri içermektedir. Koyun ve keçi yetiştiriciliği yapan, damızlık koyun ve keçi yetiştiricileri birliklerine üye, hayvanları Koyun Keçi Kayıt Sistemi (KKKS) ve Koyun-Keçi Bilgi Sistemine (KKBS) kayıtlı yetiştiriciler desteklemeden yararlandırılırlar. Üreticiler başvurularını üyesi oldukları Damızlık Koyun Yetiştiricileri Birliklerine veya Damızlık Keçi Yetiştiricileri Birliklerine yapmaktadırlar. Söz konusu destekleme ile ilgili kayıtların düzenli ve doğru olarak KKBS'ye girişinden yetiştirici birlikleri sorumludur.

Tiftik keçisi yetiştiriciliğinin ve tiftik üretiminin desteklenmesi

Söz konusu destekleme başlığında belirlenen esaslar 2015 yılında uygulanan hükümler ile büyük oranda benzerlik göstermektedir.

Çiğ süt desteklemesi

2015 yılı çiğ süt destekleme esasları ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Ayrıca Üretmiş olduğu çiğ sütü, üretici örgütleri aracılığı ile çiğ süt olarak Et ve Süt Kurumu Genel Müdürlüğüne (ESK) satan veya bu kurum ile yapılan sözleşme çerçevesinde süt tozuna çevirten üreticiler de, çiğ süt desteklemesinden yararlandırılmaktadır.

Çiğ süt desteğinde ıslah amaçlı kalite standardına ilave ödeme yapılmasında ise Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği üyesi ve 2016 yılında en az üç kez süt içerik analizi (yağ, protein, somatik hücre) yaptırmış üyeler faydalanabilmektedir. Islah amaçlı süt kalitesinin artırılmasına yönelik analiz ve sonuçların veri tabanına kayıt edilmesinden Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri sorumludur.

Arılı kovan desteklemesi

2015 yılı arılı kovan desteklemeleri ile aynı şartları barındırmaktadır.

İpekböceği desteklemesi

2015 yılı ipekböceği desteklemeleri için belirlenen usul ve esaslarda çiftçi örgütleri açısından değişiklik yapılmadan 2016 yılı içinde uygulamaya konulmuştur.

Besilik erkek sığır desteklemesi

2015 yılı için belirlenen kriterlerde değişiklik yapılmadan 2016 yılı içinde uygulama sağlanmıştır.

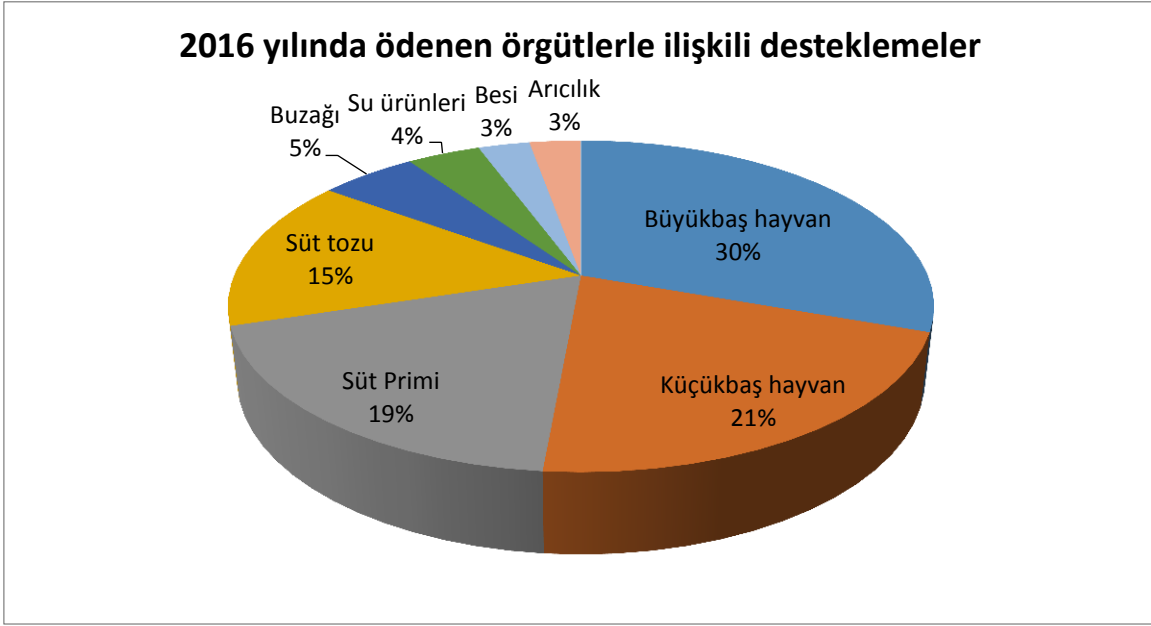
Hayvan genetik kaynaklarının yerinde korunması ve geliştirilmesi

Bu kapsamda verilen desteklemelerden sadece boz sığır ırkı ile yerli kara sığır ırkları için verilen pedigrili koruma desteği ve manda desteğinde yetiştirici/üretici birliklerine üyelik şartı aranmakta diğer desteklemeler için üretici örgütleri ile ilişkili bir durum söz konusu değildir.

Su ürünleri desteklemeleri

2016 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere Dair 2016/8791 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve bu kararla bağlantılı şekilde yayımlanan Su Ürünleri Yetiştiriciliği Destekleme Tebliği (2016/33) gereğince buldukları yerde su ürünleri kooperatifi veya üretici birliği bulunan üreticiler desteklemelerden faydalanabilmek için bu örgütlere üye/ortak olmak zorundadır.

2016 yılında ödenen ve örgütlerle ilişkilendirilen desteklemelerin kendi aralarındaki oranları Şekil 8.5.'de gösterilmektedir.

Şekil 8.5. 2016 yılında örgütler ile ilişkilendirilmiş desteklemeler (GTHB verileri kullanılarak araştırmacı tarafından derlenmiştir)

Tarımsal yayım ve danışmanlık desteği

Tarımsal yayım ve danışmanlık desteklemelerinde 2016 yılı itibari ile bu desteklemeden sadece ziraat odaları ve üretici örgütlerinin, istihdam ettikleri azami beş tarım danışmanı üzerinden faydalanabileceği hükme bağlanmıştır. Yayınlanan tebliğ ekinde yer alan ve Bakanlıkça her bir örgüt için belirlenen tarım danışmanı sayısı üzerinden üretici örgütleri, işletmelere verdikleri tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti karşılığında desteklemeden faydalanabilmektedir.

Türkiye tarım havzaları üretim ve destekleme modeline göre fark ödemesi (prim) destekleri

2016 yılında yağlık ayçiçeği, aspir, soya fasulyesi ve kanola yetiştiricileri üretici örgütleri ile yapacakları sözleşmeli üretim için ek prim ödemesinden faydalanabilmektedirler. Fark ödemesi desteklemeleri ve bu kapsamda sözleşmeli üretime ek prim desteği önceki yıllarda da olmasına karşın ilk kez 2016 yılında üretici örgütleri ile yapılan sözleşmeli üretimler ek prim programına alınmıştır.

2015 ve 2016 yılında örgütler ile ilişkilendirilerek verilen desteklemelerde örgütlere verilen görev ve sorumluluklar kısaca şöyledir:

Üyelerinin destekleme başvurularını almak ve üyeleri adına İl/İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüklerine başvuruda bulunmaktır. Örnek: anaç sığır yetiştiriciliği desteklemesi

Desteklemelerden faydalanmak için başvuruda bulunan üyelerinin belgelerini ve kayıtlarını kontrol ederek, hatalı ve yanlış bilgilerin düzeltilmesini sağlamaktır. Örnek: anaç koyun keçi desteklemeleri

Süt analizleri için üreticilerden numuneleri toplamak, analizlerini yaptırmaktır. Örnek: ıslah amaçlı süt içeriğinin tespiti desteklemesi

Üyelerinin/ortaklarının ürettiği ürünleri satın almak, pazarlamaktır. Örnek: Tiftik ve süt desteklemeleri

Desteklemelerle ilgili uygulama esaslarını üyelerine bildirmektir. Örnek: Tiftik desteklemesi

Üyelerine desteklemeye esas girdilerini sağlamaktır. Örnek: ipekböceği desteklemesi

Soy kütüğü faaliyetleri ve soy kütüğü desteklemelerini yürütmek, haksız ödeme yapılmaması ve yetiştirici mağduriyeti yaşanmamasını sağlamaktır. Örnek: Buzağı ve malak desteklemesi

Hayvancılık Desteklemelerinde görev alan, yetki ve sorumluluk üstlenen örgütler şunlardır:

- Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri
- Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birlikleri
- Damızlık Manda Yetiştiricileri Birlikleri
- Tiftik ve Yapağı Tarım Satış Kooperatifleri
- Süt Üreticileri Birlikleri
- Tarımsal Amaçlı Kooperatifler (Hayvancılık faaliyeti yürütenler)
- Arı Yetiştiricileri Birlikleri
- Bal Üreticileri Birlikleri
- Koza Tarım Satış Kooperatifleri
- Kırmızı Et Üreticileri Birliği
- Su Ürünleri Kooperatifleri
- Su Ürünleri Üretici Birlikleri

Söz konusu görev ve sorumluluklar incelendiği zaman özellikle buzağı, malak desteklemelerinde yer alan soykütüğü desteklemesi diğer desteklemelerden farklı bir özellik göstermektedir. Bu desteklemenin esasını oluşturan soykütüğü düzenlemesi Damızlık Sığır

Yetiştiricileri Merkez Birliği ve Damızlık Manda Yetiştiricileri Merkez Birliği ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yürütülen bir projedir. Söz konusu projenin amaçları;

Türkiye çevre koşullarına uyumlu, yüksek verimli ve uzun ömürlü sığırlar elde etmek,
Kaliteli damızlık sığır ihtiyacını ülke içerisinde karşılamak,

Sisteme kayıtlı yetiştiricilerin iyi bir sürü idaresi ile karlılığını sağlayarak, AB ülkelerindeki işletmeler ile rekabet şanslarını artırmak,

Türkiye'nin et ve süt talebini karşılamaya yönelik sürdürülebilir üretim ve ıslah politikaları gerçekleştirmektir (Anonim 2017e).

Bu destekleme Avrupa Birliğinde üretici örgütleri tarafından yürütülen desteklemeler ile benzerlik göstermektedir. Avrupa Birliğinde örgütler her ne kadar desteklemelerde adeta sekreteryaya görevi üstlenseler de, esas itibari ile belirli amaçlar üzerinde hazırlanmış oldukları proje ve programlar Birlik tarafından desteklenmekte ve bu proje ve programların işlemlerini yürütmektedirler. Soykütüğü desteklemesi bu yönüyle üretici örgütlerinin kontrolünde ve sorumluluğunda olan bir projenin desteklenmesidir.

Yukarıdaki veriler ışığında görülmektedir ki, Avrupa Birliği ve Türkiye'de üretici örgütleri desteklemelerde aktif olarak görev almaktadırlar. Türkiye'de özellikle üretici örgütlerinin son yıllarda desteklemelerde edindikleri görev ve sorumluluklarda bir artış olduğu anlaşılmaktadır. Avrupa Birliğinde ve Türkiye'de desteklemelerde görev alan üretici örgütleri genel itibari ile benzer iş ve işlemleri yürütmektedirler. Ancak Avrupa Birliğinde örgütler ayrıca üretim ve pazarlama planlaması, depolama, pazardan geri çekme kalite ve çevreye yönelik iyileştirme çalışmaları gibi konularda Birlik tarafından desteklenmektedir.

AB'deki örgütlerin desteklemelerde görev ve sorumluk alabilmek için tanınma şartlarını yerine getirmeleri gerekmektedir. Türkiye'de ise Hayvancılık Desteklemelerinde görev alan örgütler için Merkez Birliğini kurmuş olma şartı bulunmaktadır.

8.2.3 Üye/Ortak üreticilerden kesinti

2015 yılında yapılan tarımsal desteklemelerden; ıslah amaçlı yetiştirici birlikleri, üretici birlikleri ve tarımsal amaçlı kooperatiflerin yetki ve görev aldıkları desteklemelerde üyelere ödenen destekten % 0,1 oranında merkez birliklerine, %0,1 oranında da ilgili birlik ve kooperatiflere irat kaydedilmek üzere, Çiftçi Örgütlerini Güçlendirme adı altında toplam % 0,2 oranında sistem üzerinden kesinti yapılmaktadır. Desteklemelerde görev alan örgütlerin ilgili mevzuata göre üst yapılanmalarını tamamlamış olmaları gerekmektedir. Yine bu tarihe kadar üretici örgütlerinin görev aldıkları desteklemelerde ödemeler Bakanlık tarafından ilgili

üretici örgütünün hesabına aktarılmakta, örgütlerde Çiftçi Örgütlerini Güçlendirme adı altında kesintileri yaptıktan sonra kalan miktarları üreticilere dağıtmaktaydı.

2016 yılında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca yapılan açıklamalarda artık ödemelerde yapılacak kesintiler sistem üzerinden doğrudan yapılacak ve kalan miktarlar doğrudan üreticilerin hesabına Bakanlık tarafından yatırılacaktır denilmektedir. Buna göre 2016 yılında Bakanlar Kurulu tarafından alınan 2016/8791 sayılı kararda Çiftçi Örgütlerini Güçlendirme adı altında yapılacak kesinti miktarları belirlenmiştir. Söz konusu miktarlar Çizelge 8.1.'de gösterilmektedir.

Çizelge 8.1. Üye ya da ortak üreticilerden yapılan kesintiler (2016b)

Hizmet Bedeline Konu Destek	Kesinti Oranı (%)
Koyun / Keçi Desteği	%2'si il birliklerine, bu bedelin içinden %5'i Merkez Birliğine
Buzağı / Malak / Besi Desteği	%3'ü il/ilçe birliklerine, bu bedelin içinden %5'i Merkez Birliğine
Arıcılık Desteği	%2'si il birliklerine, bu bedelin içinden %20'i Merkez Birliğine
Su Ürünleri Desteği	%2'si birim kooperatif veya il/ilçe birliklerine, bu bedelin içinden %20'si üst kooperatif veya Merkez Birliğine
Süt Piri Ödemesi	%3'ü birim kooperatif, il/ilçe birliklerine, bu bedelin içinden %5'i üst/bölge kooperatif veya Merkez Birliğine
Tiftik / Yapağı / Koza / İpekböceği Desteği	%3'ü birim kooperatiflere, bu bedelin içinden %20'si üst/bölge kooperatif veya Merkez Birliğine

9. SONUÇ ve ÖNERİLER

Dünya Bankası verilerine göre 2014 öncesi tarımsal üretimde dünyada beşinci sırada yer alan Türkiye, 2014 yılında dokuzuncu sırada yer almıştır. Geçtiğimiz on yıldaki olumlu gelişmelere rağmen, Türkiye tarımsal üretimde işgücü verimliğinde 30, arazi verimliliğinde ise 21. sıradadır (Anonim 2016c). Son yıllarda özellikle hayvansal üretim başta olmak üzere tarımsal üretimde yaşanan yetersizlikler, ithalat odaklı çözümleri gündeme getirmiş 2016 ve 2017 yıllarında birçok tarımsal üründe gümrük vergisi oranları düşürülmüştür. Türkiye maalesef özellikle hayvansal üretimde kendi iç talebini karşılamaktan çok uzaklaşmıştır. Durum böyle iken, orta ve uzun dönemli tarımsal politikalar belirlenmeli ve bu politikalara uygun politika araçları ile amaca yönelik adımlar atılmalıdır.

Tarımsal destekleme araçlarının yönlendirmesi ve katkısıyla sürdürülecek olan tarımsal üretimin zaman içerisinde daha sağlam temeller üzerinde ve hatta kimi zaman kendi ayakları üzerinde istikrarlı bir şekilde devam etmesinin en önemli esaslarından birisi de kuşkusuz örgütlenmedir. Gelişen dünyada her alanda olduğu gibi tarımsal üretimde de organizasyon yani örgütlenme, en etkili kuvvetlerden biridir. Bu anlamda çok az laf ile çok fazla şey anlatan “bir elin nesi var iki elin sesi var” atasözümüz örgütlenmenin önemini basit bir şekilde ortaya koymaktadır.

5488 sayılı Tarım kanununda Türkiye tarım politikalarının amaçlarından ve önceliklerinden birisi de, üretici örgütlerinin geliştirilmesi olarak belirlenmiştir. Ayrıca örgütlülük ve kurumsallaşma ilke olarak kabul edilmiştir. Kanunun 12. maddesinde “Üretici ve yetiştiricilerin çeşitli kanunlara dayanarak kurdukları tarımsal amaçlı kooperatif ve birliklerin faaliyetlerinin tarım politikaları doğrultusunda desteklenmesini ve yönlendirilmesini, ilgili bakanlık ve kuruluşlarla işbirliği içinde yapmaya Bakanlık yetkilidir” denilmektedir. Tarımsal desteklemelerin uygulama esasları başlıklı 20. maddesinde ise, desteklemelerin üretici örgütleri aracılığı ile ödenebileceği hükme bağlanmıştır.

Avrupa Birliği’nde desteklemelerin bir kısmının üretici örgütleri vasıtasıyla dağıtılmasının yanı sıra kooperatiflere bazı avantajlar veya öncelikler de verilmektedir. Örneğin bir AB ülkesi olan İngiltere’de, yumurta satış kooperatifleri oldukça gelişmiştir. Birçok ülkede kooperatifçilik yönünden zor bir alan olarak kabul edilen yumurta satış kooperatiflerinin İngiltere’de fazla gelişmesine şu iki neden gösterilmektedir.

İngiltere’de tavukçuluk işletmeleri gelişmiştir. Bu işletmelerde yumurta yan ürün değil, ana ürünü oluşturmakta ve dolayısıyla işletme için esaslı kazanç kaynağı durumunda bulunmaktadır.

Tarım Bakanlığının teşebbüsü ile İngiltere’de 1928 yılında Milli Marka Ambalaj İstasyonları kurulmuştur. Bundan böyle yumurtalar Bakanlıkça onaylanmış Milli Marka Ambalaj İstasyonlarında tartılıp sınıflandırılmakta, daha sonra da tip ve kalitelerini garantileyen Milli Marka ile markalanmaktadır. Bu markayı taşıyan yumurtalar tüketiciye vermiş olduğu garantiden dolayı daha yüksek fiyata satılmaktaydı. Bu durum, İngiltere’de yumurta üreticilerini birleşerek kooperatif kurmaya yöneltmiştir. Çünkü Tarım Bakanlığı Milli Marka Ambalaj İstasyonu Kurma iznini kooperatiflere daha kolaylıkla veriyordu.

Bugün İngiltere’de pazara sunulan yumurtanın %25’i bu kooperatiflerden geçmektedir.

Bir başka zirai ürün olan hububat pazarlamasında ise yine AB üyesi ülkelerden örnek verilecek olursa; Danimarka’da üretilen hububatın %60’ı, Hollanda’da %65’i, Lüksemburg’da %90’ı, Fransa’da %70’i, Almanya’da ise %52’si kooperatiflerle pazarlanmaktadır.

Tarımsal üretimin toplulaştırılmasına yönelik de örnek verecek olursak: İtalya’da son yıllarda gelişen toplu üretim kooperatifleri, ülkede son yıllardaki yasal, teknolojik ve ekonomik gelişmelerin bir gereği olarak ortaya çıkmışlardır. Nitekim İtalya’da 1971 yılında toprak kiracılığını sınırlayan bir yasanın çıkması üzerine, toprağını tek başına işletemeyip kiraya vermekte olan küçük toprak sahipleri birleşerek toplu üretim kooperatiflerini oluşturmuşlardır. Yerel yönetimlerin bu tip kooperatifleri finansman yönünden geniş oranda desteklemeleri de son kırk yılda bu kooperatiflerin İtalya’da hızla gelişerek parçalanmış kooperatif çiftliklerin yerini almalarına neden olmuştur (Mülayim 2013).

Yukarıda verilen örnekleri çoğaltmak mümkündür. Türkiye’nin de başarılı örnekleri incelemesi ancak kendi ekonomik, sosyolojik, politik durumu ile tarımsal yapısına ve coğrafyasına uygun, özgün tarım politikaları oluşturması ve yürütmesi gerekmektedir. Genel olarak tarım politikalarında özel olarak ise tarımsal desteklemelerde bölge veya illerin avantaj ve dezavantajları, üretim deseni, işletme büyüklükleri, arazi yapısı vb. birçok etken göz önünde bulundurularak üretim yönlendirilmeli ve planlanmalıdır.

Türkiye’de üreticilerin kooperatifleşmeye yönlendirildiği başarılı örnekler mevcuttur. Günümüzde Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri olarak isimlendirilen Köy Kalkınma Kooperatifleri 1965 yılından itibaren kurulmaya başlamış ve sonraları çok büyük gelişme göstermiştir. Hükümet tarafından yürürlüğe konulan “Yurt Dışına İş Gücü Gönderimlerinde

Kooperatif Kuran Köylülere Öncelik Tanınması Projesi” uyarınca kooperatif ortaklarına yurt dışına işçi olarak gitmede öncelik tanınması bu kooperatiflerin sayılarının hızla artmasına sebep olmuştur. 1965 yılında sayıları 58 olan köy kalkınma kooperatifleri 1966 yılında 558’e 1971’de 2270 ve 1974 yılında ise 6000’e ulaşmıştır (Mülayim 2013). Bu kadar hızlı bir gelişme içerisinde her ne kadar olumsuz durumlarla karşılaşılrsa bile tarımsal kalkınma kooperatifleri Türkiye’de demokratik kooperatif anlayışının yer etmesinde önemli bir paya sahiptir.

Desteklemelerin üretici örgütleri ile bağlantılı hale getirilmesi ve desteklemelerde üretici örgütlerine yetki, sorumluluk ve hak verilmesinin birçok faydası bulunmaktadır.

- Kamu idaresi üzerindeki desteklemelerden kaynaklanan iş yükünün paylaşılması,
- Örgütlerin üyeleri ve toplum nezdindeki itibar ve saygınlığının artması,
- Hem kamu idaresi hem de üretici örgütleri tarafından denetlenen bir sürecin oluşturulması,
- Örgütlerin iş yapabilme kapasitesinin artırılması,
- Örgütlerin kurumsallaşmasına katkı sağlaması,
- Destekleme politikalarının belirlenmesinde üretici örgütü temsilcilerinin söz hakkı kazanması,
- Üretici örgütlerinin proje hazırlama ve yönetme kabiliyetinin gelişmesi,
- Üretici örgütlerinin edindikleri tecrübeleri asli görevleri olan pazarlama, girdi ve kredi temini ile teknik ilerlemeye aksettirmesidir.

Türkiye’de hayvancılık desteklemelerinde üretici örgütleri birçok konuda görev almakta ve sorumluluk üstlenmektedir. Üretici örgütlerinin desteklemelerde sorumluluk sahibi olması gerek kurumsallaşmalarını gerekse de üreticilerin örgütlere olan yaklaşımını olumlu yönde etkilediği aşikârdır. İpekböceği ile tiftik keçisi ve tiftik üretimi konularında olduğu gibi daha çok bölgesel bazda hizmet veren üretici örgütlerinin yanında ulusal bazda hizmet veren ıslah amaçlı yetiştirici birliklerinin desteklemeler konusunda giderek artan işlevselliği değerlendirilmelidir. Türkiye özellikle et ve et ürünleri üretiminde yetersizdir. Bu konuda Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından birçok önlem alınmasına rağmen halen üretim tüketimi karşılayamamaktadır. Bakanlık tarafından 2017 yılında Milli Tarım Projesi olarak lanse edilen destekleme politikalarında hayvansal üretimin artırılmasına yönelik birçok adım atılacağı bildirilmektedir. Milli Tarım Projesinde yer alan mera hayvancılığı yetiştirici bölgeleri kurulması, meraların yetiştiricilere kiralanması, hayvancılık üretim merkezleri kurulması ile hayvan hastalıkları ve ari bölge oluşturulmasında Islah Amaçlı

Yetiştirici Birliklerine öncelik verilmesi faydalı olacaktır. Şöyle ki; özellikle Damızlık Sığır Yetiştirici Birlikleri ile Damızlık Koyun Keçi Yetiştirici Birlikleri ülke genelinde teşkilatlanmasını tamamlamış, kendi alanlarında Bakanlık ile ortak veya bağımsız olarak birçok kayıt sistemini ve projeyi başarılı bir şekilde yürütmekte ve desteklemelerde aktif olarak görev ve sorumluluk üstlenerek tecrübe edinmişlerdir. Avrupa Birliğinde üretici örgütleri üretim planlaması ve kalite artışına yönelik çalışmalarda etkin bir rol üstlenmekte ve bu konuda desteklenmektedirler. Türkiye’de de hayvansal üretimde üretim planlaması ve hayvan sağlığına yönelik çalışmaların Yetiştirici Birlikleri tarafından veya kamu idaresi ile beraber yürütülmesi mümkündür.

2016 yılına kadar Hayvancılık Desteklemelerinde örgütlere yer veriliyorken, 2016 yılında Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeline Göre Fark Ödemesi (Prim) Desteklerinde ve Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Desteklemelerinde üretici örgütlerine yer verilmiştir.

Tarımsal Danışmanlık ve Yayım Desteklemesinden 2016 yılında sadece ziraat odaları ve üretici örgütlerinin istihdam ettikleri personel üzerinden faydalanmalarına imkân verilmiştir. Her birim örgüt istihdam ettiği azami 5 danışman üzerinden bu desteklemeden faydalanabilmektedir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı adına eğitim ve yayım çalışmaları halen İl/İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri tarafından da yürütülmektedir. Söz konusu desteklemede üretici örgütlerine verilen kontenjanlar kademeli bir biçimde artırılarak eğitim ve yayım çalışmalarında örgütlere daha fazla görev verilebilir. Üretici örgütlerinin eğitim ve yayım alanında uzmanlaşması sağlanabilir.

2016 yılında Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeline Göre Fark Ödemesi (Prim) Desteklerinde yağlık ayçiçeği, kanola, aspir ve soya fasulyesinde örgütler ile yapılan sözleşmeli üretime ek prim ödemesi yapılması kararı alınmıştır. 2016 yılı öncesinde de söz konusu ürünlerde sözleşmeli üretime ek prim uygulaması bulunmakta fakat üreticilerin örgütler ile yaptıkları sözleşmeli üretimleri kapsama dahil edilmemiştir. 2016 yılındaki uygulamanın örgütlerin desteklenmesi bakımından olumlu bir gelişme olduğunu söyleyebiliriz. Ancak söz bu uygulama 2017 yılında maalesef yürürlükten kaldırılmıştır. Fark ödemesi desteklemelerinde üretici örgütleri ile yapılan sözleşmelerin ek desteğe tabii tutulması tekrar programa alınmalı hatta buğday, arpa, çavdar, tritikale, yulaf, çeltik, dane mısır, kuru fasulye, nohut ve mercimek gibi tarla bitkilerine de genişletilmelidir.

Bu çalışmanın esası, tarımsal desteklemeler vasıtasıyla üretici örgütlerinin güçlendirilmesi ve böylelikle aslında tarımsal üretimin nicelik ve nitelik bakımından yeter hale gelmesine katkı sağlamaktır.

Ünlü ekonomist Jan Tinbergen'in de belirttiği üzere, "Bir politika amacına hizmet etmek için en az bir politika aracı gereklidir." Desteklemeler tarımsal üretimi planlamak ve yönlendirmek için uygun politika araçlarından biridir. Ülke ekonomisine, toplumsal ve tarımsal yapıya uygun destekleme araçları ile belirlenen tarımsal üretim hedeflerine ulaşmak daha kolay olacaktır. Bu çalışmada Türkiye tarımsal üretiminde olumlu yönde gelişmelere yol açacak üç farklı alanda tarımsal destekleme modeli önerilmiştir. Söz konusu modellere ait özet bilgiler Çizelge 9.1.'de gösterilmektedir. Bunlar;

- Ortak pazarlama modeli
- Sosyal güvenlik modeli
- Ürün-ürün grubu proje modelidir.

TARIMSAL DESTEKLEME MODELLERİ		
Ortak Pazarlama Modeli	Sosyal Güvenlik Modeli	Ürün/Ürün Grubu Proje Modeli
Belirlenecek ürün veya ürün gruplarında üreticilerin bir araya gelerek veya tarımsal örgüt çatısı altında ürünlerini pazarlamaları halinde ilave destekleme ödemesi yapılması	Küçük aile işletmelerindeki kadın üreticilere belirli ürün veya ürün gruplarında asgari şartlarda ve etkin bir kooperatif ortağı olarak devam ettirdikleri üretimleri için sigorta destekleme ödemesi yapılması	Ürün-ürün gruplarında üretici örgütlerinin pazarlama, teknik yardım ve alt yapı gibi konularda hazırlayacakları projelere destekleme ödemesi yapılması
<u>Fayda ve Beklentiler</u>		
<p>Birlikte hareket etme yani örgütlenmeye yönelme ve örgütlü olmanın avantajlarından faydalanma</p> <p>Daha istikrarlı bir tarımsal piyasa ve daha iyi gelir elde etme</p> <p>Dezavantajlı pozisyondaki kadın üreticilerin desteklenmesi ile toplumsal yapının ve ailenin güçlenmesi</p> <p>Tarımdaki sorunlu alanların bizzat tarımla iştigal eden üreticiler tarafından tespit edilmesi ve buna yönelik çözümlerinde yine üreticiler tarafından çözülmesi</p>		

Çizelge 9.1. Tarımsal destekleme modelleri (araştırmacı tarafından oluşturulmuştur)

Ortak pazarlama modeli

(Şahin ve ark. 2013) Türkiye’de 7 coğrafi bölgede 392 kooperatif ortağı ile Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde Ortak – Kooperatif İlişkilerini inceledikleri çalışmada, kooperatif işletmelerde en fazla yer alan ürün grubunun ortalama %40 ile tarla ürünleri olduğunu ve toplam işlenen alanın ise %64,4 gibi çoğunluğunun tarla ürünlerine ayrıldığını tespit etmişlerdir. İşletmelerdeki tarla ürünleri üretim alanının ise % 44.6 gibi büyük bir çoğunluğu buğdaya ayrılmıştır. Bu ürünü ise arpa takip etmektedir. Kooperatif ortağı işletmelerin ortalama tarımsal üretim değerinin 34.291,2 TL olduğu ve bu değer %29’nun ise tarla ürünleri olduğu saptanmıştır. 392 kooperatif ortağı tarla ürünlerinin pazarlamasında, ürünlerinin %2’sini, sütün %47.7 ‘sini kooperatiflere teslim ederken tarla ürünlerinin %44.6’sını ve sütün ise %12.2’sini özel sektöre satmaktadır. Kooperatiflerin fonksiyonlarından birisi de pazarlama stratejisi olarak ortaya çıkmakta ve ortakların üretmiş oldukları ürünleri yüksek fiyattan değerlendirmek ve pazarlamaktır. Kooperatiflerin yeni geliştiği yerlerde bu fonksiyonun henüz aktif olmadığı görülmektedir. Bu konuda kooperatiflere bazı hakların mevzuat çerçevesinde verilmesi, örneğin yeni hal yasasında olduğu gibi, onları daha aktif hale getirecektir. Bu şekilde kooperatifler ürün pazarlamasında öne çıkarak sürdürülebilir kooperatifleşmeye katkı sağlayacaklardır. İncelenen tarımsal kalkınma kooperatiflerine ortak tarım işletmelerinde ortalama arazi 62.1 dekar (da) olarak belirlenmiştir. İşletmelerde ortalama parsel sayısı 7.2 adet ve ortalama parsel büyüklüğü 9.3 dekar olarak tespit edilmiştir. Arazilerdeki bu parçalılık örgütlenme için gerekçe oluşturmaktadır. Bu durumun ortaya çıkardığı sorunları çözmeye yönelik kooperatifler ortaklara hizmetler sunmalıdır.

(Daldal 2016) yaptığı çalışmada Tekirdağ ili 11 ilçesi ve bu ilçelere bağlı 39 mahalleden toplam 146 üretici ile tarımsal desteklemelere üreticilerin yaklaşımını incelemiştir. Yapılan araştırmaya göre; tarımsal desteklerden üreticilerin tamamının yararlandığı, üreticilerin en çok yararlandığı ve faydalı gördüğü destekler ise gübre, mazot desteği ile fark (prim) ödemesi destekleridir, fakat üreticilerin ayçiçeği fark (prim) desteği ve bazı hayvancılık desteklemeleri hariç verilen diğer destekleri yeterli görmedikleri saptanmıştır. Anket yapılan 146 üreticinin araştırma bölgesinde en fazla yetersiz gördüğü desteklemeler %96,6 mazot, gübre ve toprak analizi desteği, %92,5 hububat fark ödemesi desteğidir. Hububat fark ödemesi desteği uzun yıllardır buğday ve arpa için kg başına 5 kuruş üzerinden ödenmektedir, üreticiler bu destekleme miktarının çok düşük bir rakam olduğunu, yağlık ayçiçeğinde ki gibi en az 30 krş/kg düzeylerinde olmasını istemektedirler.

(Gürkan 2012) Kahramanmaraş ilinde 177 üretici ile yaptığı çalışmada tarımsal desteklemeleri değerlendirmiş ve buna göre üreticilerin, genelinin desteklemelerden faydalandığını, en çok yararlanan ve faydalı görülen desteklemelerin ise alan bazlı desteklemeler ile fark ödemesi destekleri olduğu sonucuna varmıştır.

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin ortakları ile yapılan çalışmalar incelendiğinde; Türkiye’de üreticilerin arazi varlığının düşük ve çok parçalı olduğu, işletmelerinde ürettikleri ürünlerinin büyük çoğunluğunu oluşturan tarla ürünlerinin pazarlamasında ortağı oldukları kooperatiflerin veya diğer üretici örgütlerinin işlevsel olmadıkları fakat süt pazarlamasında ise kooperatiflerin çok daha etkin oldukları anlaşılmaktadır. Süt pazarlamasında üretici örgütlerinin etkinliğinin önemli bir sebebi de bu konuda tarımsal desteklemelerdeki yönlendirmelerdir. Yine Tekirdağ ve Kahramanmaraş illerinde yapılan ve yukarıda ayrıntıları verilen çalışmalarda ise üreticilerin tamamına yakınının tarımsal desteklemelerden faydalandıkları ve en yararlı fakat en yetersiz gördükleri desteklemelerin ise hububat fark ödemesi desteklerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Üreticilerin tarla ürünlerinin pazarlamasındaki dezavantajlarını örgütlenerek minimize etmeleri mümkündür. Bu konuda tarımsal desteklemeler ile üreticiler örgütlenmeye teşvik edilebilir. Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeline Göre Fark Ödemesi (Prim) Desteklerinde üreticiler desteklemeden faydalanmak için pazarladıkları ürünlere ait müstahsil makbuzu veya faturaları İl/İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüklerine vermek zorundadırlar. Fark ödemesi desteğine esas olmak üzere; arazi miktarları öncelikle parsel ve ürün bazında tespit edilmektedir. 2016 yılında üretilerek satışı yapılan; fark ödemesi desteğine esas ürünlere Bakanlık Tarım Reformu Genel Müdürlüğüne Uydu Tabanlı Parsel Tanımlama Modeline göre, zeytinyağında ise tarımsal veriler kullanılarak belirlenecek olan verim değerlerine göre destekleme ödemesi yapılmaktadır. Üreticiler her parsel ve her ürün için ayrı ayrı tespit edilen verim değerlerinin arazi büyüklüğü ile çarpılması sonucu elde edilen azami ürün miktarını aşmamak kaydı ile desteklemeden faydalanmaktadırlar.

Yapılacak düzenleme ile üreticilerin desteklemeye tabii ürünlerini bir araya gelerek pazarlamaları ve buna uygun olarak müstahsil makbuzu veya fatura ile başvuru yapmaları halinde fark ödemesi desteğine ek olarak “ortak pazarlama” desteğinden faydalanmaları sağlanabilir. Ortak pazarlama desteğinde destekleme miktarı artan ortak sayısına paralel olarak belirli bir miktara kadar arttırılabilir. Üreticileri ortak hareket etmeye yönlendirecek olan uygulama ile kooperatifçiliğin özü yani birliktelik sağlanabilecektir. Esasen üreticiler arasında oluşacak birliktelik zamanla onları üretici örgütü etrafında toplanmaya

yönlendirecektir. Ortak pazarlama üretici örgütleri üzerinden de yapılabilir. Üreticiler ürün pazarlamalarını üyesi/ortağı oldukları örgütler üzerinden pazarlamaları halinde de ortak pazarlama desteğinden faydalanabilir. “Ortak Pazarlama Modeli” pazarlamanın yanı sıra ortak üretim için de uygulanabilir. “Ortak Üretim Modeli” olarak isimlendirilebilecek bu modelde ise komşu parsellerde üretim yapan üreticilerin bir araya gelerek üretimde bulunmaları halinde mevcut desteklemelere ek veya bu model için tasarlanacak yeni desteklemelerden faydalanmaları sağlanabilir. Her iki modelde de ortak hareket etmenin avantajlarını yaşayarak görece ve öğrenecek üreticilerde kooperatif olmanın bilinci oluşacaktır.

Sosyal güvenlik modeli

Türkiye’de çalışma yaşamında özellikle ele alınması gereken grupların başında da tarımda çalışan kadınlar gelmektedir. Kadınlar tarımsal işlerde üreten, değerlendiren, pazarlayan, ev içi rolleri açısından da tüketen bireyler olarak önemli rollere sahiptir.

Kadınların çalışma koşullarından doğan haklarının yanında ulusal kanun metinlerinde ya da uluslararası sözleşmelerde kadınların korunması yönünde hükümlerde bulunmaktadır. Bunlar özel hukuk kaynaklı olduğu gibi kamu hukuku içerisinde de çalışma hayatının korunması ve desteklenmesi ile ilgili kurallar olarak da yer almaktadır.

Ancak Türkiye’de gelişmişlik düzeyindeki bölgesel farklılıklar nedeniyle kadınların toplum içerisindeki statüleri farklı konumlarda bulunmalarına neden olmaktadır. Henüz kalkınmasını tamamlamamış bölgelerimizdeki kadının durumu hem sosyal, hem de ekonomik yönden III. Dünya Ülkelerinde yaşayan kadınlarla eşdeğer durumdadır. Toplum ve aile yaşamının her alanında; üretimde, eğitimde, sağlıkta, gıda ve beslenme alanında kadınlar çok fazla sorumluluk sahibidirler.

Kırsal alanlardaki kadın için, üretim ve ev işlerinin birlikte yapılması, eğitim düzeyinin ve toplumsal statünün düşüklüğü, örgütlenmenin sağlanamaması, kısmi çalışma olanaklarının bulunmaması ve başta sosyal güvenlik olmak üzere çalışma yaşamı ile ilgili yasal mevzuattaki eksiklikler nedeniyle önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Kadın Çiftçilerin çalışma koşulları, çalışma süreleri, ücret durumları, iş bölümü, barınma koşulları, sağlık koşulları, sosyal güvenlik, aile içi ve aile dışı rolleri toplumsal yapıyı önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle, Kadın Çiftçilere yönelik politikalar oluşturulmasına, kadın çiftçilerin tarımsal üretime daha verimli ve daha iyi koşullarda katılabilmesine yönelik yeni önerilerin ortaya konması gerekmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre; “Toplumun bir bireyi olarak herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Sosyal güvenlik temel bir haktır.”

Türkiye’de Anayasamızda da belirtildiği gibi “Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak gerekli önlemleri alır ve örgütleri kurar.” denmesine karşın kadınlarımızın çoğunun çalıştığı işle ilgili olarak herhangi bir sosyal güvenceleri bulunmamaktadır. Oysa devletin bir görevi de alınan sosyal politika önlemleri ile kadınlarımızın da güvenlik ve refah içinde yaşamalarını sağlamaktır.

Hem bu kadar zor şartlarda çalışılması, hem de sosyal güvencelerinin bu kadar kısıtlı ve yetersiz olmasına rağmen kırsal yaşamda kadınlarımız gününün büyük bir bölümünü tarım ve tarım dışı işlere ayırmakta, dinlenmek için çok az zamanları kalmaktadır. Ücretli veya ücretsiz işgücü olarak kadın; tarım, ev işleri ve çocuk bakımına bazen günde 19 saat harcamaktadır. Buna rağmen, kadınlar sosyal güvenlik kapsamında olmayan bu işlerden dolayı kendilerini sigorta ettirememektedirler (Anonim 2017g).

Uygun tarımsal destekleme araçları ile kırsal alanda hem dezavantajlı konumu ile kadın üreticiler için bir pozitif ayrımcılık sağlanabilir, hem de tarımsal üretim yönlendirilerek üretim artışı sağlanabilir. Örneğin, Türkiye tarımı için son yıllarda en önemli sorunlardan biri olan kırmızı et üretimi artırılabilir. Küçük aile işletmelerindeki kadın bireylerin kooperatifleşerek, belirlenecek asgari şartlarda büyükbaş veya küçükbaş hayvan beslemeleri ve üretimlerini devam ettirmeleri kaydıyla sigorta primlerinin bir kısmının veya tamamının devlet tarafından karşılanması ile hem üretime katkı sağlanabilecek hem de kadınlar için önemli bir adım atılmış olacaktır. Sosyal güvenliğe ve kadın üreticiye endeksli üretim modeli tarımsal üretimde istenilen herhangi bir alanda kullanılabilir. Bu konuda üretici kadınlar Türkiye’nin her tarafında yaygın bir şekilde bulunan tarımsal kalkınma kooperatifleri altında örgütlenebilir. Bu destekleme modelinin üretim artışı, sosyal güvenlik gibi artı değerleri dışında bir diğer önemli getirisi de, kırsaldan kente olan göçü yavaşlatacaktır. Özellikle bu model, kırsal alanların altyapı sorunları ile ilgilenen kırsal kalkınma desteklemeleri ile eş güdümlü olarak uygulanması halinde çiftçilerin yaşam koşullarında önemli derecede olumlu gelişmeler sağlanacaktır.

Ürün-ürün grubu proje modeli

Ürün-ürün grubu proje modelinde örnek olması açısından zeytin ve zeytinyağı ele alınmıştır. Zeytin ve zeytinyağının gerek sağlık açısından birçok faydasının olması, ayrıca Türkiye için de hem ekonomik hem de tarihsel ve kültürel olarak önemli bir ürün olması ve bu alandaki üretici örgütlerinin Avrupa Birliği Ortak Piyasa Düzeni kapsamında verilen desteklemelerde üretici örgütleri için belirlenen tanınma kriterlerini sağlayabilecek imkânlarla sahip olması bu konuda öne çıkan etkenler olmuştur.

Dünya genelindeki zeytin yetiştiriciliğinin % 90'lık bir kısmı Akdeniz havzası, geriye kalan kısmı ise Latin Amerika ülkelerinde yapılmaktadır. Önemli zeytin üretici ülkeler sırasıyla, İspanya, İtalya, Yunanistan, Tunus, Suriye ve Türkiye'dir. Zeytinyağı tüketiminde ilk sırayı AB ülkeleri almakta iken, üretici ülkelerden olan Türkiye'nin tüketiminin istikrarlı olarak arttığı fakat kişi başına düşen yıllık zeytinyağı tüketiminin 2 litrede kaldığı görülmektedir. Zeytinyağı tüketimi Yunanistan'da 24 litre, İspanya ve İtalya'da 14 litre, Tunus, Portekiz, Lübnan ve Suriye'de ise 8 litre civarındadır.

TÜİK verilerine göre, zeytin ağacı varlığımız 2000'li yılların başında 100 milyon adet iken son dönemlerdeki dikimlerin etkisi ile 2016 yılında 173.785.000 âdete yükselmiştir.

Türkiye'de Aydın, İzmir, Muğla, Balıkesir, Bursa, Manisa, Çanakkale, Gaziantep ve Mersin önemli zeytin üretimi yapılan illerdir. Ege, Marmara, Akdeniz, Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ise önemli zeytin üreten bölgelerdir.

Türkiye'nin önemli tarımsal ihraç ürünlerinden biri olan zeytin ve zeytinyağı, Türkiye potansiyeli dikkate alındığında, mevcut sorunların çözüme kavuşturulmasıyla özellikle de Avrupa Birliğine katılım sürecinde, tarım sektörümüz için rekabet gücü olan ürünlerden biridir.

Türkiye'de yaklaşık 320 bin zeytinci aile işletmesi mevcut olup, bunun % 14'ü Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği ve Marmarabirlik ortaklarından oluşmaktadır.

Bu çerçevede tarım satış kooperatifleri ve birlikleri Türkiye'de üretilen sofralık zeytin ve zeytinyağını alım yaparak, üreticisine destek vermektedirler. Birlikler sofralık zeytin ve zeytinyağında güçlü birer alıcı olduklarından, Türkiye zeytin üretimi de ağırlıklı olarak, Birliklerin alım bölgelerinde gerçekleştirilmektedir.

Zeytin ve zeytinyağı üreticilerinin bir bölümü tarım satış kooperatifleri birlikleri çatısı altında örgütlenmişlerdir. Bu örgütlere dair veriler Çizelge 9.2.'de gösterilmektedir.

Çizelge 9.2. Zeytin ve zeytinyağı alan tarım satış kooperatifleri birlikleri (Anonim 2016b)

Birlik Adı	Faaliyet Konusu	Birliğin Kooperatif Sayısı	Birliklerin Ortak sayısı
Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği	Zeytinyağı – Sofralık Zeytin	32	22.389
Marmarabirlik	Sofralık Zeytin-Zeytinyağı	8	30.298

Sofralık zeytin ve zeytinyağı konusunda faaliyet gösteren tarım satış kooperatifleri birlikleri Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği ve Marmarabirlik doğrudan alım yaparak sektörün

içinde üretim, işleme ve pazarlama faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Birlikler, kimyevi gübre, zirai ilaç gibi ana üretim girdilerinde ortaklarına aynı kredi verdikleri gibi, mali yapılarının uygun olduğu dönemlerde nakdi kredi de verebilmektedirler. Ayrıca, üreticilerine yönelik eğitim ve yayım çalışmaları da gerçekleştirmektedirler.

Türkiye’de zeytin ve zeytinyağı üretiminde ve pazarlamasında önemli sorunlar vardır. Bunlar;

Rekolte miktarı, ağaç sayısı ve verim gibi değerlerin teknolojik imkanlar kullanılarak daha doğru ve güvenilir şekilde tespit edilmesi ve kayıt altına alınması için bir bilgi sistemine ihtiyaç duyulmaktadır

Türkiye’nin zeytin gen kaynaklarına sahip çıkılmalı ve dış ticarete zeytin ve zeytinyağı üreticileri desteklenmelidir

Gübreleme, ilaçlama, budama, sulama ve mekanizasyon konularında eğitim, demonstrasyon ve destekleme gibi teşvik edici uygulamalara daha fazla yer verilmelidir

Yaşlı ağaçlar kademeli olarak azaltılmalı yerine sertifikalı fidanlarla dikim yapılmalıdır

Zeytinyağı tüketimini teşvik edici uygulamalara daha fazla önem verilmeli ve zeytinyağındaki kalite tağşiş sorunları için önlemler alınmalıdır

AB’deki zeytinyağı ile ilgili düzenlemelere sadece Topluluk müktesebatının üstlenilmesi yükümlülüğü kapsamında yaklaşılmalı, bu düzenlemelerle ulusal politikalarımız arasında karşılaştırma yapılmalıdır. Topluluğun Türk zeytinciliği için faydalı olan düzenlemelerinin Türkiye’de hayata geçirilmesi için tam üyelik beklenmemelidir (Anonim 2016b).

2016 yılında Türkiye’de zeytin ve zeytinyağına yönelik özel olarak zeytinyağı prim desteği, geleneksel zeytin bahçelerinin rehabilitasyonu desteği ile sertifikalı ve standart fidan kullanım desteği verilmektedir. Geleneksel zeytin bahçelerinin rehabilitasyonu desteği ile fidan kullanım destekleri zeytin üretimin sorunları için önem arz eden desteklemelerdir.

Yukarıda belirlenen sorunların çözümünde aktif rol üstlenebilecek üretici örgütlenmeleri bulunmaktadır. Zeytin üreticilerinin üye oldukları Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği ve Marmarabirlik AB’deki emsallerine oranla yeterince gelişmiş bir yapıya sahiptirler. AB mevzuatında üretici örgütleri ve üst birlikleri için aranan tanınma kriterlerine sahiptirler (Ekmen 2006).

Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği ile Marmarabirliğe zeytin ve zeytinyağındaki sorunların çözümüne yönelik proje veya iyileştirme çalışmaları yapması için teklif sunulmalı

ve geliştireceği projeler Avrupa Birliği ũlkelerinde olduğu gibi desteklemelidir. İki ũretici ũrgũtũ de sorunların ũzũmũne yũnelik gerekli altyapıya ve teknik donanıma sahiptir.

Zeytin ve zeytinyağının gerek sağlık gerekse ekonomik ve kũltũrel anlamada bu kadar ũneme sahip olması, ayrıca Tũrkiye’de bu alanda Avrupa Birliği tanınma kriterlerini yerine getirebilecek iki ũrgũtũn bulunması mutlaka değerlendirilmelidir. Zeytin ve zeytinyağında ũzellikle yapısal sorunlar ile pazarlamaya yũnelik devlet destekli projeler, bu sorunların ũzũmũne yardımcı olacağı gibi bu alandaki ũreticilerin ũrgũtlenme oranı olan %14’ũn artmasını sağlayacaktır.

Geliştirilen destekleme modelleri, piyasa fiyatlarına doğrudan etki yapmayan, kırsal alan ve sosyal yapıya katkı sağlayan ve aynı zamanda ũretimi teşvik edici yũnlere sahiptir.

Őalıřmada model olarak ũnerilen ortak pazarlama ve sosyal gũvenlik ile bağlantılı hayvan yetiştiriciliği destekleme modelleri Tũrkiye tarımında en ũnemli yapısal sorunların ũzũmũne katkı sağlayacaktır. Zeytin ve zeytinyağı ũretiminde ise Avrupa Birliği kıstaslarını sağlayan Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği ile Marmarabirlik kendi alanlarında gerũekleřtirecekleri projeler ile diğer tũm tarımsal alanlarda faaliyet gũsteren kooperatiflere ũrnek olacaktır. Sũz konusu model uygulamalarının il, bũlge ve/veya tarımsal ũrũn bazında pilot olarak uygulanmaları ve alınan sonuŐlara gũre genişletilmesi uygun olacaktır.

KAYNAKLAR

- Abay C, Olhan E, Uysal Y, Yavuz F, ve Türkekul B (2005). Türkiye’de Tarım Politikalarında Değişim. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi. Ankara.
- Acar M (2003). Fiyat Desteğinden Doğrudan Desteğe: Dünyada Tarımsal Destekleme Politikalarında Yeni Yönelimler. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2: 103- 104.
- Acar M ve Bulut E (2009). Türkiye’de ve Dünya’da Tarımsal Destekleme Politikalarında Son Gelişmeler. S. Ü. İİBF, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 11 (17): 1-19.
- Afanasjeva A (2012). The Role of Producer Organisations. TCP Workshop on Market Requirements for the Aquaculture Industry in Croatia, Zadar, Croatia.
- Ahsan SM, Ali A, Ali G ve Kurian NJ (1982). Toward a Theory of Agricultural Insurance Author. American Journal of Agricultural Economics. 65(3): 520s.
- Akbulut MU (2015). Türkiye’de Devlet Tarım İlişkisi. Y. Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- Akder H (2007). Türkiye Tarım Politikasında Destekleme Reformu. <http://www.tusedad.org/ayrinti.asp?Kod=54> (erişim tarihi: 26.07.2011).
- Aksöz İ (1973). Tarımsal Fiyat Politikası Genel Esasları ve Muhtelif Memleketlerdeki Tatbikatı. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No.186, Ankara.
- Anonim (1965). Türkiye Ziraat Mühendisliği I. Teknik Kongresi (Cilt 2), Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara.
- Anonim (2002). Consolidated Version of the Treaty establishing the European Community. Official Journal of the European Communities. (erişim tarihi: 24.12.2007).
- Anonim (2004a). 29.6.2004 tarih ve 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu. 06.7.2004 tarih ve 25514 sayılı Resmi Gazete (11.05.2014).
- Anonim (2006). Tarım Kanunu. 26149 Sayılı Resmi Gazete (25.04.2006).
- Anonim (2009). Türkiye Tarım Havzalarının Belirlenmesine İlişkin Karar. 2009/15173 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı. 23.09.2009 tarihli ve 27297 sayılı Resmi Gazete.
- Anonim (2010a). Tarımsal Örgütler ve Örgütlenme, II Tarım Şurası, X. Komisyon, Ankara (www. <http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/orta.htm> (erişim tarihi 02.06.2010).
- Anonim (2010b). Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeline Göre 2010 Yılı Ürünleri Fark Ödemesi Desteği Ödemesine Dair Karar. 2010/159 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı. 02.03.2010 tarihli ve 27509 sayılı Resmi Gazete.

- Anonim (2012). 2013 Sonrası Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası. Avrupa Birliği Bakanlığı, Ankara.
- Anonim (2013a). AB Ortak Piyasa Düzenleri-Tek OPD Tüzüğü. GTHB Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü.
- Anonim (2013b). Ortak Tarım Politikası. <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=244> (erişim tarihi: 11.10.2013).
- Anonim (2013c). Stratejik Plan 2013-2017. <https://www.tarim.gov.tr/SGB/Belgeler/Stratejik%20Plan%202013-2017.pdf>
- Anonim (2014). Overview of CAP Reform 2014-2020. European Commission Agricultural Policy Perspective Briefs: http://ec.europa.eu/agriculture/policy-perspectives/policy-briefs/05_en.pdf.
- Anonim (2015a). Single Farm Payment, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:111089>. (erişim tarihi: 20.07.2015).
- Anonim (2015b). 2013 Sonrası Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası <http://www.abgs.gov.tr/files/TarimBalikcilikBsk/otpreformu.pdf> (erişim tarihi: 16.04.2015).
- Anonim (2015c). *Direct payments schemes*. European Commission Agriculture and Rural Development:http://ec.europa.eu/agriculture/directSupport/directpayments/docs/direcPpayments_schemes_en.pdf.
- Anonim (2015d). AB’de Destekler. <http://www.tarim.gov.tr/ABDGM/Menu/6/Tarim-Ve-Kirsal-Kalkinma-Fasli> (erişim tarihi: 10.07.2015)
- Anonim (2015e). First pillar of the CAP: I —common organisation of the markets (CMO) in agricultural products. http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.2.4.html (erişim tarihi: 28.04.2015) .
- Anonim (2015f). Common Agricultural Policy After 2013. Library of European Parliament, Library Briefing. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130524/LDM_BRI\(2013\)130524_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130524/LDM_BRI(2013)130524_REV1_EN.pdf) (erişim tarihi: 28.04.2015).
- Anonim (2015g). Definitive Allocation of Aid per Member State Participating in the School Fruit Scheme Established for the Period from 1 August 2014 to 31 July 2015. http://ec.europa.eu/agriculture/newsroom/163_en.htm (erişim tarihi: 21.07.2015).
- Anonim (2015h). CAP Reform – an explanation of the main elements, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-621_en.htm (erişim tarihi, 27.04.2015).
- Anonim (2015ı). Tarım Strateji Belgesi. http://www.kalkinma.gov.tr/ilgili%20Mevzuat%20Belgeleri/30_11_2004%20tarih%20ve%202004-92%20say%C4%B1%C4%B1%20YPK%20Karar%C4%B1_Tar%C4%B1m%20Stratejisi%202006-2010.pdf (erişim tarihi: 17.05.2015).

- Anonim (2015i). Historical Development of the CAP. http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/cap-history-large_en.png (erişim tarihi: 24.04.2015).
- Anonim (2015k). Avrupa Birliği Sürecinde 11 Nolu Tarım ve Kırsal Kalkınma Faslı. Avrupa Birliği Bakanlığı, www.ab.gov.tr.
- Anonim (2015l). Changes in the Distribution of Direct Payments. http://ec.europa.eu/agriculture/policy-perspectives/policy-briefs/05_en.pdf (erişim tarihi: 10.07.2015)
- Anonim (2016a). 2016 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/05/20160505.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/05/20160505.htm> (erişim tarihi, 12.06.2016).
- Anonim (2016b). 2015 Yılı Zeytin ve Zeytinyağı Raporu. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Anonim (2016c) Tarım Raporu. Türkiye İhracatçılar Meclisi, İstanbul.
- Anonim (2016d). Sınırlı Sorumlu Su Ürünleri Kooperatifi Ana Sözleşmesi. GTHB, <http://www.tarim.gov.tr/TRGM/Lists/KutuMenu/Attachments/24/Su%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Koop.%20Anaszl%C5%9Fmsi.pdf> (erişim tarihi: 17.10.2016).
- Anonim (2017a). Tarımsal Örgütlenme. <http://www.tarim.gov.tr/TRGM/Link/33/Tarimsal-Orgutlenme-Tablosu>. (erişim tarihi: 08.12.2017).
- Anonim (2017b). http://www.pankobirlik.com.tr/AnaSayfa/Genel_Bilgi_ve_Tarihce (erişim tarihi 01.03.2017).
- Anonim (2017c). Milli Tarım Projesi. www.tarim.gov.tr. (erişim tarihi: 01.05.2017).
- Anonim (2017d). Bakanlık Faaliyet Raporları. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, <http://www.tarim.gov.tr/SGB/Link/10/Bakanlik-Faaliyet-Raporlari> (erişim tarihi: 01.07.2017).
- Anonim (2017e). (<http://www.dsymb.org.tr/soy-kutugu-projesi/>) (erişim tarihi: 01.02.2017).
- Anonim (2017f). Ziraat Odaları. <https://www.tzob.org.tr/tarihce> (erişim tarihi: 08.10.2017).
- Anonim (2017g). Türkiye’de ve Dünya’da Kadın Çiftçiler. <https://www.tzob.org.tr/File/PdfViewer?guid=30935a53-3f91-4154-b7df-8028af2e6069&category=file&pageCount=8> (erişim tarihi: 07.07.2017).
- Baş E (2004). Avrupa Birliğinde Ortak Tarım Politikası Alanında 2003 ve 2004 Yıllarında Gerçekleştirilen Reformların Genişleme Süreci ve Türkiye’nin Adaylığı Göz Önüne Alınarak İncelenmesi. Avrupa Birliği Bakanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.

- Berberoğlu CN (1981). Sanayi Öncelikli Ekonomik Gelişmede Türkiye Tarımının Finansmanı ve Kredi Uygulaması. Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No:235\156, Eskişehir.
- Bozkuş Ö (2015). Reform Sonrası AB Balıkçılık Ortak Piyasa Düzeni ve Türkiye'ye Muhtemel Etkileri. AB Uzmanlık Tezi. GTHB Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Cardwell M ve Rodgers C (2006). Reforming the WTO Legal Order for Agricultural Trade: Issues for European Rural Policy in the Doha Round. International and Comparative Law Quarterly, 55: 809- 813.
- Cesur Ö (2004). Avrupa Birliği'nde Tarıma Yönelik Mali Yardımlar ve Türkiye ile Bir Karşılaştırma, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Coleman WD ve Tangermann S (1999). The 1992 CAP Reform, The Uruguay Round and The Commission: Conceptualizing Linked Policy Games. Journal of Common Market Studies, 37- 3: 401.
- Çalışkan Ö (2011). 2013 sonrası Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası: Avrupa Komisyonu'nun Reform Önerileri Üzerine bir Değerlendirme. Erciyes Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 38: 153-154.
- Daldal N (2016). Tarımsal Desteklemelere Üreticilerin Yaklaşımı: Tekirdağ İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Demirci S (2000). Doğrudan Gelir Sistemi ve Uygulamalar: Literatür İncelemesi, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Dişbudak K (2008). Avrupa Birliği'nde Tarım-Çevre İlişkisi ve Türkiye'nin Uyumu. AB Uzmanlık Tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.
- Ekmen ME (2006). Avrupa Birliği Ortak Piyasa Mekanizmasının Uygulanmasında Çiftçi Örgütlerinin Rolü ve Türkiye İçin Öneriler. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Elçi S (2007). Avrupa Birliği Yapısal Fonları, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı AB Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Eraktan G (1989). Tarım Politikası I. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 1163, Ders Kitabı No : 329, Ankara.
- Eraktan G (2001). Tarım Politikası Temelleri ve Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikası. Uzel Yayınları, İstanbul.
- Eraktan G (2008). Küresel Gıda Krizi ve Türkiye. ASAM Bakış, 5: 2-24, www.asam.org.tr (erişim tarihi: 4.6.2008).
- Eraktan G (2009). Ortak Tarım ve Balıkçılık Politikası. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Değerlendirme Notu, Ankara.

- Eraktan G, Abay C, Miran B, Olhan E (2004) Türkiye'de Tarımın Teşvikinde Doğrudan Gelir Desteği Sistemi ve Sonuçları. İTO Yayınları, Yayın No : 2004-53, İstanbul.
- Erdoğan S (2012). Tarımsal Destekleme Politikaları. Tarım Ekonomisi ve Tarımsal Politikalar, Ed: Ertekin M.S. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 56-76.
- Gaytancıoğlu O (2009). Türkiye’de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası. İstanbul Ticaret Odası Yayınları No. 2009-14, 210s İstanbul.
- Güresinli CN (2015). Avrupa Birliği ve Türkiye Tarımsal Destekleme Politikaları ve Yapısal Politikalarının Tarihi Gelişiminin Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi, GTHB Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Gürkan M (2012). Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Desteklerin Üretici Açısından Değerlendirilmesi (Kahramanmaraş Örneği). Y. Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gaziosmanpaşa, Tokat.
- Güven S (1997). Ekonomik Demokrasi ve Servetin Geniş Kitlelere Yayılmasında Kooperatifçilik Politikası. Ezgi Kitabevi Yayınları, 267 s, Bursa.
- Hatunoğlu E, Eldeniz F (2012). 2000 Yılı Sonrası Türk Tarım Sektöründe Yapısal Dönüşüm Politikaları. Sayıştay Dergisi, Sayı:86, Temmuz-Eylül 2012, s.37.
- Havstein HM (2013). Change and Continuity: 40 Years of Reforming the Common Fisheries Policy. Master’s Thesis in European Studies, Institute for Historical Studies, Norwegian University of Science and Technology (NTNU).
- Huck JP(1986). Elements of Agricultural Trade. MacMillan Publishing Company, New York.
- İnan İH (2016). Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği. İdeal Kültür Yayınları, 415s, İstanbul.
- İnan İH, Gülçubuk B, Ertuğrul C, Kantürer E, Baran EA ve Dilmen Ö (2000). Türkiye’de Tarımda Kırsal Kesim Örgütlenmesi. Ziraat Mühendisleri Odası, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/00c563bfd2c48c1_ek.pdf?tipi=14&sube= (erişim tarihi 08.12.2017).
- İnan İH, Gaytancıoğlu O, Erbay R ve Yılmaz F (2003). Gelişmiş Ülkelerde Tarım Piyasalarının Organizasyonu. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Karaman C (2011). Dünyadaki Eğilimler Işığında Türkiye Tarımsal Destekleme Politikalarının Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Katsarova I (2013). Common Agricultural Policy After 2013. Library Briefing of the European Parliament. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130524/LDM_BRI\(2013\)130524_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130524/LDM_BRI(2013)130524_REV1_EN.pdf)(erişim tarihi: 24.06.2013).
- Kazgan G (2003). Tarım ve Gelişme. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Kıymaz T (2008). Dünya Tarım Piyasalarında Serbestleşmenin Türk Tarımına Fiyat Gelir Yönünden Yansıması. DPT Yayınları, No:2754.
- Korkmaz (2015). Tarım Ürünlerini Destekleme Politikası: Türkiye ve AB Karşılaştırması. Y. Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adnan Menderes Üniversitesi Aydın.
- Köse T (2007). Meyve ve Sebze Ortak Piyasa Düzeni 2007 Reformu. AB Uzmanlık Tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Mahul O, Stutley CJ (2010). Government Support to Agricultural Insurance Challenges and Options for Developing Countries, The World Bank, Washington.
- Matthews A (2015). Two Steps Forward, One Step Back: Coupled Payments in the CAP” <http://capreform.eu/two-steps-forward-one-step-back-coupled-payments-in-the-cap/> (erişim tarihi: 21.07.2015)
- Mülayim ZG (2013). Kooperatifçilik. Yetkin Yayınları, Ankara.
- Olçay CA (2016). Avrupa 2020 Stratejisi Doğrultusunda Ortak tarım Politikasının Değişim Trendleri ve Yönelimleri. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 15:97-124.
- Özdemir G (2016). Kooperatifçilik. Nobel Akademik Yayıncılık Yayın No:1484, 126s, Ankara.
- Özdemir Z (1996). Türk Tarımında Destekleme Uygulamaları ve Sonuçları. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası.
- Sarıal Ö (2015). DTÖ Tarım Anlaşması ve Doha Tarım Müzakereleri Kapsamında İç Destek Uygulamaları: Türkiye'nin Tutumu. Uzmanlık Tezi, GTHB Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Semerci A (2015). Türkiye’de Çiftçi Örgütleri: Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Örneği. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 12: 65-73.
- Suris-Regueiro JC, Varela-Lafuente MM and Garza-Gil MD (2011). “Evolution and Perspectives of the Fisheries Structural Policy in the European Union. Ocean & Coastal Management.
- Şahin A, Berk A (2008). Avrupa Birliği’nde Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 10(2):17-18.
- Şahin A, Cankurt M, Günden C, Miran B, Meral Y (2013). Türkiye’de Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde; Ortak Kooperatif İlişkileri. KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi, 16(2): 21-33.
- Şahinöz A, Çağatay S, Teoman Ö, Kıymaz T (2005). Tarımda Yeni Politika Arayışları-Fark Ödeme. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Ankara.

- Şentürk MU (2007). Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikaları ve Türkiye. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Tezcan N (2015). AB ve Türkiye'deki Tarımsal Destekleme Politikaları AB Sisteminin Türkiye'ye Uygulanabilirliği. Uzmanlık Tezi, GTHB Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Turan A (2001). Türkiye'de Çiftçi Örgütlenmesi. Tarım ve Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği, Ekin Dergisi.
- Uğur A (2013). Türkiye ve AB Ülkelerinde Tarımsal Destek Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi. Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Yavuz F (2005). Türkiye'de Tarım. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi. http://www.tarim.gov.tr/SGB/Belgeler/yayinlar/turkiyede_tarim.pdf (erişim tarihi: 05.05.2015).
- Yavuz F (2006). Tarım Politikası. T. T. Başkanlığı İçinde, Türkiye'de Tarım. Ankara.
- Yavuz F (2009). Tarım Politikası Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi.
- Yavuz F, Güneş H, Yılmaz H, (2004). Tarımsal Girdi ve Destekler Komisyonu Raporu. II. Tarım Şurası, Ankara.
- Yeni R, Dölekoğlu CÖ (2009). Tarımsal Destekleme Politikasında Süreçler ve Üretici Transferleri. Yayın No: 98 ISBN 975-407-123-3.
- Yercan M (2003). Tarım Kooperatifi. Çiftçi Broşürü No:34, Ege Üniversitesi Tarımsal Uygulama Ve Araştırma Merkezi, İzmir.
- Yercan M (2007). Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tarımın Örgütlenme Deseni ve Tarımsal Kooperatifler. Tarım Ekonomisi Dergisi, 13(1) : 19-29.
- Yıldız FF (2004). Avrupa Birliğinde Müdahale ve Ödeme Kuruluşları. Tarım ve Mühendislik Dergisi, 69-70-71: 41-45.
- Yılmaz H (2008). Türkiye'de Tarım Politikalarının Demokratikleşmesi ve Alternatif Tarım Politikaları Oluşturulması Sürecinde Baskı Grupları Olarak Üretici Örgütleri. 2. Ulusal İktisat Kongresi, 3s, İzmir.
- Yılmaz ÖT (2013). Evolution And Level Of Agricultural Support In Turkey And In The European Union. Marmara Journal of European Studies, 21(2).

ÖZGEÇMİŞ

İbrahim Halil Bakır 1980 yılında Kars/Arpaçay'da doğdu. Lise öğrenimini Erzincan Laborant Meslek Lisesinde 1997 senesinde tamamladı. 1998 yılında Çanakkale İl Kontrol Laboratuvar Müdürlüğüne laborant olarak atandı. Aynı sene Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesine de kayıt yaptırdı ve 2002 yılında mezun oldu. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının merkez ve taşra teşkilatında teknik eleman ve yönetici pozisyonunda birçok farklı görev yaptı. Halen Tekirdağ Gıda Kontrol Laboratuvar Müdürü olarak görev yapmaktadır.